

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος
Διευθυντοῦ τοῦ Ἱστορικοῦ Σπουδαστηρίου

Η ΠΡΩΤΗ ΕΘΝΟΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Η ΣΥΓΚΛΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

1. Η ΑΝΑΓΚΗ ΕΝΙΑΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 εἶχε πανεθνικὸν χαρακτῆρα. Ὁ Ρήγας, σχεδιάζων καὶ διακηρύσσων εἰς τὸν Θούριόν του τὸ ἔτος 1798 γενικὴν ἐξέγερσιν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς πρὸς ἀπολύτρωσιν ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων, διὰ τοῦ προκαταρκτικῶς συνταχέντος καὶ δημοσιευθέντος « πολιτεύματος τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας » εἶχε συλλάβει τὸ ὄραμα δημιουργίας ἐπὶ τῶν συντριμμάτων τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μιᾶς μεγάλης Ἑλλάδος, ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὁποίας θὰ ἔζων ἐν πλήρει ἰσότητι ἀνθρωπίνων καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων πάντες οἱ ἕως τότε ὑπόδουλοι αὐτοὶ λαοί¹. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀνακύψασα αὐτομάτως ἐκ τῶν σπλάγχχνων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐστράφη πρὸς συναγεμὸν τοῦτου διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας του, ἀν δὲ ἐπεδίωξε καὶ τὴν συνεργασίαν τῶν λοιπῶν ἐν καταδυναστεύσει χριστιανικῶν λαῶν πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἐν οὐδεμιᾷ στιγμῇ ἐσκέφθη τὴν ἐνσωμάτωσίν των πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου κράτους. Τὸ ἐλεύθερον Κράτος, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνέκυπτεν ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς

1. Βλ. λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ Πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, ὡς καὶ τὸ κείμενον τοῦτου μετὰ συγκριτικῆς παραθέσεως τῶν ληφθέντων ἐκ τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασεως καὶ τῶν ἐρμηνευτικῶν σημειώσεων, εἰς ἔργον μας « Μελέται περὶ Ρήγα Βελεστινλή », Ἀθ. 1964. Περὶ τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος ἐν τῇ Τουρκοκρατούμένῃ Ἑλλάδι καὶ τῆς σημασίας αὐτοῦ διὰ τὴν περαιτέρω πολιτικὴν ἐξέλιξιν τῶν Ἑλλήνων, βλ. κυρίως: Π. Ἀργυροπούλου, Δημοτικὴ διοίκησις ἐν Ἑλλάδι. Ἀθ. 1843, τ. Α'. — Ν. Μοσκοβάκη, Τὸ ἐν Ἑλλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθ. 1882. — Maurer, Das griechische Volk... Heidelberg, 1835, τ. Α', σ. 64 κ.ε. — Κ. Παπαρηγόπουλου, Ἱστ. τοῦ Ἑλλ. ἔθνους, τ. Ε', σ. 114 κ.ε.

ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, θὰ ἦτο ἐνιαῖον καὶ ἀδιάρητον. Τὸ πολίτευμα τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ Κράτους, οἰασθήποτε μορφῆς καὶ ἂν θὰ ἦτο τοῦτο, — διότι ἐκ τῶν προτέρων οὐδὲν τὸ συγκεκριμένον εἶχε σχεδιασθῇ — θὰ ἦτο πάντως τὸ πολίτευμα σύμπαντος τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ ἐπιθυμία αὐτὴ ἐξέφραζε πιστῶς τὰ αἰσθήματα σύμπαντος τοῦ रि-
πτομένου εἰς τὸν ἀγῶνα ἐλευθερίας Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ
Ἑψηλάντης, ὠθούμενος ἢ κατευθυνόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντός του,
ἀπέβλεπεν εἰς δημιουργίαν Ἑλληνικῆς ἡγεμονίας ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του,
τὴν ὁποίαν θὰ διηκούλυνεν ἡ αἴγλη, μετὰ τῆς ὁποίας θὰ περιεβάλλετο τὸ
ὄνομά του ὡς ὀργανωτοῦ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἐλευθερωτοῦ τοῦ ἔθνους, ἐφ' ὅσον
θὰ ἐστέφοντο ὑπὸ ἐπιτυχίας αἱ ἐπιχειρήσεις τῆς Μολδοβλαχίας καὶ θὰ ἐπε-
τύγχανε νὰ κατέλθῃ θριαμβευτὴς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μολονότι οὐδὲν διεκη-
ρύχθη ἢ ἔστω παρασκηνακῶς ἐλέχθη τότε ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τοῦτο,
τὸν σκοπὸν αὐτὸν θὰ ἐξυπηρετοῦν ἡ ἀφίξις τοῦ Δημητρίου Ἑψηλάντου ὡς
πληρεξουσίου τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ αἱ προκαλέσασαι τὴν ρῆξιν μετὰ τῶν προ-
κρίτων τῆς Πελοποννήσου ἐνέργειαι τούτου, αἱ ὁποῖαι ἄνευ ἀμφιβολίας θὰ
ἐξεδηλοῦντο ἐναργέστερον, ἂν ἐπετύγχανεν ὁ ἀγὼν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.
Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι εἶχον καὶ λαϊκὸν ἔρεισμα ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα αἱ
βλέψεις αὐταὶ τοῦ Ἑψηλάντου, ἰδίως εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα καὶ εἰς τὰς
τάξεις τῶν καπεταναίων, θὰ ἐξεδηλοῦντο δὲ ἐνεργότερον, ἂν αἱ ὑποσχέσεις
τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας περὶ πολέμου τῆς Ρωσίας κατὰ τῶν Τούρκων, ρωσι-
κῶν ἐνισχύσεων κλπ., δὲν ἀπεδεικνύοντο ἀπατηλαί.

Οἱ πρόκριτοι τῶν νήσων, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος
εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐστήριζον τὴν τοπικὴν ἐπιρροὴν των εἰς τὴν μακροαίωνα
παράδοσιν τοῦ προεστωτισμοῦ ἢ κοτζαμπασισμοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν αὐτοὶ
ἦσαν περιβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διὰ τοπικῆς καὶ ὅλως ἀσυνδέτου
ἐκείνης ἄλλων περιφερειῶν ἐξουσίας, φαινομενικῶς μὲν ἀπορροεύσης ἐκ τοῦ
λαοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ πολλάκις συνήρχετο πρὸς ἐκλογάς, πράγματι δὲ περιο-
ρισμένης εἰς τὴν τάξιν των, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις καθισταμένης κληρο-
νομικῆς¹. Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέβλεπον εἰς τὴν διατήρη-
σιν τῆς τοπικῆς τῶν ἐπιρροῆς καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς τάξεώς των. Ἐν οὐδεμιᾷ
ὁμως περιπτώσει διεδηλώθη ἐνεργῶς ἐκ μέρους τῶν προκρίτων οἰασθήποτε
περιφερείας, ὅπως ἢ κατὰ παράδοσιν ὑπεροχὴ των καταστῇ τοπικὴ μεμονω-
μένη καὶ κερωρισμένη πολιτικὴ ἐξουσία. Ἡ ἐνιαία μορφή τοῦ ἑλληνικοῦ Κρά-
τους διὰ θεσπίσεως ἐνιαίου πολιτεύματος παρ' οὐδενὸς ἐκ τῶν προκρίτων
ἡμφεσβητήθη. Τούναντίον, διεκηρύχθη ὡς ἱερὸν καθήκον σύμφωνον πρὸς
τὰς ἱεράς παραδόσεις τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ὡς ἱερὰ ἀνάγκη διὰ τὴν ἐνιαίαν

1. Βλ. ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ διὰ τοὺς φοιτητὰς βιβλίον
μου «Ὁ Ἑλλήν. λαὸς ἐπὶ Τουρκοκρατίας», τ. Α', σ. 43 κ.έ.

καὶ ἀπρόσκοπτον διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας. Τοῦτ' αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὅπλων, κατὰ τὸ πλεῖστον παλαιοὺς ἀρχηγούς Κλεφτῶν καὶ Ἀρματολῶν, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς συνεχῆ διαμάχην πρὸς τοὺς προκρίτους καὶ εἶχον ἐπίσης διαθέσεις αὐξήσεως τῆς τοπικῆς ἐπιρροῆς των, τὴν ὁποίαν τώρα ἐμεγάλυνον τὰ ἀνδραγαθήματά των καὶ αἱ θυσίαι των, ἀλλ' εἶχον πάντες συναίσθησιν τῆς ἀπολύτου, ὅσον καὶ ἐπειγούσης ἀνάγκης ὁργανώσεως τῆς πολιτικῆς ζωῆς τοῦ ἀπελευθερουμένου ἔθνους ὑπὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαιρέτον πολιτικὸν σύστημα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ καπεταναῖοι καὶ πολεμικοὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἡγέται τοῦ ἀγῶνος ἦσαν οἱ ἐγγύτερον εὗρισκόμενοι πρὸς τὰς μαχομένας μάζας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, αἱ μᾶζαι τῶν ἀγωνιστῶν ἦσαν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς κεκηρυγμέναι ὑπὲρ τῆς ἐνιαίας διοικήσεως καὶ ἐκεῖναι κυρίως ἐθορύβουν ὑπὲρ συγκλήσεως πανελληνίου συνελεύσεως πρὸς ψήφισιν ἐνιαίου πολιτεύματος.

Τέλος ὑπῆρχε καὶ ἡ τάξις τῶν λογίων, τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εἶχον συρρεῦσαι διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἦσαν νέοι φοιτήσαντες εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης. Ἀντὶ ἄλλου ἐφοδίου συμβολῆς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Πατρίδος, εἶχον προσκομίσει ἰδέας περὶ πολιτικῆς ὁργανώσεως τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος, ἰδέας ἐκ τῶν ὁποίων ἐφλέγετο ὁ ἐγκέφαλός των καὶ τὰς ὁποίας ἡγωνίζοντο πολλάκις μετὰ μεγάλου φανατισμοῦ νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς συμπατριώτας των. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ συγκληθῇ ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς πολιτικὴν ἐνιαίαν ὁργάνωσιν τῆς Ἑλλάδος, βαυκαλιζόμενοι καὶ ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι, ἀποκαθισταμένης συμπαγούς μορφῆς διακυβερνήσεως ὑπὸ φιλελεύθερον καὶ ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας σύστημα, θὰ ὑπῆρχε δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους γόνιμον ἔδαφος ἀναπτύξεως δρασσεως δι' ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὰ κοινὰ καὶ εὐρὺ στάδιον ἀναδείξεως.

Οὕτω, ὑφ' ὅλων τῶν τάξεων τοῦ ἀγωνιζομένου ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἐπαναστάσεως θεσπισθέντες ὁργανισμοὶ πολιτικῆς διοικήσεως ἐθεωρήθησαν ὡς προσωρινοί. Ἐδικαιολογοῦντο ἅφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς κατὰ περιοχάς, πολλάκις ἀπομεμονωμένας ἀλλήλων, διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τῆς ἐπικρατούσης κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας ἀναρχίας καὶ τῆς ἀδυναμίας ἀμέσου συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως¹. Πάντες ὁμως ἀπέβλεπον εἰς ταχεῖαν σύγκλησιν τῆς Συνελεύσεως

1. Διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τις τὴν ἐπικρατοῦσαν εὐθὺς μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπανάστασεως ἀπάνταστον πολυαρχίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀδυναμίαν πρὸς κοινὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν πηγῶν, εἶχον συστηθῇ λόγφω τοπικῶν ἀναγκῶν καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνευ συνεννοήσεως μετ' ἄλλων περιοχῶν, αἱ κάτωθι τοπικαὶ ἀρχαί : 1) Τὸ Διευθυντήριον τῆς Ἀχαΐας. 2) Ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία. 3) Τὸ Διευθυντήριον τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη ἐν Ἀρκαδίᾳ. 4) Ἡ ἐφορεία τῆς Καρφαίνης. 5) Αἱ Καγκελαρίαι ἢ τοπικαὶ διοικήσεις τῶν τριῶν ναυτι-

ταύτης πρὸς ψήφισιν ἐνιαίου πολιτικοῦ συστήματος, ὡς ἀναποσπάστου στοιχείου διὰ τὴν ἐθνικὴν ὑπαρξιν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος.

Ἀληθές ἐστὶν ὅτι λόγῳ τῆς μεγάλης ἀπαιδευσίας τῶν μαζῶν καὶ τῆς πλήρους ἐλλείψεως ἐν τῇ πράξει πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς Τουρκοκρατίας, ἐπεκράτει ἄγνοια καὶ σύγχυσις, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἰδυνοῦσας τάξεις, αἱ δ' ἔξωθεν ἐρχόμεναι ἰδέαι δὲν ἦτο εὐχερὲς νὰ ἀφομοιωθῶν καὶ νὰ κατευθύνουν ἐνσυνειδήτως εἰς ἀναλόγους ἐνεργείας ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην. Πολλοὶ Ἕλληνες, ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἀνάγκης συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελύσεως, δὲν ἐγνώριζον οὔτε πῶς θὰ συνεκαλεῖτο, οὔτε πῶς θὰ ἐλειτούργει καὶ τί θὰ ἐπραττεν αὕτη. Ἀκόμη μεγαλύτερα ἦτο ἡ ἄγνοια προκειμένου περὶ θεσπίσεως συνταγματικῶν διατάξεων. Ἀρκεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς ἔγγραφα τοπικῶν διοικήσεων ἢ ἀκόμη καὶ εἰς ψηφισθείσας διατάξεις τοπικῶν ὁργανισμῶν γίνεται λόγος ἄλλοτε περὶ ἐθνικῆς συνελύσεως καὶ ἄλλοτε περὶ Βουλῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, εἰς τινὰς δὲ περιπτώσεις γίνεται λόγος περὶ συγχρόνου ὑπάρξεως ἐθνικῆς συνελύσεως καὶ ἐθνικῆς Βουλῆς.

Παρὰ ταῦτα, εἰς πάντας γενικῶς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, διακαῆς ἐκδηλοῦται ὁ πόθος συγκλήσεως γενικῆς συνελύσεως πρὸς θέσπισιν ἐνιαίου συστήματος πολιτικῆς διοικήσεως τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις « πολίτευμα » ἢ « σύνταγμα » δὲν ἔχει ἀκόμη ἐπικρατήσῃ ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν, πάντες ὁμιλοῦν περὶ « συστήματος ». Οὕτω ἡ λέξις « σύστημα » κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἀναχθῇ εἰς σύμβολον τῆς ἀνάγκης ἐνιαίας πολιτικῆς ὁργανώσεως τοῦ ἔθνους. Πανταχοῦ, καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγωνιστῶν, ἀντηχεῖ ἡ λέξις « σύστημα » πρὸς διαδήλωσιν τῆς φλογερᾶς ἐπιθυμίας τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀποκτήσουν ἐνιαῖον πολιτικὸν καθεστὸς διακυβερνήσεως. Ὅσον δὲ παρέρχεται ὁ χρόνος καὶ τὰ κακὰ τῆς ἀκυβερνησίας ἢ τῆς πολυαρχίας γίνονται περισσότερον ἐκδηλὰ, ἔτι δὲ χειρότερον, ἡ ἀδυναμία συντονισμοῦ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ὁδηγεῖ εἰς ἀτυχίας ἀπειλούσας φοβερωτέρας

κῶν νήσων. 6) Ἡ Βουλὴ τῆς Θεσσαλομαγνησίας. 7) Ἡ Καγκελαρία τοῦ Ἀργους. 8) Ἡ ἀρχὴ τῶν Κονοσίων τῆς Λεβαδείας. 9) Οἱ βουλευταὶ ἢ ἡ Ἀρχὴ τῶν Ἀθηνῶν. 10) Ἡ ἐν Τριφυλίᾳ Γενικὴ Φροντιστηριακὴ Ἐφορεία. 11) Ἡ Κοινότης τῆς Ἡλίδος ἐν Γαστούνῃ. 12) Ἡ Καγκελαρία τῆς Κορίνθου. 13) Ἡ ἀρχηγία τῶν δπλων τῆς Σάμου (ὁργανωθείσα ὑπὸ Δ. Θέμελη μὲ ἀρχηγὸν τὸν Λυκοῦργον Λογοθέτην). 14) Ἡ γενικὴ ἐφορεία τοῦ Ἀθῶ (ἀνακηρύξασα τὸν Ἑμμ. Παπᾶν ἀρχηγὸν καὶ προστάτην τῆς Μακεδονίας). 15) Ἡ Βουλὴ τῆς Σαντορίνης. 16) Ὁριζομένη ἐπαρχία καὶ καὶ τοπικαὶ Δημογερονταὶ μετὰ τοπικῶν δικαιοδοσιῶν, ὡς Κορῶνης, Κασίων κλπ. (Βλ. Φιλῆμ. Γ', 22 κ.έ., 137, 179. — Σπῆλ. Α', 120. — Φωτάκου Α', 111, 127. — Οἰκονόμου, 129 κ.έ. — Γ. Κολοκοτρώνη, ὑπόμνημα 17. — Λιγνοῦ, Ἰστ. Ὑδρας Β', 109. — Καν. Δελγ., Α', 186. — Σουρμελῆ, ΙΓ'. — Φραντζῆ, Α', 415. — Μάμουκα, ΙΑ', 248. — Κοντάκη, ἀπομν. 32).

ἐθνικὰς συμφορὰς, τόσον ἡ ἀδημονία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τὴν καθιέρωσιν ἐνιαίου « συστήματος » καθίσταται περισσότερο ἐκδηλος καὶ ἐκφράζεται ἐντονώτερον¹.

2. ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

Ἡ γενικῶς ἐκδηλουμένη ἐπιθυμία αὐτῇ τῶν Ἑλλήνων πρὸς σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ ψήφισιν ἐνιαίου πολιτεύματος τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, ἐνισχύεται διὰ τῶν ἐκκλήσεων, αἱ ὁποῖαι κατοφθάνουν καθημερινῶς εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, προερχόμεναι ἐξ ἐπιφανῶν ὁμογενῶν, οἱ ὅποιοι ἄλλωστε δὲν περιορίζονται νὰ ἀποστέλλουν συμβουλὰς, ἀλλὰ καὶ πασχίζουν μακρόθεν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος των. Τὴν πρώτην δὲ ἐκ τούτων θέσιν κατέχει ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς.

Πολὺ πρὶν ριφθῇ τὸ ἔθνος εἰς ἀγῶνα ἀνεξαρτησίας, ὁ Κοραῆς διὰ τῶν ἀναριθμήτων ἐπιστολῶν του καὶ τῶν Προλεγομένων τῶν ἐκδόσεών του κλασικῶν κειμένων, παρῶρα τὸ ἔθνος πρὸς ἴδρυσιν πολυπληθῶν σχολείων, πρὸς φοίτησιν τῶν νέων εἰς εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια καὶ ἐν γένει πρὸς μάθησιν καὶ πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν. Ταύτην δὲ ὁ Κοραῆς ἐνόει ὅχι ὑπὸ τὴν στενὴν ἔννοιαν σχολικῆς μαθήσεως, ἀλλὰ τῆς διαπλάσεως διανοίας καὶ χαρακτῆρος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας τὰς ὁποίας κατέλιπεν εἰς τὸν νεώτερον κόσμον ἡ κληρονομία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ συγχρόνως κατὰ τὰ πολιτιστικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ συγχρόνου εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἦθελεν ὁ Ἑλληὴν τῆς ἐποχῆς του διὰ τῆς μαθήσεως καὶ τῆς καταλλήλου διαπλάσεως τῆς διανοίας του νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐνωτισθῇ τὰς ἀρχὰς τῆς εὐνομουμένης καὶ αὐτοκυριαρχου πολιτείας, νὰ παιδευθῇ καλῶς εἰς τὰς ἐννοίας τῆς ἐκ τοῦ λαοῦ πηγαζούσης ἐξουσίας, τῶν νόμων καὶ τῆς διοικήσεως, νὰ καταστῇ ἄξιος μιᾶς ἐλευθέρως Ἑλλάδος πολίτης, ἱκανὸς πρὸς ἄσκησιν τῶν δικαιωμάτων του καὶ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του. Κατείχετο ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ ἡ ἀποτίναξις τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ συμβῇ πρὶν συντελεσθῇ ἡ κατὰ τοὺς κανόνας τούτους πολιτικὴ διάπλασις τοῦ Ἑλληνος, ὁπότε ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ περιπέσῃ εἰς δεινὰ ὅμοια καὶ χειρότερα τῆς τουρκικῆς δουλείας, τοῦτο δὲ διότι δὲν θὰ εἶχε καταστῇ ἱκανὸς νὰ ἀπολαύσῃ τὰ ἀγαθὰ ἐλευθέρως καὶ εὐνομουμένης πολιτείας. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, τῆς ἀπελευθερώσεως ἄνευ πολιτικῆς ὠριμότητος, ἐφοβείτο ὅτι τὸ ἔθνος θὰ περιέπιπτεν εἰς ἀναρχίαν ὁπότε ἡ « ἐγγῶριοι σπουδαρχίδαι » θὰ ἐπωφελοῦντο

¹ Ἰ. Φιλήμονος, ἑ.ἀ., τ. Δ', σ. 348 : « οἱ πάντες ἐφώναζον « σύστημα » ! καὶ μόνῃν ἔβλεπον τοῦτο πανάχεια κατὰ τῶν ἐπαπειλουμένων νεωστὶ κινδύνων ».

διὰ νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ ἐπιβάλουν τὸν πολιτικὸν ζυγὸν των, ἢ ξένα κράτη θὰ διηυκολύνοντο διὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν κηδεμονίαν των πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδίων συμφερόντων. Ὁ φόβος μάλιστα αὐτὸς κατέκρυψε τὸν Κοραῖν μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε ἀπέστρεγεν ἄμεσον ἐπανάστασιν, τὴν ὁποίαν ᾔθελε περὶ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος, ὥστε νὰ συντελεσθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ἡ διαπαιδαγώγησις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἵνα τοῦτο καταστῇ ὥριμον καὶ ἱκανὸν πρὸς πολιτικὴν αὐτεξουσιότητα¹.

Ὅτε ἐκρηγύχθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ὁ Κοραῖς κατεταράχθη ἐκ τοῦ φόβου μὴ τὸ ἔθνος, παρασυρθὲν ἐκ τοῦ πόθου τῆς ἐλευθερίας, ἐρρίφθῃ ἀπαράσκευον πολεμικῶς καὶ ἀνώριμον πολιτικῶς εἰς ἀγῶνα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀποτυχία θὰ ἐπεσώρευε καταστρεπτικὰ δεινά. Ἀντελήφθη ὅμως ἀμέσως ὅτι οὐδεμία πλέον ὀπισθοδρόμησις ἦτο δυνατὴ πρὸ τοῦ τετελεσμένου γεγονότος τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας καὶ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔμεινεν εἰς αὐτὸν ἦτο νὰ διαθέσῃ ἀπάσας τὰς δυνάμεις του πρὸς ἐπίσπευσιν τοῦ ἔργου τῆς πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὥστε ἐκ τοῦ θριάμβου τῆς ἐπαναστάσεως νὰ ἀνακύψῃ ἑλληνικὸν Κράτος ἐλεύθερον καὶ αὐτοκυρίαρχον, ἄξιον τῶν μεγάλων πολιτιστικῶν του παραδόσεων. Ἐμίσει θανασίμως τοὺς Φαναριώτας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔβαλλεν ἀπὸ πολλοῦ. Ἦδη, πληροφορούμενος ὅτι πολλοὶ τούτων συνέρρουσαν εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα, κατελήφθη ὑπὸ τοῦ φόβου ὅτι θὰ ἐλάβανον αὐτοὶ εἰς χεῖρας των τὴν ἐξουσίαν καὶ θὰ ὠδήγουν τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς ἀπολυταρχικῆς Ρωσίας εἰς σύστημα ἀπολυταρχικὸν καὶ δουλόφρον, ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνο τῶν ἡγεμονιῶν τῆς Μολβοβλαχίας. Διὰ τοῦτο, ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι πέραςτος τοῦ βίου του δὲν ἔπαυσε νὰ βάλλῃ εἰς συγγράμματα, ἐπιστολάς καὶ διὰ φυλλαδίων λυσσώδως κατὰ τῶν Φαναριωτῶν, παρορμῶν τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς « φαναριωτικῆς λέπρας », παρασυρόμενος δὲ πολλάκις εἰς ὀνειδισμοὺς καὶ σατίρας πέραν παντὸς μέτρου². Ἰδιαίτερος φοβεῖται τὴν ἐπικράτησιν τοῦ

1. Βλ. ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ γενικώτερον περὶ τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ Κοραῖ, εἰς τὸ ἔργον μας « Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων » σ. 281 κ.έ., 397 κ.έ. καὶ 523 κ.έ.

2. Εἰς τὴν πρὸς τὸν Πολυχρονιάδην ἀπευθυνθεῖσαν τὴν 23ην Δεκεμβρίου 1823 ἐπιστολὴν (Ν. Δ α μ σ ἁ, Ἐπιστολαὶ Κοραῖ..., τ. Γ', σ. 810) γράφει : « σέβομαι τοὺς νομίμους Πρίγκηπας Ἑλληνα ὅμως Πρίγκηπα δὲν γνωρίζω ἀκόμη κανένα. Τοῦ ταισιπῶρου μου γένους οἱ μωροὶ Πρίγκηπες ἠφανίσθησαν πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ μωρότερον ἄγριον Πρίγκηπα, τὸν Τοῦρκον. Αὐτὸς μὴ δυνάμενος νὰ τυραννῇ ἀμέσως τοὺς Βλάχους καὶ τοὺς Μολδαύους, ἠναγκάσθη νὰ χειροτονήσῃ δι' αὐτοὺς ἐξαίρετους Πρίγκηπας ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοῦ δούλου. Τοὺς Βλάχους καὶ τοὺς Μολδαύους ἐκυβερνοῦσαν οἱ Τουρκοχειροτονούμενοι αὐτοὶ Δουλοπρίγκηπες, οὐχὶ τοὺς συνδούλους των ἡμᾶς ποτέ... ». Βαρυτάτας ἐκφράσεις καὶ τραυτάτους λοιδορισμοὺς κατὰ τῶν Φαναριωτῶν μεταχειρίζεται ἰδίως εἰς τὰ δύο κατὰ τοῦ Καποδίστρια φυλ-

Δημητρίου Ὑψηλάντου, κατὰ τοῦ ὁποίου εἰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἀπευθύνει πρὸς ὁμογενεῖς, βάλλει μετὰ μεγάλης δεξιότητος. Οὕτω, εἰς ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀπευθύνει πρὸς τὸν ἐν Ἑλλάδι καὶ διὰ τι διάστημα χρησιμεύσαντα Διευθυντὴν τοῦ γραφείου τοῦ Ὑψηλάντου, παλαιόν του φίλον Νεόφυτον Βάμβαν, γράφει μεταξὺ πολλῶν ἄλλων : « Ἡ ἀρχὴ λέγω τῶν συμφορῶν σου ἐχορημάτισεν ἢ προσκόλλησίς σου εἰς τὸν δὲν ἡξέυρω διατί ὀνομασθέντα Ὑψηλάντην, ἀντὶ τοῦ Κυψελίνου ἢ Κυψελάκου. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἴδιον ἀμάρτημά του, ἐπειδὴ ἔλαβε τὸ ἐπώνυμόν του ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἐπρόσθεσεν ὅμως εἰς αὐτὸ καὶ τῆς πατρικῆς ἀρχῆς τὸ ἐπώνυμον Πρίγκηψ, ἐπώνυμον ἱκανὸν νὰ ἐμπνεύσῃ ἀπιστίαν εἰς τοὺς φιλελευθέρους, διότι δὲν εἶναι πρίγκηψ, καὶ ἂν ἦτο, ἔπρεπε νὰ τὸ ἀποστραφῇ, ὥς δῶρον τουρκικῆς χειροτονίας, εὐθὺς ὁποῦ ἀπεφάσισε νὰ ὑπερμαχήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ Γένους του. Ἴσως εἴπῃς ὅτι τὸ ἐπώνυμον δὲν πηγάζει ἀπὸ τὴν τουρκικὴν χειροτονίαν, ἀλλ' εἶναι ξηρὸς τίτλος τὸν ὁποῖον ἤρπασαν ἢ ἀπέκτησαν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς Ρωσίας. Τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἐπιστολὴ περιέχει ἀνδρὸς φρονίμου λόγους. Ὑπογράφεται πατριώτης καὶ ὄχι Πρίγκηψ, ἂν καὶ ἤρχισαν κάτω νὰ τὸν πριγκηπίωσι καὶ αὐτόν. Ὅπως καὶ ἂν εἶναι, ἡμεῖς ἀποφασίσαντες νὰ μείνωμεν ἀνεξάρτητοι, εἰς μὲν τὴν πολιτείαν μας δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρωμεν κανένα τίτλον ἀρχῆς μόνιμον' πρὸς δὲ τοὺς ἔξω νὰ περιφερωμέθα εἰρηνικῶς, μὲ τοὺς γνησίους ὅμως πρίγκηπας. Εἰς ὀλίγα λόγια, φίλε μου, ἰθαγενῇ Ἑλληνᾷ μὲ Πρίγκηπος ὄνομα τὸν φαντάζομαι ὥς σπινθῆρα, ὅστις μέλλει ν' ἀνάψῃ εἰς τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα μὲ τὸν καιρὸν πυρκαϊὰν ὀλεθριωτέραν τῆς τουρκικῆς πυρκαϊᾶς, ἐπειδὴ οἱ μέλλοντες ἐχθροὶ σου, γραικοὶ γραικοὺς ἔχουν νὰ πολεμῶσι. Καὶ ὄχι Τούρκους... »¹.

Ἄμα τῇ κηρύξει τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Κοραῆς ἐρρίφθη ἐν μεγάλῃ σπουδῇ εἰς τὴν προσπάθειαν πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ Ἐθνους, ἅπανα δὲ ἡ μετέπειτα κολοσσιαία, παρὰ τὸ προῖδεν γῆρας, συγγραφικὴ του προσπάθεια εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν κυρίως ἀπέβλεπε. Διὰ τοῦτο καὶ σχεδὸν πάντα τὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ μετέπειτα ἐκδοθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἔργα, ἰδίως αἱ γενόμεναι ἐκδόσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν κειμένων μετὰ τῶν πλουσίων ἐρμηνευτικῶν σχολίων, ἐξελέχθησαν μετὰ προσοχῆς πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ σκοποῦ τούτου². Θυμασίαν ἰδίως πολιτικὴν κατήχησιν ἀπετέλουν

λάδια (βλ. μελέτην μας Κοραῆς καὶ Καποδίστριας, ἔνθα ἐκτενὴς περίληψις τούτων). Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἰδιαιτέρως ἐκστᾷ ἡ ὀργὴ τοῦ Κοραῆ ἐναντίον τῶν συρρευσάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ πριγκιπικῶν τίτλων, Δημ. Ὑψηλάντου, Καντακουζηνοῦ, Καρατζᾶ, βραδύτερον δὲ καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅτε διεπίστωσεν ὅτι καὶ αὐτοὺς, παρὰ τὴν προβολὴν του ὡς « πολῖτου », δὲν εἶχεν ἀποκηρύξει τὸν πριγκιπικὸν τίτλον.

1. Ν. Δ α μ α λ ᾶ, Ἐπιστολαὶ Κοραῆ, τ. Γ', σ. 670 κ.ε.

2. 1821 : Ἀριστοτέλους Πολιτικῶν τὰ σφζόμενα καὶ « Σάλπισμα Πολεμιστήριον ».

τὰ προτασσόμενα «Προλεγόμενα», εἰς τὰ ὅποια ἐκπέμπει πολιτικούς ἀφορισμοὺς καὶ συγχρόνως διδάσκει τὰς ἀρχάς τῆς εὐνομίας καὶ τῆς ἐλευθέρως εὐνομουμένης Πολιτείας. Περιοριζόμενοι ἐνταῦθα εἰς τὰ κατὰ τὸ 1821, δηλαδὴ μέχρι τῆς ψηφίσεως τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἔργον τῆς πολιτικῆς κατηχήσεως τῶν Ἑλλήνων ἀρχίζει ὁ Κοραῆς ἀπὸ τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφθασεν εἰς Παρισίους ἡ εἰδήσις τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως. Συγχρόνως ἀπασχολεῖ αὐτὸν ἡ ἀνάγκη ταχείας συγκλήσεως ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς ψήφισιν ἐνιαίου τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος Ὁργανισμοῦ, τοῦτο δὲ διὰ πλείστους λόγους. Ἐν πρώτοις, φοβεῖται τὴν πολυαρχίαν καὶ τὴν ἀναρχίαν, αἱ ὁποῖαι θὰ ὠδήγουν εἰς πλήρη ἀποσύνθεσιν τῶν ἀγωνιζομένων δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων. Δεύτερον, διὰ τῆς ταχείας θεσπίσεως πολιτεύματος πηγάζοντος ἐκ τῆς λαϊκῆς θελήσεως καὶ ἔρειδομένου ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας φαντάζεται ὅτι θὰ τεθῇ φραγμὸς εἰς τὰς προσωπικὰς φιλοδοξίας τῶν Φαναριωτῶν, τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν προεστώτων. Τέλος, διὰ τῆς ψηφίσεως πολιτεύματος, ἡ ἐλευθέρω Ἑλλάς θὰ προβάλλῃ ἀνὰ τὸν κόσμον ὡς πραγματικὸν Κράτος, ὡς ἀνεξάρτητος εὐνομουμένη καὶ καλῶς κυβερνωμένη Πολιτεία. Τοῦτο θὰ ἀποστομώσῃ τοὺς ξένους, οἱ ὅποιοι κατεστυγοῦν τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενον Ἕλληνικὸν λαὸν χαρακτηρίζοντες αὐτὸν ἀναρχομένης ἀγέλας ἀνταρτῶν καὶ κακοποιῶν καὶ θὰ ἐνισχύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τοῦ Ἀγῶνος.

Ἦδη εἰς τὸν πρόλογον τῆς ἐπανεκδόσεως τοῦ «Σαλπίσματος Πολεμιστηρίου»¹, γενομένης ὀλίγας μόλις ἑβδομάδας μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπανα-

1822: Ἀριστοτέλους Ἠθικά Νικομάχεια, Ὁνισάνδρου Στρατηγικὸς καὶ Τυρταίου Α' Ἑλεγείον. 1823: β' ἔκδοσις τοῦ Περί ἀμαρτημάτων καὶ ποινῶν ἔργου τοῦ Βεγκαρία. 1824: Πλουτάρχου τὰ Πολιτικά. 1825: Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα, Πλάτωνος Γοργίας. 1826: Λυκούργου Λόγος κατὰ Λεωκράτους, Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον, Κέβητος Πίναξ, Κλεάνθους ὕμνος. 1827: Ἀρριανοῦ Ἐπικτήτου διατριβαί. 1828-1835: Ἀτακτα. 1830-1831: Διάλογοι κατὰ Καποδίστρια. 1831: Συνέκδημος ἱερατικός.

1. Τὸ «Σάλπισμα Πολεμιστηρίου» ἐξέδωσεν ὁ Κοραῆς τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1801, φανταζόμενος τότε ὅτι εἶχε φθάσει ἡ ὥρα γενικῆς ἐπαναστάσεως πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ ἔθνους μὲ τὴν βοήθειαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Βοναπάρτου, ἡ ὁποία ἐπολέμει εἰς τὴν Αἴγυπτον. Εἶναι μία σπαρακτικὴ κραυγὴ τῆς Ἑλλάδος καλούσης τὰ τέκνα τῆς νὰ κινηθοῦν εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς ἐκ τῶν δεινῶν τῆς δουλείας. Κατὰ τὰ ἀκολουθήσαντα ἔτη, ὁ Κοραῆς, ἀπογοητευθεὶς ἐκ τῆς διαψεύσεως τῶν ἐλπίδων, τὰς ὁποίας εἶχε ματαιῶς στηρίξει εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, μετέβαλεν ἀντίληψεις καὶ ἐθεώρει ἀπαραίτητον νὰ προηγηθῇ ἡ διαπαιδαγώγησις τοῦ ἔθνους καὶ κατόπιν νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ προσπάθεια τῆς ἀπελευθερώσεως. Μόνον οὕτως ἐφθασε τὸ ἄγγελμα τῆς κηρύξεως τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως, κατελήφθη καὶ πάλιν ὑπὸ ἐπαναστατικὸν ἐνθουσιασμόν καὶ προέβη εἰς ἐπανεκδόσιν τοῦ «Σαλπίσματος Πολεμιστηρίου». (Βλ. ἑκτενέστερον εἰς ἔργον μας «Ὁ Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων», σ. 132 κ.ἑ. καὶ 365 κ.ἑ.).

στάσεις, ἐγκαινιάζει τὰς προτροπὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅπως σπεύσουν εἰς τὴν διὰ τῆς κοινῆς πάντων ψήφου σύνταξιν προσωρινοῦ πολιτεύματος ἐξασφαλίζοντος εἰς πάντας ἰσονομίαν, τὸ δὲ θέμα τοῦτο δὲν παύει νὰ ἀπασχολῇ τὴν σκέψιν του καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀγῶνος. Τὰ Προλεγόμενα τῆς ἀκολουθησάσης ἐκδόσεως τῶν « Πολιτικῶν » τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι μία δραματικὴ προσλαλιὰ πρὸς τοὺς μαχομένους ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἕλληνας, συγχρόνως δὲ θαυμασία κατήχησις περὶ ἐλευθερίας, δικαιοσύνης, νόμων, δικαιωμάτων καὶ χρεῶν τοῦ Ἕλληνος ὡς μέλους τῆς ἐλευθέρως πολιτείας τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ.

Ἄλλ' ὡς ἐλέχθη, ὁ Κοραῆς δὲν περιορίζεται εἰς τὰ ἐθνεγερτικὰ φυλλάδια καὶ τὰ κατηχητικὰ Προλεγόμενα τῶν ἔργων του, τὰ ὁποῖα πάντως κυκλοφοροῦν ἤδη ἀνὰ τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ ἐπηρεάζουν τοὺς συναχθέντας ἐκεῖ λογίους καὶ ἄλλους μορφωμένους Ἕλληνας. Πολλοὶ Ἕλληνες, ἰδίως νέοι σπουδασταὶ τῶν Παρισίων, σπεύσαντες εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ἀνῆκον εἰς τὸ στενὸν περιβάλλον τοῦ Κοραῆ καὶ ἦσαν πλήρως κατηχημένοι εἰς τὰς πολιτικὰς του ἰδέας καὶ τὰς σκέψεις του περὶ τοῦ πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, ταύτας δὲ διεκήρυσσον καὶ διέσπειρον ἐν Ἑλλάδι, πολλάκις μετὰ ἰδιαίζοντος φανατισμοῦ.

Ὁ Κοραῆς ἀπευθύνει συμβουλὰς περὶ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ τῶν πολιτικῶν κατευθύνσεών του καὶ δι' ἐπιστολῶν πρὸς μεταβάντας εἰς τὴν Ἑλλάδα φίλους του. Οὕτω, εἰς μακρὰν κατευθυντήριον ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἀπευθύνει πρὸς τὸν προσφιλῆ του Νεόφυτον Βάμβαν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821, γράφει μεταξὺ πολλῶν ἄλλων: « φροντίσατε λοιπὸν διὰ τοὺς οἰκτιροὺς τοῦ Θεοῦ νὰ συστήσετε ὑπερτάτην διοίκησιν, συνθεμένην ἀπὸ τοὺς φρονιμωτέρους καὶ εὐὐποληπτοτέρους ὁμογενεῖς, νὰ διασσάψῃ τὸν σκοπὸν μας καὶ νὰ δώσῃ ἐνότητα εἰς τὰ κινήματά μας... Ἐδημοσιεύσαμεν καὶ κατ' ἰδίαν καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων διάφορα, ἀλλὰ πάντοτε μᾶς ἀποκρίνονται ποὺ εἶναι ἡ διοίκησίς σας;... Ἀναγκαῖον εἶναι νὰ συγκροτήσωμεν τὸ γρηγορώτερον πολίτευμα προσωρινόν... »¹.

1. Ν. Δαμαλά, ἑ.ἀ., τ. Γ', σ. 665 κ.ἐ. Ἡ ἐπιστολὴ δὲν φέρει χρονολογίαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ περιεχομένου της γίνεται κατάδηλον ὅτι ἐγγράφη περὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821. Καὶ εἰς κατ' Ὑουλίου τοῦ 1821 ἀπευθυνθεῖσαν πρὸς τὸν Δημ. Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν ὁ Κοραῆς συνιστᾷ νὰ κληθῇ ἐπειγόντως ξένος πολιτιολόγος πρὸς σύνταξιν σχεδίου νέου πολιτεύματος, διότι ἡ Ἑλλάς « οὔτε τὴν τέχνην, οὔτε τοὺς τεχνίτας τῆς πολιτικῆς ἔχει », βάσις δὲ τοῦ πολιτεύματος τούτου ὤφειλον νὰ εἶναι ἡ ἰσονομία, ἡ κατάργησις τῶν προνομίων, ἡ διὰ τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας ψήφισις τῶν φόρων, ὁ ἔλεγχος τῆς διαθέσεως τῶν ἐξόδων κλπ. (Χιακὰ Χρονικά, τ. Ε', σ. 31 κ.ἐ.).

3. ΑΙ ΠΑΡΟΡΜΗΣΕΙΣ ΑΛΛΩΝ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Καὶ ὁ ἐν Πίζῃ μὲν συνήθως διαμένων, ἀλλὰ κατὰ διαστήματα μεταβαίνων εἰς Παρισίους καὶ στενῶς μετὰ τοῦ Κοραῆ συνδεόμενος Ὑλλην λόγιος Πολυχρονιάδης, γράφει τὴν 14 Νοεμβρίου 1821 πρὸς τὸν Γεώργιον Πραϊδὴν διευθύνοντα ἐν Μεσολογγίῳ τὸ πολιτικὸν γραφεῖον τοῦ Μαυροκορδάτου : « Οἱ φρόνιμοι ἄλλογενεῖς καὶ φιλάνθρωποι μᾶς συμβουλεύουν νὰ ἀποδείξωμεν διὰ πραγμάτων, ὅτι τὰ κινήματά μας εἶναι ἐθνικὰ καὶ τοῦτο μάλιστα θὰ φανῇ ἀναμφίβολον ὅταν σχηματισθῇ ὑπερτάτη διοίκησις, εἰς τῆς ὁποίας τὴν ἑλλειψιν ἐπιμένουν οἱ ἔχθροί μας, διὰ νὰ ἀποδείξουν τὰ κινήματά μας ὡς ἔργα τῶν ἐταιριστῶν καὶ ὅτι τὸ ὅλον τοῦ Γένους δὲν λαμβάνει οὐδὲν μέρος » ¹.

Ἄλλος ἐπιφανὴς Ὑλλην, φίλος καὶ αὐτὸς τοῦ Κοραῆ, ὁ ἐν Πίζῃ διαμένων ἐξόριστος μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος, χαίρων ἐπίσης μεγάλης ὑπολήψεως ἐν Ἑλλάδι, ἀπευθύνει δι' ἐπιστολῶν συμβουλὰς περὶ τῆς προεποίσεως πολιτικῆς πορείας τοῦ ἔθνους καὶ παρορμᾷ πρὸς ταχεῖαν θέσπισιν ἐνιαίης πολιτικῆς διοικήσεως. Τὴν 29 Αὐγούστου ὁ Ἰγνάτιος γράφει πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον : « Πόσον εἶναι ἀναγκαῖα τώρα μάλιστα ἡ ἐθνικὴ διοίκησις, στοχάζομαι ὅτι τὸ γνωρίζετε ὅλοι αὐτοῦ, καὶ δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θέλετε προσπαθῆσαι νὰ τὴν συστήσετε ὅσον ἤθελεν εὐρεθῇ εὐλογον. Μία παρατήρησις πρέπει νὰ γένη, νὰ εἶναι τὸ μέρος ἀσφαλὲς καὶ ἡ κοινωνία μὲ τὰ ἄλλα μέρη εὐκόλος καὶ ὁποῖος τόπος καὶ ἂν προβληθῇ, εἶναι ἀδιάφορον. Διότι καθὼς ἡ διοίκησις θέλει εἶναι πρόσκαιρος οὕτω καὶ ὁ τόπος θέλει εἶναι προσωρινὸς καὶ δὲν πρέπει νὰ φέρῃ φιλονικίαν » ².

1. Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ἔκδ. Ἑμμ. Πρωτοψάλτου, τ. Α', Ἀθῆναι 1963, σ. 79. Ὁ Πολυχρονιάδης κατὰ τὴν ἰδίαν περίπου ἐποχὴν ἀπηύθυνε πρὸς ἐν Ἑλλάδι σημαίνοντα πλῆθος ἐπιστολῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐπιτίθεται μετὰ δριμύτητος κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἐκθέτει διαφόρους σκέψεις περὶ τῆς καλυτέρας πορείας τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἡ ἀποδεδειγμένη ὡς ἀνωτ. στενὴ σχέσηις τοῦ Πολυχρονιάδου μετὰ τοῦ Κοραῆ ἐπιτρέπει τὴν γνώμην ὅτι καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Πολυχρονιάδου, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης διεσπείροντο ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, πρέπει πολλάκις νὰ ἀποδώσωμεν εἰς ὑποδείξεις τοῦ Κοραῆ.

2. Ἰγνάτιος Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας (ἔκδ. ἀλληλογραφίας ὑπὸ Ἑμμ. Πρωτοψάλτου), τ. Α', Ἀθῆναι 1961, σ. 125. Κατὰ τὸν Ἰ. Φιλήμονα, ἔ.ἀ., τ. Δ', σ. 344 κ.ἐ. ὁ Ἰγνάτιος ἐκ Πίζης καὶ ὁ Πολυχρονιάδης ἐκ Παρισίων ἀπέστειλλον πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ἢ εἰς πρόσωπα τοῦ περιβάλλοντός του (Πραϊδὴν) ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας ἐπετίθεντο μετὰ μεγάλης δριμύτητος κατὰ τῶν Ὑψηλάντων. Τὸν Ἀλέξανδρον κατηγοροῦν ὡς αἰτιον, λόγῳ ἐπιπολαιότητος, κακίας καὶ ματαιοδοξίας, πολλῶν συμφορῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄξιον τῆς τύχης, ἡ ὁποία τοῦ ἐπεφυλάχθη

Ἄλλ' ἂν οἱ ζῶντες εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπιφανεῖς Ἕλληνες ἦσαν σύμφωνοι περὶ τῆς ἐπείγουσας ἀνάγκης ὀργανώσεως ἐνιαίας διοικήσεως ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι καὶ ἀπηύθυνον ἐκλήσεις πρὸς ταχεῖαν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως διὰ τὴν καθιέρωσιν ἐνιαίου πολιτικοῦ συστήματος διακυβερνήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εὐρίσκοντο ἐν πλήρει διαστάσει γνωμῶν ὡς πρὸς τὸ ἀρμόζον εἰς τοὺς Ἕλληνας πολίτευμα. Ἐκαστος ἐξ αὐτῶν ἐξέπεμπε συμβουλὰς πηγαζούσας περισσότερον ἐκ τῆς ἰδίας πολιτικῆς ἀνατροφῆς καὶ τῶν ἰδίων πολιτικῶν ἰδεῶν ἢ ἐκ τῆς γνώσεως τῆς πραγματικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς συναισθήσεως περὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οὕτω ὁ Κοραῖς, ἐμμένοντας φανατικῶς προσηλωμένος εἰς τὰς ἀρχάς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, διὰ τῶν ὁποίων εἶχε γαλουχηθῇ ἐν Παρισίοις ἀπὸ νεότητος, διεκήρυσσε τὸ ἄκρατον δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐρειδόμενον εἰς τὰς ἀρχάς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας μετ' ἀσκήσεως πάντων τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ὡς ταῦτα διακηρύχθησαν διὰ τῶν γαλλικῶν συνελεύσεων.

Ὁ Καποδίστριας, ἀντιθέτως, διέβλεπεν ὅτι παρόμοιον σύστημα ἀκράτου δημοκρατίας θὰ ὠδήγει εἰς ἀναρχίαν τὸν ἄωρον εἰσέτι πολιτικῶς Ἑλληνικὸν λαόν. Ἐπὶ πλέον, γνωρίζων καλῶς τὴν διεθνή κατάστασιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτε ἐκυριάρχει ἡ Ἱερὰ Συμμαχία μετὰ τῶν δεσποτικῶν συστημάτων της, ἐφοβεῖτο ὅτι οἱ Ἕλληνες, θεσπίζοντες πολιτικὸν σύστημα ἀκράτου φιλελευθερισμοῦ καὶ ἀπορρέον ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, θὰ ἐχαρκτηρίζοντο ὡς ἐπικίνδυνοι ταραχοποιοί, ὥς οἱ ἐπαναστάται τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει ὄχι μόνον δὲν θὰ εἶχον νὰ ἐλπίζουν βοήθειαν διὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνά των ἐκ μέρους τῆς

μετὰ τὸ οἰκτρὸν ναυάγιον τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τὴν παράδοσιν του εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς. Εἰς τὸν Δημήτριον ἀπέδιδον κουφότητα καὶ ἀρχομανίαν, σπηριζομένην εἰς τὴν ἀπάτην ἀνυάρκτου Ἀρχῆς, ἀποβλέποντα δὲ εἰς πρὸς ὀφελὸς του καταδολιεύσιν τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τελικῶς παρώτρυνον τὸν Μαυροκορδάτον νὰ προχωρήσῃ εἰς συνεργασίαν μετὰ τῶν προκρίτων εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς πολιτικῆς διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἀποσόβησιν τῶν ἐκ τοῦ Ὑψηλάντου κινδύνων. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐπιτηδεῖως διέσπειρε τὰς ἐπιστολάς αὐτὰς ἀνά τὴν Πελοπόννησον πρὸς φθοράν τοῦ γοήτρου τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἀντίδρασιν κατὰ πάσης πρωτοβουλίας τούτου διὰ τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως. Εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς Κ. Κ. (Βιάρων Καποδίστριαν, ἀρχ. Μαυροκορδάτου, II, σ. 349) τῆς 30 Αὐγ. 1822, γράφεται ὅτι εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπεκράτουν τέσσαρες φατρίαι: δύο κοιναὶ ἀλλ' ἀντιθέτων προσωπικῶν συμφερόντων, τῶν προυχόντων, αἱ ἰσχυρότεραι, τρίτη τῶν στρατιωτικῶν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἔμπειρον εἰς τὰ πολιτικά ἀλλ' ἀνίδεον εἰς τὰ τῆς πολιτικῆς καὶ τετάρτη ὑπὸ τὸν Δ. Ὑψηλάντην, ἡ ὁποία, λόγῳ ἐξασθενείας, ἠναγάζετο νὰ στηρίζεται εἰς τὴν τρίτην. Ὁ Μαυροκορδάτος γράφει ὅτι ἡδυνήθη νὰ συμπιλίωσῃ τὰς τρεῖς πρώτας, ἀλλ' ἡ τετάρτη ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην τὸν ἐπεβουλεύετο ὀργανώσασα κρυφίως ἀντίδρασιν κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀνατολ. καὶ Δυτ. Ἑλλάδα.

Εὐρώπης, ἀλλ' ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ τύχουν τῆς ἰδίας μεταχειρίσεως. Διὰ τοῦτο συνίστα καθιέρωσιν σώφρονος διοικήσεως ἐξ ὀλιγαριθμῶν καλῶς παρесеκασμένων πρὸς τοῦτο προσώπων καὶ τὴν εἰ δυνατόν ἀναζητήσιν προσωπικότητος καταλλήλου, ὅπως συγκεντρώσῃ αὕτη τὰς ἐξουσίας μέχρις ἐυδοκίμης τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας διεπνέετο περίπου ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς τοπικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας καθιέρωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μακρὰ ἰδιαίχουσα ὑπὸ ξένην καταδυνάστευσιν κατὰστάσεις, συνίστα μᾶλλον σύστημα συνδεδεασμένης πολιτικῆς ἡγεσίας προκριτῶν καὶ ἀρχηγῶν τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων μέχρι πέρας τοῦ Ἀγῶνος. Ἄλλος δὲ Ἕλλην καὶ αὐτὸς ἐκ Πίζης ἢ ἐκ Παρισίων, ἐκπέμπων δι' ἐπιστολῶν καὶ δημοσιευμάτων πολιτικὰς συμβουλὰς καὶ κατηχήσεις πρὸς τοὺς ἀγωνιστάς, ὁ Κωνσταντῖνος Πολυχρονιάδης, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, συνίστα πρὸς ἀποσόβησιν διχογνωμιῶν καὶ διαιρέσεων βαθμιαῖον σχηματισμὸν ἐνιαίου πολιτικοῦ σώματος. Κατὰ πρῶτον ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ Πελοποννησιακὴ Γερουσία διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας ἐπιφανεστέρων πολιτικῶν ἡγετῶν, τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου. Εἰς ταύτην βαθμὴν θὰ προσήρχοντο διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἐκλεγόμενοι ἐκπρόσωποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων, ὥστε νὰ σχηματισθῇ τελικῶς τὸ ποθοῦμενον πανελλήνιον πολιτικὸν σῶμα¹.

Οἱ Ἕλληνες πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἡγέται ὑφίσταντο τὰς ἐπιδράσεις αὐτὰς πατριωτικῶν καθοδηγήσεων καὶ ἰδεολογικῶν θεωριῶν ἐκ τῶν ἔξω ἐκπεπομένων ὑπὸ ἐπιφανῶν Ἑλλήνων, ἔτι δὲ περισσότερον ἐκείνας τῶν συρρευσάντων εἰς τὴν ἐν ἐπαναστάσει Ἑλλάδα Φαναριωτῶν, διδασκάλων καὶ νέων, οἱ ὅποιοι εἶχον φοιτήσῃ εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια. Τὸ δυστύχημα ἦτο ὅτι οἱ σπεύσαντες εἰς τὴν Ἑλλάδα μορφωμένοι Ἕλληνες ἦσαν καὶ αὐτοὶ διηρημένοι εἰς πολιτικὰς θεωρίας καὶ εἰς ἰδέας περὶ τῶν καλυτέρων τρόπων διοικήσεως τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἀντὶ δὲ συμβολῆς πρὸς ἐνιαίαν κατεύθυνσιν, ἐπέτεινον μᾶλλον τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐγκαταστάσεώς των εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐτάχθησαν παρὰ τὸ πλευρὸν εἴτε τοῦ Ὑψηλάντου, εἴτε τῶν παλαιῶν προεστώτων, εἴτε τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ἀναλόγως τῆς οἰκογενειακῆς των προελεύσεως, τῆς κοινωνικῆς των ἀνατροφῆς, τῆς πνευματικῆς των καταρτίσεως καὶ τῆς ἰδεολογικῆς των κατευθύνσεως, ἀλλ' ὅχι σπανίως καὶ ἀναλόγως τῶν τοπικῶν περιστάσεων καὶ τῶν προσωπικῶν των περιπετειῶν, αἱ ὁποῖαι τοὺς παρέσυρον ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδος. Πάντως οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἐφλέγοντο ὑπὸ νεωτεριστικῶν ἰδεῶν καὶ ἐταύτιζον τὸν ἀγῶνα τῆς

1. Πολυχρονιάδου ἐπιστολὴ « πρὸς ἑνδοξον ὁμογενῆ » βλ. δημοσιευθὲν κείμενον ὑπὸ Κ. Δ. Α. Μ. Α. Ν. Τ. Η., εἰς « Πελοποννησιακὴν Πρωτοχρονίαν », 1964, σ. 238 κ. ἐ.

ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν συγκρότησιν ἐλευθέρως καὶ δημοκρατικῆς κυβερνήσεως διὰ καθιερώσεως πολιτεύματος καταλύοντος πᾶσαν κοινωνικὴν διάκρισιν, καθιεροῦντος κοινοβούλιον καὶ κυβέρνησιν ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ διασφαλίζοντος τὰς πολιτικὰς καὶ ἀτομικὰς ἐλευθερίας.

Ὑπῆρχον βεβαίως καὶ πολλοὶ εἴτε ἐκ τῶν ἀφιχθέντων ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ — προσερχόμενοι ἰδίως ἐκ τῶν φαναριωτικῶν κύκλων — εἴτε ἐκ τῶν αὐτοχθόνων — κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνώτεροι κληρικοὶ — οἱ ὅποιοι ἐβανκαλίζοντο ἐκ τῆς ἰδέας ἀναστάσεως ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἥδη δὲ εἰς τὸν ὀργανισμόν τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος εἶχον ἐπιτύχει νὰ γίνῃ λόγος περὶ «ἐσομένου βασιλέως». Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ περιορίζουν σαφῶς τὰς ἐκ τῆς παραδόσεως μάλλον ἢ τῆς σκοπιμότητος ὁρμωμένας ἰδέας τῶν περὶ μελλοντικῆς ἀφίξεως βασιλέως, εἰς συνταγματικὴν βασιλείαν δεσμευομένην ὑπὸ τῆς λαϊκῆς θελήσεως καὶ ἐγγυωμένην διὰ πολιτειακῶν διατάξεων τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν κοινοβουλευτικοῦ συστήματος¹. Ἐξ ἄλλου, ὅσον παρήχετο ὁ χρόνος καὶ ἀπεκαλύπτετο ἡ ἀπάτη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας περὶ ἀποστολῆς ἐνισχύσεων ὑπὸ τοῦ Τσάρου, ἐγένοντο δὲ γνωσταὶ αἱ ἐχθρικαὶ διαθέσεις τῶν κρατῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας διὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, τόσον ἠῤῥξαντο αἱ δυσμενεῖς διαθέσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔναντι τῶν δεσποτικῶν καθεστώτων τῆς Εὐρώπης.

Εἶναι πάντως γεγονός ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθισταμένη ἐπιτακτικωτέρα ἀνάγκη ὁργανώσεως κεντρικῆς ἐξουσίας πρὸς ἐνιαίαν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ ἡ φλέγουσα τὰς ψυχὰς τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ἐπιθυμία νὰ προβάλλουν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην τὴν συγκρότησιν ἐλευθέρως ἐλληνικῆς ἐπικρατείας, ὧθουν, παρὰ τὰς ἀναφυσμένας δυσχερείας, τὰς ἰδεολογικὰς διχογνωμίας καὶ τὰς ἀντιμαχομένας ἐξ ἀντιθέτων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συμφερόντων βλέψεις, εἰς τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ψήφισιν ἐνιαίου πολιτεύματος. Οὕτω, αἱ τοπικαὶ αὐταὶ συνελεύσεις, ἔσπευσαν νὰ διακηρύξουν τὴν ἀνάγκην συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως διὰ τὴν ψήφισιν πανελληνίου πολιτεύματος καὶ ἐκ τῶν κόλπων τῶν ἐξέλεξαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς περιφερείας τῶν, τοὺς ὁποίους κατήυθυνον πρὸς τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἐπελθοῦσαν συμφωνίαν, εἶχεν ὀρισθῇ τόπος συγκεντρώσεώς τῶν.

1. Βλ. ὅσα ἐν τῷ Ὁργανισμῷ τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος Κεφ. 3 παρ. ΚΑ' ἔχουν περιληφθῇ : «Ὅλη ἡ Ἑλλάς τὴν Ἑθνικὴν Βουλὴν νὰ τὴν θεωρῇ ὡς Τοποτηρητὴν ἐσομένου Χριστιανοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ πρῶτον ἐκλέξασα καθυποβάλλῃ εἰς τοὺς Ἑθνικοὺς Νόμους τῆς, ἔχει ἔπειτα νὰ ἀναγνωρίσῃ Μονάρχην τῆς». Βλ. ἐκτενέστερον ὅσα σχετικῶς ἐγράψαμεν ἐν Μέρει Α', κεφ. 5.

4. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρώτου δεκαπενθημέρου τοῦ Δεκεμβρίου εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς τὸ Ἄργος πάντες οἱ διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου, τῶν Νήσων καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἦσαν ἐν ὧν 59, οἱ ἀκόλουθοι :

Α. Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἀντιπρόσωποι 27 : Ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος, Δοσίθεος, ἐπίσκοπος Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, Θ. Νέγρης, Ἀνθιμος Γαζῆς, Γρ. Κωστιαντᾶς, Ἰω. Λογοθέτης, Λάμπρος Νάκος, Διον. Πετράκης, Σπ. Πατούσας, Γ. Ψύλλας, Γ. Αἰνιάν, Γεωργ. Παπαηλιόπουλος, Ἀναστ. Λοιδωρῆκης, Γιαν. Κόντες, Σωτ. Δοῦρος, Κωνστ. Σαπουντζῆς, Δρόσος Μανσόλας, Ἰω. Σκανδαλίδης, Ἀλεξ. Ἀξιώτης, Λάμπρος Ἀλεξάνδρου, Γ. Ἀποστόλου, Χαράλ. Παπαγεωργίου, Κ. Τασσίκας, Χ. Κυριαζῆς, Ἀδάμ Δούκας, Ἰω. Βυζούλας καὶ Ζαχαρίας Παναγιωτάκης.

Β. Τῶν ναυτικῶν νήσων, ἀντιπρόσωποι 13 : Ἰω. Ὀρλάνδος, Βασ. Μπουντούρης, Μαν. Τομπάζης, Ἀναγν. Οἰκονόμος, Φ. Βούλγαρης, Χ' Γιάννης Μέξης, Γκίκας Μπότας, Ἀνδρ. Χ' Ἀναγύρου, Γ. Μπούκουρης, Χριστ. Κούτσης, Π. Σκυλίτσης Ὀμηρίδης, Νικ. Δημ. Λάζαρης, Ἀναγν. Μοναρχίδης.

Γ. Τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἀντιπρόσωποι 8 : Ἀλεξ. Μαυροκορδαῖτος, Φῶτος Μπόμπορης, Ζώης Πάνου, Ἰω. Κωλέττης, Φ. Καραπάνου, Ἀλ. Τζιγκουράκης, Σπ. Κουρκουμέλης καὶ Γιαννάκης Πλακωτῆς.

Δ. Τῆς Πελοποννήσου ὠρίσθησαν ἀντιπρόσωποι 20, ἀλλὰ τελικῶς, ἄγνωστον διατί, μετέσχον τῆς συνελεύσεως καὶ ὑπογράφουν τὸ Πολίτευμα μόνον οἱ 10 κάτωθι : Π. Πατρῶν Γερμανός, Π. Μαυρομιχάλης, Ἀθαν. Κανακάρης, Σωτ. Χαλαμπής, Ἀναγν. Παπαγιαννόπουλος (Δεληγιάννης), Παν. Νοταρᾶς, Ἀνδ. Ζαῖμης, Πολυχρ. Τζαννέτος, Ἰω. Παπαδιαμαντόπουλος καὶ Γιαννούλης Καραπᾶνος. Οἱ λοιποὶ ἐκλεγέντες καὶ μὴ μετασχόντες, ἢ πάντως μὴ ὑπογράφαντες ὡς μετασχόντες, 10 ἦσαν : Ἰωσήφ ἐπίσκοπος Ἀνδροῦσης, Βεν. Λέσβιος, Κων. Καρατζᾶς, Παν. Κρεββατᾶς, Γ. Σισίνης, Δημ. Περρουκάς, Θεοδ. Βλάσσης, Γ. Κалаρᾶς, Ἰω. Βαρβάτης καὶ Ν. Πονηρόπουλος¹.

1. Εἰς τὸ πρακτικὸν τῆς ἐκλογῆς των ὑπὸ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας εἶναι καταγεγραμμένα καὶ τὰ 20 ὀνόματα, ἐνθ' εἰς ἐκεῖνο τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου δὲν ἀνευρίσκονται ἢ μόνον τὰ τῶν πρώτων 10 (βλ. Μάμουκα, ἐ.ά., τ. Α', σ. 123 καὶ τ. Β', σ. 148. Καὶ ὁ Ν. Δραγούμης, Ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις, σ. 7 γράφει « δέκα [ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι] ἐκ Πελοποννήσου, εἰ καὶ ἡ γερουσία εἶχεν ἐκλέξει εἴκοσι ».

Μετέσχεν ἐπίσης εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κάσου, φερόμενος ὡς καπετὰν Μανόλης Κασιώτης. Πρέπει νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ὡς βέβαιον ὅτι, μολονότι τὸ πρακτικὸν τοῦ διορισμοῦ τῶν πληρεξουσίων τῆς Πελοποννήσου ἔχει τεθῇ ἐν συνεχείᾳ τοῦ ὁργανισμοῦ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, ψηφισθέντος ἐν Ἀργεὶ καὶ ὑπογραφέντος ἀπλῶς ἐν Πιάδᾳ, ὁ καθορισμὸς αὐτὸς τῶν πληρεξουσίων ἐγένετο εἰς αὐτὴν τὴν Πιάδαν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως. Πράγματι, εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Ἀργους θὰ ἦτο δύσκολον νὰ ἀγνοηθοῦν οἱ παραλειφθέντες στρατιωτικοὶ ἡγέται, ὡς ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Νικηταρᾶς. Καὶ ἐδικαιολογήθη μὲν ἐκ τῶν ὑστέρων ἢ παραλείψεις τῶν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ στρατόπεδον τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροκορίνθου. Ἀλλὰ τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, οἱ πρόκριτοι Πελοποννήσιοι, ἠδύναντο ἄνευ φόβου τινὸς νὰ ἀποκλείσουν τοὺς ἐπικινδύνους εἰς αὐτοὺς στρατιωτικούς ἡγέτας, ὥστε νὰ ἐπικρατήσουν ἐξ ὀλοκλήρου αἱ ἀπόψεις τῶν. Ἐνῶ δὲ ἠγνοήθησαν οἱ ἐπιφανέστεροι Πελοποννήσιοι στρατιωτικοὶ ἡγέται, διωρίσθησαν πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου μὴ Πελοποννήσιοι πολιτογραφηθέντες πρὸς τοῦτο, ὡς ὁ Βενιαμὶν Λέσβιος καὶ ὁ Κωνστ. Καρατζᾶς, ἀμφοτέρω φανατικοὶ ἔχθροι τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀντιθέτως, ὁ Νεόφ. Βάμβας, λόγῳ τοῦ μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου συνδέσμου του, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι εἶχεν ἤδη πολιτογραφηθῇ εἰς Ὑδραν, παρελείφθη.

Μὴ γενομένης οὐδεμιᾶς προσυνεννόησεως καὶ μὴ ὑφισταμένου προηγούμενου, ἡ ἀντιπροσώπευσις τῶν διαφόρων περιφερειῶν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν ὑπῆρξε προχειροποίητος καὶ δυσανάλογος. Οὐδαμῶς ἐγένετο πραγματικὴ ἐκλογὴ πρὸς λαϊκὴν ἐκπροσώπησιν. Εἰς μὲν τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδα καὶ τὴν Δυτικὴν, οἱ ἀντιπρόσωποι ἦσαν περισσότερον ἐκπρόσωποι τῶν Γερουσιῶν, αἱ ὁποῖαι τοὺς διώρισαν, εἰς δὲ τὰς νήσους τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ἐνῶ δὲ ἡ Δυτ. Χ. Ἑλλὰς ἀπέστειλε μόνον 8 ἀντιπροσώπους καὶ ἡ Πελοπόννησος 20, περιορισθέντας ἐν τῇ πράξει εἰς 10, ἡ Ἀνατ. Χ. Ἑλλὰς ὥρισεν 27 ἀντιπροσώπους. Τοῦτο ὀφείλετο κυρίως εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ Νέγρη ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ κολακεύσῃ καὶ νὰ προσελκύσῃ πάντας τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς παράγοντας τῆς Ἀνατολ. Ἑλλάδος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τοῦ ὄγκου τῶν ἀφωσιωμένων εἰς αὐτὸν ἀντιπροσώπων νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρκει ὁ δυσανάλογος πρὸς τὸ σύνολον ὄγκος αὐτὸς τῶν πληρεξουσίων, τοὺς ὁποίους ὠδήγει εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὥρισε δι' ἀποφάσεως τῆς τοπικῆς Γερουσίας εἰς ἀριθμὸν ἴσον πρὸς ἐκεῖνον τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἀνατ. Ἑλλάδος «συνηγόρους», οἱ ὁποῖοι θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ παρίστανται εἰς τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν καὶ «νὰ γνωμοδοτοῦν περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν μερικῶς καὶ τῆς Ἑλλάδος γενικῶς» ὡς «ἰσόψηφοι καὶ ἰσοδύναμοι μὲ τὰ λοιπὰ μέλη ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν»,

ἐπομένως καὶ αὐτοὶ μεθ' ὅλων τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν πληρεξουσίων¹.

Οἱ μνημονευόμενοι ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν νήσων ἐξεπροσώπουν τὰς λεγομένας ναυτικὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας, Ψαρά, αἱ ὁποῖαι διεξήγον τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα, μετεῖχε δὲ καὶ εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κάσου, ἡ ὁποία κατὰ τὴν πρώτην αὐτὴν περίοδον διέθετε ναυτικὰς δυνάμεις. Αἱ ἄλλαι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου δὲν μετέσχον εἰς τὴν Συνέλευσιν². Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Δυτ. Ἑλλάδος κατελέγετο εἰς ἕκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν, ὁ Φῶτος Μπόμπορης. Κατῆλθεν ἐπίσης μετ' αὐτῶν καὶ εἰς πληρεξουσίου τῶν Ἀλβανῶν Μάρκος Νταμιράλης. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶχεν ὀρισθῇ καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχε συναφθῇ μέσῳ τῶν Σουλιωτῶν ἡ Ἑλληνοαλβανικὴ συμμαχία, τῶν Ἀλβανῶν προθυμοποιηθέντων νὰ μετάσχουν εἰς κοινὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων λόγῳ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀλλά, καθ' ὃν χρόνον συνήρχετο ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, ἡ συμμαχία αὕτη εἶχε διαλυθῇ, τῶν Ἀλβανῶν προσχωρησάντων εἰς τοὺς Τούρκους. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἀλβανὸς ἀντιπρόσωπος, ἂν καὶ παρίστατο, δὲν μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Συνελεύσεως³.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Πελοποννήσιοι συνεζήτουν ἀκόμη τὰ περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὴν στενὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Ἀργους διεξήγοντο σφοδραὶ καὶ θυελλώδεις συζητήσεις μεταξὺ τῶν συνηγμένων ἐξ ὅλοκληρου τῆς ἐν ἑπανάστασι Ἑλλάδος πληρεξουσίων ἐν σχέσει πρὸς τὴν νομιμότητα τῶν προσελθόντων πληρεξουσίων ἢ τὸν παράνομον ἀποκλεισμόν ἄλλων. Οὕτω, εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γόρτυνος εἶχεν ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τῆς

1. Βλ. σχετικὸν ψήφισμα τῆς Συνελεύσεως Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος ἐν Μάμουκα, ἔ.ἀ., τ. Α', σ. 89. Πάντως οἱ «συνήγοροι» αὐτοὶ μετέσχον μὲν τῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ δὲν ἀνεγνωρίσθησαν εἰς τὴν Συνέλευσιν ὡς τακτικὰ μέλη, οὐδ' ὑπογράφουν τὸ πρακτικὸν τοῦ Πολιτεύματος. Βλ. καὶ Σπ. Τρικυόπη, Ἰστ. Ἑλλ. ἐπαν., τ. Α', σ. 105, Ν. Δραγοῦμη, Πολιτ. ἀναμν., σ. 8.

2. Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ διοικητοῦ τῆς Κρήτης Ἀφφεντούλιεφ τῆς 26 Νοεμβρίου 1821 πρὸς τοὺς Κουντουριώτας (Ἀρχ. Α. καὶ Γ. Κουντουρ., τ. Α', σ. 41) γράφεται ὅτι «θὰ ἐστέλλετο γουλέτα μὲ τοὺς δευτοτάτους πρὸς τὴν γενικὴν σεβαστὴν Βουλὴν διὰ νὰ παραστήσωσι [ἀντιπροσωπεύσουν] τὸ σύστημα τῆς Κρήτης». Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι ἐστάλησαν ἀντιπρόσωποι, μὴ δυνθέντες νὰ μετάσχουν διὰ τοὺς ἤδη ἐκτεθέντας λόγους.

3. Εἰς τὴν χειρόγραφον ἐφημερίδα «Ἀχελῷος» τῆς 20 Νοεμβρίου 1821 (βλ. πλήρης κείμενον εἰς Σπ. Ἀμπροῦ «Ν. Ἑλληνομνήμων», τ. Α', 1904, σ. 480 κ.ε.) ἀναγράφεται ἡ εἰδήσις: «Ἐστειλαν δὲ εἰς Πελοπόννησον πληρεξουσίου ἐπιτροπὸν τῶν ἐκ μέρους τῶν καὶ ἐκ μέρους πάντων τῶν συμμάχων Ἀλβανοτουρκῶν, τὸν Μάρκον Νταμιράλη...». Κατὰ τὸν Σπ. Τρικυόπη, ἔ.ἀ., τ. Β', σ. 105 «συνεδρίαζε, συνεψήφορει καὶ συνεπέγραφε καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἀλβανῶν, ἂν καὶ ἡ ἀλβανοελληνικὴ συμμαχία ἦτον ἤδη λελυμένη». Ἐν τούτοις τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλβανοῦ πληρεξουσίου οὐδαμῶς ἀνευρίσκεται εἰς πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου, οὐδὲ καταλέγεται μεταξὺ τῶν ὑπογραφάντων τὸ Πόλιτευμα. Ἐπομένως ἡ συμμετοχὴ του ἢ το μᾶλλον συμβολικὴ ἂνευ ἐνεργοῦ τινος ἀναμείξεως.

μερίδος τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Ἄναγνώστης Δεληγιάννης, ὁ ὁποῖος ὅμως προσέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος διαμαρτυρούμενος καὶ προκαλῶν ἐρεθισμὸν μεταξὺ τῶν φίλων του προκρίτων. Τελικῶς εὗρέθη τρόπος νὰ εἰσέλθῃ, μολονότι δὲν εἶχεν ἐκλεγῇ εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν Γερουσίαν, ὡς παλαιὸν μέλος τῆς συνελεύσεως τῶν Κατετιζῶν¹. Οἱ στρατιωτικοὶ ἦσαν πάντοτε ἐρεθισμένοι κατὰ τῶν προκρίτων καὶ ἠπεῖλουν ἀδιαλείπτως νὰ ἀνασύρουν τὰ γιαταγάνια καὶ νὰ ἀποκόψουν τὰς κεφαλὰς τούτων διὰ νὰ σωθῇ ἡ Ἑλλάς. Οἱ πρόκριτοι καὶ ἄλλοι σύμμαχοί των κατηγοροῦν τοὺς στρατιωτικοὺς ὡς ἀναμειγνυσμένους εἰς τὴν πολιτικὴν, ἀντὶ νὰ περιορίζωνται εἰς τὰ ἔργα των κατὰ τοῦ ἔχθρου, καὶ ὡς ἀποβλέποντας εἰς ἐγκαθίδρυσιν προσωπικῆς των ἀρχῆς. Περιεφέροντο συνοδευόμενοι ὑπὸ προσωπικῆς φρουρᾶς, διέδιδον δὲ ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ὑψηλάντου εἶχον κατασκευάσει ὑπόνομον διὰ τὴν ἀνاتίναν τοῦ κυρίου τῆς συνελεύσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθοῦν τὸ ταχύτερον ἐκ τοῦ Ἄργους².

Μεγάλῃ ἐπίσης ἀναταραχῇ ἐσημειοῦτο μεταξὺ τῶν συνηγμένων ἐκεῖ λογίων, κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν διηρημένοι εἰς τὰς διαφόρους ἀντιμαχομένας μερίδας καὶ ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ὑπεστήριζεν ἀναλόγους ἀπόψεις περὶ τοῦ μέλλοντος νὰ ψηφισθῇ πολιτεύματος. Παροικιῶδης παρέμεινεν ἡ τακτικὴ τοῦ Διδασκάλου Γρηγορίου Κωνσταντᾶ, ὁ ὁποῖος, ἐπεμβαίνων θυμωδῶς εἰς τὰς συζητήσεις, κατεκεραύνωνε τοὺς πάντας διὰ μονολογικῶν χαρακτηρισμῶν καὶ ἀποφθεγματικῶν συλλογισμῶν. Ὁ διδάσκαλος Βενιαμὶν Λέσβιος εἶχε ταχθῇ μὲ τὴν μερίδα τῶν Πελοποννησίων προκρίτων,

1. Ἰ. Φιλήμονος, Δοκ. Ἑλλ. ἐπαν., τ. Δ', σ. 523. Κατὰ τὸν Οἰκονόμου (Ἱστορικὰ Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, σ. 251) « τοῦ Ἄναγνώστου Δεληγιάννη ἀποκλεισθέντος τῶν ἐν Καρυταίνῃ ἐκλογῶν, δι' αὐτὸν συνεπενοήθη καὶ φκονομήθη ἄλλης ἀναβάσεως καὶ εἰσόδου εἰς τὴν Συνέλευσιν θύρα' τούτέστιν, ἐπεδόθη εἰς τὴν Συνέλευσιν ἀναφορά τις ὑπογεγραμμένη ἀπὸ τινος φίλου του, παριστώσα ἀναγκαῖον νὰ παρευρίσκωνται εἰς αὐτὴν ἅπαντα τὰ τῆς προτέρας Πελοποννησιακῆς Γερουσίας μέλη χάριν λογοδοσίας καὶ πληροφοριῶν ἄλλων, χρειᾶς καλούσης » οὕτως ἐν σιωπῇ ἐγένετο δεκτός, μηδεμιᾶς ἀντιρρήσεως ἢ παρατηρήσεως γενομένης ». Κατὰ τὸν Σπ. Τρικούπη (ἔ.ἀ., τ. Β', σ. 105: « ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ, ἡ συνέλευσις ἐθωρήθη νόμιμος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καθ' ὅλους τοὺς καιροὺς καὶ παρ' ὅλων τῶν τάξεων τῶν πολιτῶν ».

2. Ν. Σπηλιάδου, ἔ.ἀ., τ. Α', σ. 269. Ὁ Νικηταρᾶς εἶχε πιστεύσει εἰς τὴν διάδοσιν καὶ εἰδοποίησε τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθῆνης νὰ ἐκκενωθῇ ἀμέσως τὸ οἶκμα τῆς Συνελεύσεως. Ἀλλ' ἡ διάδοσις ἀπεδείχθη ἀνακριβής. Πάντως ὁ Καν. Δεληγιάννης (ἀπομν., τ. Β', σ. 10 κ.ἐ.) θεωρεῖ ὡς « διαβεβαιωθὲν ἀπὸ πηγὰς ἀξιολύτους » ὅτι « ἐτεκταίνοτο παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου μυστὰρὰ δολοφονία » κατὰ τῶν προκρίτων καὶ ἄλλων φίλων των πληρεξουσίων καὶ « διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς ἀπορροπαίους σκηνὰς ἀδελφοκτονίας ἀνεχώρησαν ἅπαντες καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Ἐπίδαυρον ». Ἀλλ' ὁ Δεληγιάννης γράφει μετὰ μεγάλου πάθους κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, ταῦτα δὲ δὲν διαπιστοῦνται ἐξ ἄλλης ἀσφαλούς πηγῆς.

οὔτινες τελικῶς, ἂν καὶ μὴ Πελοποννήσιον, τὸν περιέλαβον μεταξὺ τῶν πληρεξουσίων Πελοποννήσου διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐριστικὸς καὶ δεξιόθυμος, περιεφέρετο καταφερόμενος ἐναντίον τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ὁπαδῶν του ἐκστομῶν κατ' αὐτῶν βιαιοτάτας φράσεις. Ἐμῖσει ἰδίως τὸν Βάμβαν καὶ λόγῳ τῶν παλαιῶν τῶν φιλολογικῶν ἀντιθέσεων καὶ διότι οὗτος ἐχρησίμευεν ὡς γραμματεὺς καὶ πολιτικὸς σύμβουλος τοῦ Ὑψηλάντου. Εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ πολιτικὰς συγκεντρώσεις διεκήρυσσεν ἀδιστακτικῶς: « Διὰ τὰ νὰ ἡσυχάσῃ ἡ πατρις καὶ νὰ ὑπάγουν ἐμπρὸς τὰ πράγματα, πρέπει ὁ μὲν Ὑψηλάντης ἔξορία, ὁ δὲ Βάμβας κρεμάλα »¹.

5. Η ΕΚΛΟΓΗ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ (ΠΙΑΔΑΣ)

Εἰς τὸσον τεταμένην ἀτμόσφαιραν ἦτο προφανὲς ὅτι, ἐὰν ἤρχιζον αἱ ἐργασίαι ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἡ θὰ διεκόπτοντο ταχέως ἢ θὰ ἔπαιρινον πολὺν κακὸν δρόμον. Πολλοὶ πληρεξούσιοι, ἰδίως τῆς μερίδος τῶν προκρίτων, ὑπεστήριζον ὅτι διὰ τὰ νὰ συγκροτηθῇ πραγματικὴ ἐθνικὴ συνέλευσις καὶ νὰ φθάσῃ ταχέως, ὡς ἀπῆτουν αἱ κρίσιμοι περιστάσεις, εἰς αἴσιον ἀποτέλεσμα, ἰδίως διὰ τῆς ψηφίσεως καταλλήλου πολιτεύματος, ὧφειλον νὰ ἐγκαταλείψουν ἀμέσως τὸ Ἄργος καὶ νὰ συνέλθουν εἰς ἀπομεμακρυσμένην καὶ ἥσυχον τοποθεσίαν, μακρὰν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων καὶ τοῦ λαϊκοῦ θορύβου. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀποψιν αὕτην συνήργουν καὶ ἄλλοι λόγοι. Καὶ πράγματι, τὸ Ἄργος, ἐγγύτατα τοῦ πολιορκουμένου Ναυπλίου καὶ ὄχι μακρὰν τῆς Κορίνθου, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῇ ἰσχυραὶ δυνάμεις πρὸς πολιορκίαν τῆς Ἀκροκορίνθου, ἦτο τὸ κέντρον τῶν στρατιωτικῶν διαβάσεων καὶ μετακινήσεων καὶ τῶν συγκεντρώσεων τῶν ὀπλαρχηγῶν. Ἐπὶ πλεόν, οἱ ἰσχυρότεροι τῶν πληρεξουσίων, στρατιωτικοὶ ἢ πρόκριτοι, συνωδεύοντο ὑπὸ πολυαριθμῶν ἐνόπλων σωματοφυλάκων, οἱ ὅποιοι, φιλονικιοῦντες πολλάκις πρὸς τοὺς τῶν ἀντιπάλων μερίδων, προεκάλουν θορυβώδη ἐπεισόδια καὶ ἀπετέλουν μόνιμον κίνδυνον αἱματηρῶν σκηνῶν.

Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι λόγοι συνεργοῦντες πρὸς ἀλλαγὴν τόπου συγκλήσεως τῆς συνελεύσεως. Τὸ Ἄργος κατετρύχετο ὑπὸ ἀσθενειῶν λόγῳ τῆς συγκεντρώσεως πολλοῦ πληθυσμοῦ κακῶς διατρεφομένου καὶ ἄνευ περιθάλψεως, τοὺς δὲ κινδύνους τῶν ἐπιδημιῶν ἠΐξησεν ἡ ἐκεῖ συγκέντρωσις τῶν ἀπομεινόντων Τούρκων αἰχμαλώτων ἐκ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπέθνησκον πολλοὶ καθημερινῶς, λόγῳ τῶν στερήσεων καὶ τῶν κακουχιῶν. Τέλος ἀπεδείχθη ὅτι τὸ Ἄργος δὲν παρήχεν ἀσφάλειαν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Πράγματι, τὴν 14 Δεκεμβρίου οἱ Τούρκοι τοῦ Ναυπλίου, πληροφορηθέντες

ἐκ διαφυγόντος Τούρκου αἰχμαλώτου ὅτι αἱ εἰς τὸ Ἄργος στρατιωτικαὶ δυνάμεις εἶχον μετακινηθῆ πρὸς τὴν Κόρινθον, κατῴρωθασαν νὰ διασπάρουν τὸν πολιορκητικὸν κλοιὸν καὶ ἐπεχείρησαν αἰφνιδιαστικὴν ἐπίθεσιν. Ἡ πόλις τοῦ Ἄργους ἐκινδύνευσε τότε νὰ εὐρεθῇ ἔστω καὶ δι' ὀλίγας ὥρας εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ὅποτε θὰ ἐσημειοῦντο μεγάλαι σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι. Εὐτυχῶς εὐρέθη εἰς τὸ Ἄργος ὁ Νικηταρᾶς, ὁ ὁποῖος, συγκεντρώσας ἀστραπιαίως ἀπάσας τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις καὶ τοὺς παρευρεθέντας φιλέλληνας, ἀντεπετέθη κρατερῶς κατὰ τῶν ἐπιδρομέων καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπανακλίσσθουν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἀλλὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, προκαλέσαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην γενικὸν πανικόν, ἐπεισε πάντας ὅτι τὸ Ἄργος δὲν παρείχε τὴν ἀπαιτούμενην ἀσφάλειαν διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Ἐθνικῆς συνελέουσας¹.

Κατόπιν πολλῶν συζητήσεων, ἐξελέγη τελικῶς τὸ χωρίον Πιάδα (πεδιάδα) εἰς ὄρμον δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἡ τοποθεσία αὐτὴ εὐρίσκετο δύο περίπου ὥρας (περὶ τὰ ἐννέα χιλιόμετρα) μακρὰν τῆς ἀρχαίας Ἐπιδαύρου, ἔξ οὗ καὶ ἡ συνέλευσις, ὥς καὶ τὸ ψηφισθὲν πολίτευμα ἔλαβον τὸ ὄνομα τῆς Ἐπιδαύρου². Ἡ ἐκλογὴ πάντως δὲν ἦτο ἀτυχής. Τὸ μειονέκτημα ὅτι τὸ χωρίον τῆς Πιάδας ἦτο ἀπόκεντρον, νοσώδους μᾶλλον κλίματος καὶ διέθετεν ἐλάχιστα, καὶ ταῦτα πρωτογόνου καταστάσεως, οἰκήματα πρὸς ἐγκατάστασιν πληρεξουσίων, ἐφάνη διὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας πλεονέκτημα. Διότι, ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ἀποκέντρου καὶ τῆς ἐλλείψεως οἰκημάτων, δὲν ὑπῆρχε δυνατότης συγκεντρώσεως στρατιωτικῶν καὶ σωματοφυλάκων καὶ ἄλλου πλήθους ὁπαδῶν τῶν διαφόρων μερίδων, οἱ δὲ πληρεξούσιοι θὰ παρέμενον ἀπομεμονωμένοι καὶ ἀπερίσπαστοι εἰς τὸ ἔργον τῶν. Τέλος ἡ Πιάδα, ἀπομεμακρυσμένη παντὸς θεάτρου ἐπιχειρήσεων, ἦτο συγχρόνως ἐπιδεκτικὴ ὑπερασπίσεως ἀπὸ θαλάσσης. Εἰς περίπτωσιν δὲ κινδύνου, ἦτο εὐκόλος εἴτε ἡ ἀπὸ θαλάσσης ὑπεράσπισίς της, εἴτε ἡ διαφυγὴ τῶν πληρεξουσίων πρὸς τὰς νήσους διὰ τῶν πλοίων τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν³. Οὕτως, ἀπὸ τῆς 16 Δεκεμβρίου οἱ πληρεξούσιοι ἤρχισαν νὰ μετακινῶνται ἀπὸ τοῦ Ἄργους πρὸς τὴν Πιάδαν, διανύοντες τὴν δεκάωρον περίπου ἀπόστασιν οἱ ἐπιφανέστεροι δι' ἑπλῶν, ἄλλοι δι' ἡμιόνων καὶ οἱ ὀλιγαρχέστεροι δι' ὄνων. Συνωδεύοντο μόνον ὑπὸ μικρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἐπιμελῶς ἐπιλεγεί-

1. Ἰ. Φιλήμονος, ἔ.ἀ., τ. Δ', σ. 332 καὶ 358.

2. Θ. Κολοκοτρώνη, ἔ.ἀ., σ. 80: «ἐφιλονίκησαμε κάμποσο, ποῦ νὰ γένῃ ἡ συνέλευσις». Πολλοὶ ἐκ παρανοήσεως ἐφαντάσθησαν ὅτι ἡ συνέλευσις συνήλθεν εἰς τὴν παλαιὰν Ἐπιδαυρον, τινὲς δὲ παλαιότερον ἔγραψαν: «παρὰ τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου»! Τὸ ὄνομα τῆς σχετικῶς γειτνιαζούσης Ἐπιδαύρου ἐδόθη εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ τὸ Πολίτευμα, λόγῳ τῆς παλαιᾶς φήμης, ὥστε νὰ προξενήσῃ μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

3. Ἰ. Φιλήμονος, ἔ.ἀ., τ. Δ', σ. 358. — Οἰκονόμου, ἔ.ἀ., σ. 250. — Σπηλιάδου, ἔ.ἀ., τ. Α', σ. 269.

σης, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ ἐν συνεχείᾳ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πληρεξουσίων καὶ τὴν τάξιν τῆς Συνελεύσεως¹.

'Η συγκροτηθεῖσα κατ' ἐπιλογὴν ἐκ διαφόρων στρατιωτικῶν σωμάτων δύναμις ἀσφαλείας καὶ τάξεως ἀπληρώθη ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς φρούραρχος ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς κανένα πολιτικὸν ἢ στρατιωτικὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πιάδας, ἀνευ ἐγγράφου ἀδείας τῆς Συνελεύσεως. Οὕτω, οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἔθνους εὐρέθησαν « εἰς τόπον ἀπόκεντρον ἀπὸ τὸν κυκεῶνα τῶν στρατευμάτων, ἀσφαλῆ καὶ ἡσυχον διὰ νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐργάζωνται ἀταράχως, νὰ σχηματίσωσι μίαν σταθερὰν κυβέρνησιν ἐθνικὴν, ἥτις νὰ δώσῃ ἐχέγγυα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος καὶ νὰ βαδίσῃ τὸν ἐθνικὸν δρόμον »².

6. Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΠΙΑΔΑΝ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ

Καθ' ὃν χρόνον οἱ πληρεξούσιοι ἔλαβον τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν 'Επιδαυρον ἐξ Ἀργαυοῦ, εἶχον ἥδη συντελεσθῇ αἱ πολιτικαὶ ζυμώσεις τῶν παρασκηνίων, αἱ ὁποῖαι ἐπέτρεπον νὰ προΐδῃ τις τοὺς ἐπιδιωκόμενους σκοποὺς καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως³. Τὸ ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην κόμμα τῶν στρατιωτικῶν εἶχε σχεδὸν ὁλοκληρωτικῶς τεθῇ ἐκπο-

1. Πουκεβίλλ, 'Ιστ. 'Ελλιν. 'Επαν., τ. Γ', σ. 211. Κατὰ τὸν Πουκεβίλλ ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς ἦτο ὁ προτείνας τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Ἀργαυοῦ πρὸς μετάβασιν εἰς 'Επιδαυρον.

2. Κ. Δεληγιάννη, 'Απομν., σ. 11.

3. Κατὰ τὸν Σπ. Τρικοῦπην, ἑ.ἀ., τ. Β', σ. 104 « Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦτο πασίγνωστον ἐκ προοιμίων, ὃ ἐστὶν ὁποῖον τὸ ἤθελε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν ». 'Εν συνεχείᾳ ὁ Τρικοῦπης ἀποδίδει τὴν ἔχθραν μεταξύ πολιτικῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ πρῶτοι ἠθέλουν νὰ μετέχουν τῶν ἐπιχειρήσεων ὁμοῦ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι ἐθεώρουν ὡς ἔργον τῶν πολιτικῶν μόνον τὴν διὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων ». 'Αλλὰ τοῦτο ἦτο συνέπεια καὶ ὄχι ἀφορμὴ τῆς μεταξύ προκρίτων καὶ στρατιωτικῶν ἔχθρας, ἡ ὁποία ὑφίστατο ἥδη ἐκ πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν λόγων πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐξεδηλώθη ἐντονώτερον μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐφ' ὅσον ἀνέκυψεν ὑπὸ μορφὴν διάφορον ἐκείνης τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας θέμα πολιτικῆς ἐξουσίας. Οἱ στρατιωτικοὶ ἐπεθύμουν νὰ διεξάγουν αὐτοὶ μόνον τὰς ἐπιχειρήσεις, ὅχι μόνον διότι ἐθεώρουν τοὺς προκρίτους ἀκαταλλήλους διὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι θὰ ἔδιδον εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ κύρος πρὸς πολιτικὴν ἐπικράτησιν. 'Ακριβῶς δὲ ὁ λόγος αὐτὸς ὧθει τοὺς προκρίτους πρὸς συμμετοχὴν εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἀρνοῦνται εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ νὰ ὀργανώσουν δι' ἴδιον λογαριασμὸν ἐκστρατείας.

δών. Ἄλλωστε οἱ σημαίνοντες πολεμικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης, ὁ Γιατρᾶκος κ.ἄ., ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ὤφειλον νὰ παραμείνουν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ νὰ διεξαγάγουν τὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπιχειρήσεις. Ἐπίσης ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος σχεδὸν οὐδεὶς στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς ἐστάλη εἰς τὴν Ἑπίδαυρον, σημαίνοντες δὲ πολέμαρχοι, ὡς ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ἀνδρουτσος, ὁ Δουβουνιώτης κ.ἄ., οἱ ὅποιοι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διαδραματίσουν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως, ἐκρατήθησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ἥσαν ἄλλωστε διηρημένοι μεταξὺ των καὶ ἀπεκλείοντο κοιναὶ ἐνέργειαι των πρὸς κοινὰς ἐπιδιώξεις. Οὕτω τὸ κόμμα τῶν προκρίτων ἐπέπλευσεν ὀριστικῶς, οἱ δὲ ὀλιγοὶ πληρεξούσιοι, οἱ φερόμενοι ὡς ἐκπροσωποῦντες τὰς ἀντιλήψεις τῶν στρατιωτικῶν, ἐστεροῦντο πάσης δυνατότητος, ἀλλὰ καὶ ἱκανότητος πρὸς ἀντίδρασιν, ἰδίως πρὸς διατύπωσιν γνώμῶν συμφώνων πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας εἶχε δώσει ἕως τότε ὁ Ὑψηλάντης. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἰσχυρὰ μερίς τῶν Ἀρχιερέων, ἐκ τῶν ὁποίων μετεῖχον τέσσαρες ἀσχοῦντες μεγάλην ἐπιρροήν, συνειργάζετο ἀπροκαλύπτως μετὰ τῶν προκρίτων. Τέλος, ὡς ἐλέχθη ἤδη, αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, αἱ ὁποῖαι εἰς τὴν ἀρχὴν ἐφαίνοντο προσκείμεναι πρὸς τὸν Ὑψηλάντην, μετὰ τὰς εἰδήσεις, αἱ ὁποῖαι κατέφθασαν ἐκ Μολδοβλαχίας περὶ συντριβῆς τῶν δυνάμεων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τὰς ἐπελθούσας συμφωνίας περὶ ἀποζημιώσεων καὶ ἐπιχορηγήσεων τῆς Πελοποννήσου, ἐτάχθησαν ἀνεπιφυλάκτως παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν προκρίτων ταύτης.

Παρὰ ταῦτα, δὲν δύναται νὰ λεχῇ ὅτι κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐν Ἑπιδαύρῳ ἐδέσποζε τὸ πνεῦμα τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, ὡς ἐξεδηλώθη εἰς τὴν Ζαράοβαν κατὰ τὰς μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου διενέξεις. Αἱ πατροπαράδοτοι ἀντιλήψεις περὶ πολιτικῆς κυριαρχίας τοῦ προεστωτισμοῦ ἐν εἵδει συνεχίσεως τῆς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας παντοδυναμίας των, εἶχον κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν ὀλιγόμηνον διάστημα ἐλευθέρας πολιτικῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων ὑποστῆ φθορὰν ἀξιοσημείωτον. Τὰ ἐκτυλιχθέντα γεγονότα, ἡ ὑπὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐγκατάλειψις τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς ἰδίας των δυνάμεις, ἡ συμμετοχὴ ὅλων τῶν τάξεων εἰς τὰς δραματικὰς θυσίας ἐνὸς ἀγῶνος ζωῆς ἢ θανάτου διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ περαιτέρω ἐξάρτησις τῶν τυχῶν τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν θυσιῶν τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, συγκεκροτημένων κυρίως ἐκ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἀφ' ἐνὸς ἀνέπτυσσον τὸ πνεῦμα τοῦ φιλελευθερισμοῦ ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν, ἀφ' ἑτέρου ἔτρεφον τὴν ἰδέαν τῆς μιάς καὶ ἀδιαίρετου ἐλευθέρας Ἑλλάδος μετὰ κεντρικῆς διοικήσεως ἐκπροσωπούσης σύμπαντα τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Οἱ ἐξ Εὐρώπης εἰσρεύσαντες εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα Ἕλληνες, ἰδίως οἱ ἀπόφοιτοι τῶν εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων νέοι, ἐκαλλιέργουν μετὰ φανατι-

σμοῦ τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῆς ἐννείας διακυβερνήσεως βάσει τῶν ἀρχῶν τῆς παλλαϊκῆς ἐκπροσωπήσεως, τὰς ὁποίας διεκήρυσσον ὡς στενῶς καὶ ἀναποσπάστως συνδεδεμένας πρὸς τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους. Ἀνακύψαντες δὲ πολιτικοὶ ἡγέται, ὡς ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης, οἱ ὅποιοι εἶχον συγκεντρώσει ὑπὸ τύπον συμβούλων, γραμματέων κλπ. περὶ αὐτοὺς καὶ ἐπιτελεῖον πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, ἥδη ἀντιληφθέντες μετ' ὅξυ-δερχείας τὸ ἐπικρατοῦν νέον φιλελεύθερον πνεῦμα, ἐνηρμόνιζον πρὸς αὐτὸ τὰς ἰδέας καὶ ἐνεργείας τῶν μετὰ μεγάλης ἐπιτηδεύσεως, ἀποβλέποντες εἰς τὴν διὰ τῶν νέων φιλελευθέρων θεσμῶν ἐκμετάλλευσιν τῆς νέας καταστάσεως πρὸς ἴδιον ὄφελος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πρόκριτοι, ἰδίως οἱ Πελοποννήσιοι καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων, προσηνατολίσθησαν πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι θεσμοὶ φιλελεύθεροι, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας, καθιερούμενοι διὰ τοῦ νέου πολιτεύματος, ἰδίως μετὰ τὴν συντριβὴν τοῦ κόμματος τῶν στρατιωτικῶν, θὰ παρῆδιδον εἰς χεῖράς τῶν τὴν διακυβέρνησιν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, ἔστω καὶ ὑπὸ πολιτειακῇ μορφῇ, ἡ ὁποία δὲν ἦτο τί το οἰκεῖον εἰς αὐτοὺς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλληνικὸς λαὸς ἔχαιρέτισε μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ τὴν σύγκλησιν τῆς πρώτης αὐτῆς ἐθνικῆς συνέλευσεως ὡς σύμβολον τῆς συντελεσθείσης πολιτικῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἔθνους. Παραβλέποντες τὰς παρασκηνιακὰς ζηλοφθονίας καὶ ἀλληλοὑπονομιέσεις τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἡγετῶν τῶν, οἱ Ἕλληνες ἐπανηγύριζον τὴν σύγκλησιν τῆς συνέλευσεως, ἡ ὁποία θὰ ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸ ποθοῦμενον « σύστημα », διὰ τὸ νὰ προβάλλουν ἐνώπιον σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ὡς ἐλευθέρᾳ καὶ εὐνομομένη πολιτεία, συγχρόνως δὲ τὴν κεντρικὴν κυβερνήσιν, ἡ ὁποία θὰ συνεκέντρωνεν εἰς χεῖράς της τὴν ἐξουσίαν καὶ θὰ ἐχειρίζετο ὑπευθύνως τὴν ὅλην διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δὲ ἀτμόσφαιρα αὕτη τῆς γενικῆς χαρᾶς καὶ τῶν παρηγόρων ἐλπίδων εἶχε κυριαρχήσει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πενήκοντα ἐννέα πληρεξουσίων, οἱ ὅποιοι ἐπορεύθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀργους πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον ἐν πλήρει συναδελφώσει καὶ ἀναβαπτισμένοι εἰς τὴν κολυμβήθραν τῆς πατριωτικῆς ἐξάρσεως, ἐν πλήρει συναισθήσει τῆς ἱστορικῆς ἀποστολῆς, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτελέσουν. Αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων, ἱστορικὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, γράφει σχετικῶς τὰ κατωτέρω : « Τοιαῦτα πρεσβεύοντες συνῆλθον εἰς Ἐπίδαυρον οἱ πρῶτοι νομοθῆται τῆς Ἑλλάδος. Οἱ νεώτεροι, οἱ εὐτυχήσαντες νὰ ἀνοίξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἥλιον μὴ σκοτιζόμενον ὑπὸ νεφῶν δουλείας, νὰ πατήσωσι γῆν ἐλευθέραν, ν' ἀναπνεύσωσιν ἀέρα ἐλεύθερον· αὐτοὶ οἱ κληρονομήσαντες τὸ ἀνεκτίμητον δικαίωμα τοῦ συνέχεσθαι καὶ συνδιαλέγεσθαι, συζητεῖν, ἀδυνατοῦσι νὰ φαντασθῶσι τὸν ἑξαλλον ἐνθουσιασμόν τοῦ ἔθνους, ὅτε μετὰ τυραννίαν τετρακοσίων σχεδὸν ἑτῶν συνήρχετο δι' ἀντιπροσώπων ἵνα βουλευθῇ κυριαρχικῶς περὶ τῶν οἰκείων συμφε-

ρόντων. Οἱ δ' ἐπιζησαντες διηγοῦνται ὅτι δάκρυα ἔρρεον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ὥς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Ἀναστάσεως ἀνταπεδίδοντο ἄσπασμοί »¹.

Κατὰ τὰς ἡμέρας μεταξὺ τῆς δεκάτης ἑκτῆς καὶ εἰκοστῆς Δεκεμβρίου συνεκεντρώθησαν ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς εἰς τὴν Ἐπίδαυρον οἱ πεντήκοντα ἑννέα πληρεξούσιοι ἢ, ὥς ἀπεκλήθησαν, « παραστάται » πρὸς συγκρότησιν τῆς πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τούτων μετέβησαν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκεῖ οἱ ἕτεροι 27 βοθητικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, οἱ κληθέντες « συνήγοροι », οἱ ἕτεροι δέκα ἀντιπρόσωποι τῆς Πελοποννήσου καὶ πλείστα ἄλλα πρόσωπα, τὰ ὅποια θὰ ἐχρησίμευον ὡς εἰδικοὶ σύμβουλοι, ὥς γραμματεῖς κ.λ.π. Ἐν τῷ συνόλῳ, ἑκτὸς τῆς διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν τάξιν, ἴσως καὶ δι' ἔνδεχομένην ἀποκρουσιν αἰφνιδιαστικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων, στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν, μετέβησαν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον διὰ τὸ καθ' αὐτὸ ἔργον τῆς Συνελεύσεως περὶ τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἄτομα. Κατεβλήθη πολὺς κόπος διὰ τὴν εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τοῦ ἀρξαμένου ἤδη χειμῶνος στέγασιν εἰς τὸ ταπεινὸν ἐκεῖνον χωρίον τῆς Πιάδας, ἀπαρτιζόμενον, κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῆς ἐποχῆς, ἕκ τινος ἑκατοντάδος οἰκίσκων, κατὰ τὸ πλείστον λιθοκτίστων καλυβῶν. Ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν λόγῳ ἐλλείψεως οἰκημάτων πρὸς στέγασιν καὶ οἱ ναοὶ καὶ οἱ σταῦλοι τῆς περιοχῆς, ἐστήθησαν δὲ καὶ πολλαὶ σκηναί. Ἐκτὸς ἐπιφανῶν τινων προσωπικοτήτων, διὰ τὰς ὁποίας ἐξευρέθησαν ἰδιαίτερα καταλύματα, οἱ πληρεξούσιοι ἐστεγάσθησαν καθ' ὁμάδας κοινῆς προελεύσεως, οἱ δὲ τῶν ναυτικῶν νήσων μετὰ τινων Πελοποννησίων φίλων τῶν κατέφυγον εἰς τὰ ἐκεῖ πλησίον ἐλλιμενισμένα πλοῖα τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας.

Ἦδη ἀπὸ τῆς διαμονῆς εἰς τὸ Ἄργος, ἀλλ' ἔτι περισσότερον ἀπὸ τῆς ἀφίξεως εἰς Ἐπίδαυρον, ἔνθα ἐξέλειπεν ὁλοσχερῶς ἡ ἐπιρροή τῶν στρατιωτικῶν, ἐδέσποσεν ἡ προσωπικότης τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου. Ἡ αἴγλη αὐτοῦ, ἐπιτηδεῖως καλλιεργουμένη ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν του, ἠΰξανε ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν, πάντες δὲ παρ' αὐτοῦ ἀνέμενον νὰ φέρῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς συντάξεως καὶ ἐπεξεργασίας τοῦ πρώτου πολιτεύματος τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, ἔργον διὰ τὸ ὁποῖον οἱ πλείστοι τῶν πληρεξουσίων οὐδεμίαν εἶχον δυνατότητα συμβολῆς λόγῳ ἐλλείψεως πάσης, ἔστω καὶ στοιχειώδους, πολιτικῆς γνώσεως. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδαῖτος εἶχεν ἤδη κερδίσει προκαταβολικῶς τὴν ἐμπιστοσύνην σχεδὸν τῆς ὁλότητος τῶν πληρεξουσίων. Ἐκτὸς τῶν ὀκτὼ πληρεξουσίων τῆς Δυτικῆς Χ. Ἑλλάδος, ὀνομασθέντων κατ' εἰσήγησίν του, καὶ τῶν 26 τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος, ἐπιλεγέντων ἐπιτηδεῖως ὑπὸ τοῦ στενῶς μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένου Θ. Νέγγρη, οἱ πλείστοι καὶ ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Νήσων, μετὰ τὴν χάρις εἰς τὰς

ἐπιτηδεύουσιν ἐνεργείας τοῦ ἐξουδετέρωσιν τῶν ἀντιπάλων τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἰδίως τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου καὶ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, πρὸς αὐτὸν ἀπέβλεπον ὥς τὸν ἐνδεδειγμένον ἡγήτορα τοῦ Ἔθνους κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας.

7. Η ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΚΑΙ Η ΨΗΦΙΣΙΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ

Ἐπὶ τέλους, τὴν 20 Δεκεμβρίου 1821 ἤρχισαν αἱ ἐργασίαι τῆς πρώτης ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων. Μὴ ὑπάρχοντος οἰκήματος διὰ νὰ περιλάβῃ πάντας μετὰ καταλλήλου χώρου διὰ τὸ προεδρεῖον, τὴν γραμματεῖαν κ.λ.π., οἱ παραστᾶται τοῦ ἔθνους συνεκεντρώθησαν εἰς κήπον πορτοκαλλεῶν, ἐκεῖ δὲ συνήρχοντο διὰ τὰς συνεδρίας, τὰς ὁποίας παρηκολούθουν καθηήμενοι ἐπὶ στρωθέντων ἀχυροψιάθων¹. Τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν ἔχαιρέτισε διὰ κανονιοβολισμῶν ἡ ναυλοχοῦσα εἰς τὸν οὐχὶ μακρὰν ὄρμον ναυτικὴ μοῖρα. Ὁ Ταλαντίου καὶ Θερμοπυλῶν Νεόφυτος, πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος καὶ παραστάτης ταύτης ἐν τῇ συνελεύσει, ἐτέλεσε τὸν ἀγιασμὸν ἀναπέμψας εἰς τὸν Θεὸν ἰκεσίας πρὸς εὐδῶσιν τοῦ ἀρξαμένου ἔργου διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος καὶ τὴν συντριβὴν τοῦ τυράννου. Κατόπιν ἐξεφώνησεν ἐμπνευσμένον λόγον, ἀπευθύνας δὲ χαιρετισμὸν πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος, ὑπέμνησε τὰ κατορθώματα τῶν προγόνων διὰ τὴν ἐλευθερίαν, περιέγραψε τὰ δεινὰ τοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν μακραίωνα δουλείαν διακηρύξας τὴν ἱερότητα τοῦ ἀρξαμένου ἀγῶνος καὶ τελικῶς ἀνεφέρθη εἰς τὰ δίκαια τοῦ Ἔθνους, τῶν ὁποίων

1. Εἶναι περίεργον ὅτι πάντες οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ καὶ ἀπομνημονευματογράφοι τοῦ Ἀγῶνος, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι παρίσταντο καὶ ἄλλοι ἔλαβον πληροφορίας ἐκ παραστάντων, οὐδὲν γράφουν περὶ τοῦ τόπου ἔνθα συνήρχοντο τὰ μέλη τῆς Συνελεύσεως. Μόνον ὁ Ποικεβίλλ (ἔ.ἀ., τ. Β', σ. 211) ὁμιλεῖ περὶ κήπου ἐκ πορτοκαλλεῶν ὡς τόπου τῶν συνεδριῶν, ἀναπολὼν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ τὰς ἐν ὑπαίθρῳ συνελεύσεις τῶν προγόνων τῶν ἀγωνιστῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Δήμου εἰς τὴν Πνύκα. Ἐν συνεχείᾳ ὁμιλεῖ περὶ ἐγκαινιαστικῆς λειτουργίας εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου θεάτρου τῆς Ἐπιδαύρου. Ἀποκλείεται ὁμως νὰ διεξήχθησαν αἱ ἐργασίαι εἰς τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου, πρῶτον λόγῳ τῆς ἱκανῆς ἀποστάσεως ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Πιάδας, ἔνθα διέμενον (βλ. ἀνωτ., κεφ. 5), καὶ δεύτερον, διότι τοῦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκεῖνην ἦτο κατὰ μέγα μέρος σκεπασμένον ὑπὸ χωμάτων. Πάντως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι συνεδρίαζον ἐν ὑπαίθρῳ, δεδομένον ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ κατάλληλον οἶκημα. Τὸ δομικὸν ψῆχος τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ κατέστη ἐμπόδιον, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ συνεδρίαι ἦσαν ὀλίγαι καὶ βραχείας διαρκείας, οἱ δὲ μετέχοντες κατὰ μέγιστον μέρος ἦσαν ἀγωνισταὶ ζῶντες εἰς τὰ σιγατόπεδα καὶ εἰθισμένοι εἰς τὰς ταλαιπωρίας.

τὴν ἀναγνώρισιν ἀνέμενε τοῦτο ἐκ μέρους τῶν Εὐρώποϊκῶν δυνάμεων¹.

Τὸ πρῶτον θέμα, τὸ ὁποῖον ἐτέθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν, ἦτο ἡ ψήφισις καταστατικοῦ νόμου περὶ τοῦ τρόπου διεξαγωγῆς τῶν ἡ, ὡς λέγεται σήμερον, Κανονισμοῦ τῆς Συνελεύσεως, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ ἐκλογὴ τοῦ προεδρείου. Ταῦτα ἀποδεικνύουν ὅτι τὰ ἰθύνοντα πρόσωπα διετέλουν ἐν πλήρει ἐπιγνώσει περὶ τῶν δεόντων διὰ τὴν συντέλειαν τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου. Ἐξ ἄλλου, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι διὰ πρῶτην φορὰν συνήρχοντο οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι εἰς γενικὴν συνέλευσιν, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐκ τούτων ἠγνόουν καθ' ὁλοκληρίαν τὰ τῆς λειτουργίας κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ρυθμισθοῦν τὰ βασικά ταῦτα θέματα διὰ κοινῶν συζητήσεων. Ἄνευ ἀμφιβολίας, εἶχον ἤδη συνταχθῇ τὰ σχέδια κατ' ἰδιαιτέρας συσκέψεις τῶν εἰδημόνων καὶ εἶχεν ἐπιτευχθῇ ἡ συγκατάθεσις πάντων κατὰ προκαταρκτικὰς συζητήσεις. Ἄλλωστε, αὐτὴ αὕτη ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς Συνελεύσεως καὶ ἐν εἰσηγητικῇ παραγράφῳ κάμνει λόγον περὶ προηγηθεισῶν προκαταρκτικῶν συνελεύσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ἐρρυθμίσθησαν, διότι ἦτο « ἀναγκαῖον νὰ προσδιορισθῶσιν ὅσα εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν τείνουσι ».

Οὕτω, κατὰ τὰ διασωθέντα πρακτικά τῆς Α' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως « ἀνεγνώσθησαν ὅροι τινὲς ἀφορῶντες τὴν ἐσωτερικὴν εὐταξίαν τῶν προκαταρκτικῶν Συνελεύσεων εἰς ἄρθρα ΚΓ' καὶ ὑπεγράφησαν ». Ἐπομένως ἐγένετο ἀπλὴ ἀνάγνωσις τοῦ συντεταγμένου ἤδη Κανονισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀντὶ ἄλλης κυρώσεως ὑπέγραψαν πάντες οἱ πληρεξούσιοι, κατεχωρίσθη δὲ οὗτος εἰς τὰ πρακτικά ὡς ἡ ὑπ' ἀρ. 1 πρᾶξις τῆς Συνελεύσεως.

Βάσει τοῦ ἐγκριθέντος Κανονισμοῦ, οἱ πληρεξούσιοι διηροῦντο εἰς τεσσάρων κλάσεις : Πελοποννήσου, Νήσων, Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Χ. Ἑλλάδος. Ἡ σειρὰ ἐκάστης θὰ προσδιορίζετο διὰ κλήρου. Οἱ πληρεξούσιοι ἐκάστης κλάσεως θὰ παρεκάθηντο ἐν μιᾷ ὁμάδι καὶ θὰ ὑπέγραφον εἰς χωριστὴν κοινὴν θέσιν, τῆς τάξεως ἐκάστου κατὰ τὴν ὑπογραφὴν καὶ τὴν τοποθέτησιν εἰς τὰς συνεδρίας ἐκλεγομένης δι' ἀποφάσεως τῶν μελῶν αὐτῆς. Οὕτω ἀνεγνώριζτο ἐμμέσως ἡ κατὰ περιοχὰς ἐκπροσώπησις καὶ ἔκφρασις τῆς θελήσεως τοῦ Ἐθνους, τρεφομένου τοῦ ἥδη διὰ τῶν τοπικῶν ὁργανισμῶν καλλιεργηθέντος τοπικιστικοῦ πνεύματος καὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰ φιλελεύθερα πολιτεύματα ἀρχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ βουλευτὴς εἶναι ἐκπρόσωπος σύμπαντος τοῦ Ἐθνους καὶ ὄχι τῆς ἐκλογικῆς περιφερείας του.

1. Πουκεβίλλ, ἑ.ά. Πάντως ὅσα ἐν λεπτομερείᾳ γράφει ὁ Πουκεβίλλ διὰ τὴν ἀγόρευσιν τοῦ Νεοφύτου περὶ πολέμου τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ἐνδιαφέροντος τῆς Γαλλίας διὰ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα κ.λ.π., πρέπει νὰ θεωρηθῶν φανταστικά, δεδομένου ὅτι ὁ Πουκεβίλλ δὲν παρίστατο, οὐδεὶς δ' ἐτήρησεν ἐστενογραφημένα πρακτικά !

Ἡ ἀπαρτία ὠρίζετο εἰς τὴν παρουσίαν τῶν δύο τρίτων τοῦ συνόλου τῶν μελῶν. Τοῦτο εἶναι ὅλως ἀσύνηθες, δεδομένου ὅτι κατὰ τὰ συντάγματα καὶ τοὺς κανονισμοὺς τῶν κοινοβουλίων σχεδὸν πάντων τῶν κρατῶν ἡ ἀπαρτία καθορίζεται κατ' ἀνώτατον ὅριον εἰς τὸ ἡμῖς τοῦ συνόλου¹. Τὸ θέμα τοῦτο διὰ τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου δὲν εἶχεν οὐσιαστικὴν σημασίαν, δεδομένου ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ συνόλου ἦτο μικρὸς, ἔσπευδον δὲ νὰ παραστοῦν πάντες εἰς τὰς συνεδριάς. Εἰς περίπτωσιν ὅμως τυχόν ἐκδηλουμένων διαφωνιῶν μὲ ἀποτέλεσμα τὰς συνήθεις εἰς τὰ κοινοβούλια κωλυσιεργίας δι' ἀποχωρήσεως, θὰ ἀπετέλει προνομιακὴν μεταχείρισιν διὰ τὴν κλάσιν τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος, ἡ ὁποία, ἀπαρτιζομένη ἐξ 27 ἀντιπροσώπων ἐπὶ 59 τοῦ συνόλου, ἀποχωροῦσα θὰ καθίστα ἀδύνατον τὴν λειτουργίαν τῆς συνελεύσεως.

Εἰς τὴν πρώτην μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ Κανονισμοῦ συνεδρίαν θὰ ἐξελέγοντο ὁ «προσωρινὸς Πρόεδρος» τῆς Συνελεύσεως ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ δύο «προσωρινοὶ Γραμματεῖς» διὰ τὴν τήρησιν τῶν πρακτικῶν. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Προέδρου καὶ τῶν Γραμματέων ὡς προσωρινῶν δὲν νοεῖται, ἀφοῦ θὰ ἐξελέγοντο καὶ θὰ παρέμενον εἰς τὰς θέσεις αὐτὰς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς ἐτέθη πρὸς ἑναρμονισμόν μετὰ τοῦ ὑπὸ κρίσιν τῆς Συνελεύσεως πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐπίσης χαρακτηρίζεται «προσωρινόν», ὡς θέλει ἐκτεθῆ κατωτέρω.

Ἐν συνεχείᾳ καθορίζετο ὅτι αἱ προτάσεις θὰ κατεχωρίζοντο εἰς τὰ πρακτικὰ μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ προτείνοντος ἢ τοῦ ὁμιλοῦντος. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἐκάστης συνεδριάς θὰ ἀνεγιγνώσκοντο ἐν περιλήψει τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης καὶ θὰ ὑπεγράφοντο ὑπὸ τοῦ Προέδρου, ὡς καὶ τριῶν πληρεξουσίων ἐξ ἐκάστης κλάσεως. Πρὸ τῆς κυρώσεως οἰοσδήποτε ἡδύνατο νὰ ἐπέμβῃ διὰ παράλειψιν ἢ κακὴν διατύπωσιν. Ὁ Πρόεδρος ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ δίδῃ τὸν λόγον εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα, χωρὶς ὅμως νὰ διακοπῇ ὁ ἥδη ὁμιλῶν ἐπὶ τινος θέματος. Πᾶν μέλος ἐδικαιούτο νὰ ὑποβάλλῃ ἐγγράφως ἢ προφορικῶς προτάσεις (καλουμένας προβλήματα) ἐν σχέσει πρὸς τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος, ἡ δὲ πρότασις θὰ ἐτίθετο πρὸς συζήτησιν, ἐφ' ὅσον θὰ προεκρίνεται ὑπὸ τεσσάρων ἄλλων μελῶν. Αἱ ἀποφάσεις θὰ ἐλαμβάνοντο διὰ πλειοψηφίας τῶν παρόντων, ὑπερισχυούσης τῆς ψήφου τοῦ Προέδρου εἰς περίπτωσιν ἰσοψηφίας. Πᾶς τις ὄφειλε νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ παρεδρεύῃ μετὰ

1. Ὡς παρατηρεῖ σχετικῶς ὁ Ν. Σ α ρ ί π ο λ ο ς (Ἡ πρώτη Ἐθνοσυνέλευσις, ..., σ. 8) μόνον τὸ Ἱαπωνικὸν σύνταγμα τῆς 11 Φεβρουαρίου 1889 καθιέρωνεν ἀπαρτίαν δύο τρίτων διὰ τὰς δύο Βουλὰς τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν κοινοβούλιον ἀπαιτεῖται ἀπαρτία τοῦ ἐνὸς τρίτου τοῦ συνόλου τῶν μελῶν, ἡ ὁποία ἄλλωστε καὶ αὕτη συνήθως δὲν ὑφίσταται, διεξαγομένων τῶν ἐργασιῶν, ἐφ' ὅσον δὲν κατατίθεται ἐνστάσις, παρουσίᾳ δεκάδων τινῶν βουλευτῶν !

τοῦ ἀπαιτουμένου σεβασμοῦ, ἄλλως ὁ Πρόεδρος ἠδύνατο νὰ τὸν ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν τάξιν. Πάντες ὤφειλον νὰ προσέχουν τὸν ὁμιλοῦντα, ἀπηγορεύοντο δὲ αἱ ἰδιαιτεრაὶ ὁμιλίαι ὡς ἐνοχλητικαὶ εἰς τοὺς ἄλλους ! Ὁ Πρόεδρος θὰ ἔδιδε τὸν λόγον ἐναλλάξ εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ ὁμιλήσουν ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος. Αἱ διακοπαὶ τοῦ ὁμιλοῦντος ἀπηγορεύοντο, μόνον δὲ ὁ Πρόεδρος εἶχεν ἀρμοδιότητα νὰ παρατηρήσῃ ἢ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν τάξιν ὁμιλοῦντα ἢ παρεκτρεπόμενον.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως οἰοσδήποτε πολίτης ἐδικαιοῦτο νὰ καταθέσῃ ἔγγραφον γνώμην περὶ τοῦ « διοργανισμοῦ τῆς Βουλῆς », ὅπερ, ὑπὸ εὐρυτέραν ἔννοιαν, σημαίνει τὴν ἐν γένει ὁργάνωσιν τοῦ πολιτεύματος, θὰ ἐγίνετο δὲ αὕτη δεκτὴ πρὸς συζήτησιν καθ' ὃν τρόπον καὶ αἱ προτάσεις τῶν μελῶν, δηλαδὴ κατόπιν ἐγκρίσεως τεσσάρων πληρεξουσίων. Ἡ ἀπόφασις τῆς Συνελεύσεως θὰ ἐγνωστοποιεῖτο εἰς τὸ κοινόν. Ἐκτὸς τῶν πληρεξουσίων (παραστατῶν) καὶ τῶν Συμβούλων (Συνηγόρων, προσθέτων μελῶν τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος) οὐδεὶς εἶχε δικαίωμα εἰσόδου ἄνευ ἐιδικῆς ἀδείας τῆς Συνελεύσεως. Αἱ συνεδριάσεις θὰ διεξήγοντο « μὲ κλεισμένην θύραν, ἔξω τῆς ὁποίας ἴστανται δύο θυρωροί ». Ἡ διατύπωσις αὕτη μαρτυρεῖ τὴν ἐκ τῶν προτέρων σύνταξιν τοῦ Κανονισμοῦ κατ' ἀντιγραφὴν ἐκ κειμένου κανονισμῶν ξένων συνελεύσεων, δεδομένου ὅτι αἱ ἐργασίαι τῆς Α' Ἐθνικῆς συνελεύσεως διεξήχθησαν, ὡς ἐλέχθη, ἐν ὑπαίθρῳ, ἐντὸς κήπου, ὁ ὁποῖος θὰ εἶχε πανταχόθεν ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως πρὸς ἀπαγόρευσιν τῆς εἰσόδου παντὸς μὴ δικαιουμένου. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἡμέρας τῆς ἐπομένης συνεδρίας, μετ' ἔγγραφου καθορισμοῦ τῶν θεμάτων συζητήσεως ταύτης, ἀνῆκεν εἰς τὸν Πρόεδρον κατόπιν ἐγκρίσεως τῶν μελῶν. Αἱ συζητήσεις θὰ ἦσαν μυστικάι, ἀπαγορευομένης οἰασδήποτε γνωστοποιήσεως τῶν ὅσων ἐλέγοντο ἐν τῇ Συνελεύσει, ἐκτὸς ἂν ἐδίδοτο ἐιδικὴ ἔγκρισις περὶ ταύτης.

Ὁ Κανονισμὸς αὐτός, τὸν ὁποῖον ὑπέγραψαν κατὰ τὴν κληρωθεῖσαν σειρὰν κλάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκον οἱ πληρεξούσιοι, τελειώνει διὰ καθορισμοῦ τοῦ ὅρκου ὡς ἀκολούθως : « Εἰς ἀμοιβαίαν πληροφορίαν τοῦ ζήλου τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως, εἰς ὅσα ἀφορῶσι μόνον τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς Ἑλλάδος, ὀρκίζεται ἡ Συνέλευσις κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον : « Ὁρκιζόμεθα εἰς τὸ ὄνομα τῆς Τρισυποστάτου Θεότητος καὶ εἰς τὸ σεβαστὸν ὄνομα τῆς Πατρίδος, νὰ συσχεπτώμεθα ἐν εἰλικρινεῖα καθαρᾷ καὶ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ, ἀδιαφοροῦντες περὶ τῶν προσωπικῶν συμφερόντων μας, καὶ φροντίζοντες περὶ μόνου τοῦ κοινοῦ τῆς Ἑλλάδος συμφέροντος »¹.

1. Τὸ πλήρες κείμενον τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Α' Ἐθνοσυνελεύσεως ἐδημοσιεύθη μετὰ τῶν λοιπῶν διασωθέντων πρακτικῶν αὐτῆς ὑπὸ Ἀ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. Β', σ. 3 κ.ε.

Μολονότι ὁ Κανονισμὸς αὐτὸς οὐδὲν παρουσιάζει τὸ νέον, ἀλλ' ἀνευρίσκεται, κατὰ τὰ κύρια σημεῖα, εἰς τὰ πλεῖστα τῶν συγχρόνων κοινοβουλίων, ἀποτελεῖ δὲ εἰς ἄλλα πιστὴν καὶ εἰς ἄλλα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἀντιγραφὴν τῶν Κανονισμῶν τῶν Συνελεύσεων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐθεωρήσαμεν σκόπιμον νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα εὐρεῖαν περίληψιν. Διότι μαρτυρεῖ περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν γενομένην ἱκανὰς ἡμέρας προηγουμένως (πιθανώτατα κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἀργεὶ διαμονῆς) πλήρη προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαρξίν προσώπων, τὰ ὅποια κατεῖχον καλῶς τὰ κοινοβουλευτικὰ θέσμια καὶ διετέλουν ἐν ἀκριβεῖ γνώσει τῶν κειμένων τῶν φιλελευθέρων πολιτευμάτων, ἰδίως ἐκείνων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τὰ πρόσωπα δὲ ταῦτα ἦσαν κυρίως ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ Θεόδωρος Νέγρης καὶ ὁ Ἰταλὸς Βικέντιος Γκαλλίνας, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνη ἐν συνεχείᾳ ἐκτενέστερος λόγος.

Περὶ τὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Κανονισμὸς αὐτὸς τῆς Α' Ἑθνικῆς συνελεύσεως ἀπετέλεσεν ἐν τῇ πραγματικότητι μίαν τυπικὴν πράξιν κατὰ μίμησιν τῶν ἰσχυσάντων εἰς τὰς ἄλλας ἕως τότε Συνελεύσεις τῆς Εὐρώπης, ἐγκριθεῖσαν καὶ ὑπογραφείσαν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνάγνωσίν της ἄνευ οὐδεμιᾶς συζητήσεως. Εἰς τὰ πλεῖστα σημεῖα αὐτῆς, ἰδίως εἰς τὰ ἀποτελοῦντα τὴν βάσιν διεξαγωγῆς ἐργασιῶν πολιτειακοῦ σώματος, δὲν ἐχρησίσθη κἄν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς. Διότι αἱ συνεδρίαί τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἦσαν, ὥς κατωτέρω θέλει ἐκτεθῇ, ὀλίγισται καὶ ἐκάστη βραχείας διαρκείας, περιοριζόμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀνάγνωσιν καὶ κοινὴν ἄνευ ἐπεκτάσεως εἰς συζητήσεις ἐγκρισιν τῶν προσχεδιασμένων καὶ ἤδη κατὰ τὰς ἰδιαίτερας συνομιλίας συμπεφωνημένων. Οἱ πληρεξούσιοι ἐβιάζοντο νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ἐνθα κρατεροὶ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνες ἔκρινον τὰς τύχας τοῦ Ἑθνους καὶ οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἶχε διάθεσιν πρὸς ἐκτεταμένας συζητήσεις καὶ ἀντιλογίας καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ θεμάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων, πλὴν ἐλαχίστων ἐξ αὐτῶν, οὐδεμίαν εἶχον πραγματικὴν γνῶσιν. Μόνη ἐπιθυμία των ἦτο νὰ ψηφισθῇ τὸ ταχύτερον Πολίτευμα, τὸ ὅποιον θὰ συνίστα κεντρικὴν κυβερνήσιν, συγχρόνως δὲ θὰ προέβαλλεν ἀνὰ τὸν κόσμον τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα ὄχι πλέον ὥς « μπουλούκια » πολεμιστῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ὥς Κράτος ἐνιαῖον καὶ αὐτοκυρίαρχον. Ἄλλως, βεβαίως, εἶχον τὰ πράγματα κατὰ τὰς ἀκολουθησάσας ἐθνικὰς συνελεύσεις, ὅτε οἱ πληρεξούσιοι εἶχον ἐθισθῇ εἰς ἀντιλογικὰς συζητήσεις μετὰ κομματικῶν ἀντιθέσεων καὶ πολλὰς ἐκινούντο ὑπὸ προσωπικῶν παθῶν καὶ ἀτομικῶν φιλοδοξιῶν. Καὶ τότε ὑπῆρχον κανονισμοὶ λειτουργίας τῶν Συνελεύσεων αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδιζε νὰ ἀγνοοῦνται ἢ νὰ παραβιάζονται οἱ κανονισμοὶ αὐτοὶ μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ ἀνταλλάσσωνται δριμύτατοι διαξιφισμοί, νὰ σημειοῦνται συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων μερίδων καὶ νὰ διαλύονται βιαίως αἱ συνεδρίαὶ διὰ στρατιωτικῶν στιφῶν!

Ἐν συνεχείᾳ, κατὰ τὴν αὐτὴν συνεδρίαν τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου, συμφώνως πρὸς τὸν ψηφισθέντα Κανονισμόν, ὠρίσθη διὰ κληρώσεως ἡ θέσις ἐκάστης κλάσεως. Ὁ Α' κληρὸς ἔπεσεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Χέρσον Ἑλλάδα, ὁ β' εἰς τὰς νήσους, ὁ γ' εἰς τὴν Δυτικὴν Χ. Ἑλλάδα καὶ ὁ δ' εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀκολούθως ἐξελέγησαν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος καὶ γραμματεῖς ταύτης ὁ Δημ. Τομαρόπουλος καὶ ὁ Γεώργ. Σταυρίδης. Κατὰ τὰ πρακτικὰ «προτεθέντος ἔπειτα λόγου περὶ διορισμοῦ Ἐπιτροπῆς, διὰ νὰ συνθέσῃ τὸν ὀργανισμόν τῆς Ἐθνικῆς Βουλῆς (δηλ. τὸ Πόλιτευμα) καὶ νὰ τὸν παραστήσῃ εἰς τὴν ἐπὶ κρίσιν καὶ ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως, ἐνεκρίθη ὁμοψήφως νὰ ἐκλεχθῶσι ἀνὰ τρία μέλη ἐξ ἐκάστης κλάσεως». Οὕτω ἐξελέχθησαν ἐκ τῆς α' κλάσεως οἱ Θεόδ. Νέγρης, Γεώργ. Αἰνιὰν καὶ Δρόσος Μανσόλας. Ἐκ τῆς β' οἱ Ἰω. Ὁρλάνδος, Πέτρος Σκυλίτζης Ὀμηρίδης καὶ Ἀναγν. Μοναρχίδης. Ἐκ τῆς γ' οἱ Α. Μαυροκορδάτος, Ἰω. Κωλέττης καὶ Φ. Καραπάνου. Ἐκ τῆς δ' οἱ Π. Πατρῶν Γερμανός, Παν. Νοταρᾶς καὶ Ἀθαν. Κανακάρης¹. Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀνετίθετο ἐν τῇ πράξει καὶ προκαταβολικῶς εἰς τὴν δεκαμελῆ ἐπιτροπὴν ἡ σύνταξις πλήρους κειμένου πολιτεύματος, τοῦ ὁποῦ μόνον ἡ ἔγκρισις καὶ οὐχὶ ἡ διὰ συζητήσεων, τροποποιητικῶν προτάσεων κ.λ.π., ἐπεξεργασία θὰ ἀνῆκεν εἰς τὴν Συνέλευσιν. Τέλος, πρὸς ἐξέτασιν τῆς ἐγκυρότητος τῶν τίτλων τῶν παραστατῶν καὶ τῶν συνηγόρων ὠρίσθη τετραμελής ἐπιτροπὴ ἐκ τῆς α' κλάσεως ὁ Ἰω. Σκανδαλίδης, ἐκ τῆς β' ὁ Σκυλίτζης Ὀμηρίδης, ἐκ τῆς γ' ὁ Ἀλέξιος Τσιμπούροπουλος καὶ ἐκ τῆς δ' ὁ Ἀναγν. Παπαγιαννόπουλος (Δελγιάννης).

Οὕτω, κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 20ῆς Δεκεμβρίου καὶ ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου ἡ Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐπετέλεσεν ὁλόκληρον τὸ προκαταρκτικὸν ἔργον, ἰδίως χάρις εἰς τὴν ἐπιμελῆ πρόβλεψιν καὶ πλήρη προπαρασκευὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Μαυροκορδάτου καὶ τοῦ Θ. Νέγρη. Ἦδη οἱ πληρεξούσιοι ἠδύναντο νὰ διέλθουν ἡσυχῶς ἡμέρας τινὰς ἐν Πιάδᾳ, συζητοῦντες εἰς κατ' ἰδίαν συναντήσεις τὰ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν περαιτέρω πολιτικῶν ἐξελίξεων τοῦ συγκροτουμένου Ἑλληνικοῦ κράτους, ἐν ἀναμονῇ τῆς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς συντάξεως καὶ ὑποβολῆς πρὸς ἔγκρισιν τοῦ πρώτου καταστατικοῦ Χάρτου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

1. Ταῦτα κατὰ τὰ ἐπίσημα πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως, ἔ.ἀ., σ. 9. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ν. Σπηλιᾶδης (ἔ.ἀ., τ. Α', σ. 272) ὀνομάζει τὰ αὐτὰ πρόσωπα ὡς «συντάξαντα τὸ Σύνταγμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ

1. ΟΙ ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Ἐχρηιάσθησαν δέκα ἡμέραι διὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὴν ἀποστολὴν ἢ ὀρισθεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς σύνταξιν τοῦ πολιτεύματος, προσκομίζουσα τοῦτο πρὸς ἔγκρισιν ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ χρόνος αὐτὸς θὰ ἦτο ὅλως ἀνεπαρκής, ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο περὶ πεπειραμένων πολιτειολόγων, ἂν ἐπρόκειτο νὰ κατασκευάσῃ τότε ἐν πολιτικῶν σύστημα, καθιεροῦν τὰς πολιτικὰς καὶ ἀτομικὰς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, θεσπίζον τὰ σώματα τῆς διακυβερνήσεως καὶ ρυθμίζον ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰς ἀρμοδιότητας τῶν διαφόρων ὀργάνων τῆς Πολιτείας. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ταῦτα εἶχον ρυθμισθῇ, τοῦλάχιστον εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς, ἐκ τῶν προτέρων, βάσει ὑποδειγμάτων, δηλαδὴ κειμένων παλαιότερων πολιτευμάτων, ἰδίως ἐκείνων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ μεταβολῶν ἢ προσθηκῶν, τὰς ὁποίας οἱ συντάκται ἔκρινον ἀπαραιτήτους, εἴτε λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας, εἴτε ὁρμώμενοι ἐξ ἰδίων ἰδεολογικῶν ἀρχῶν ἢ πολιτικῶν σκοπιμοτήτων.

Τὰ δώδεκα ἐκλεγέντα ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως μέλη τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τοῦ πολιτεύματος ἦσαν τὰ σχετικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς πληρεξουσίους περισσότερον τυγχάνοντα μορφώσεως καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς, ἐν τινὶ δὲ μέτρῳ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ ἱκανὰ νὰ σταθμίσουν ἀπὸ πρακτικῆς πλευρᾶς τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀπετέλεσαν δὲ σχεδὸν πάντες ἐν συνεχείᾳ ἀνώτατα στελέχη τῆς διοικήσεως. Ἐν τούτοις, τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἐστεροῦντο βαθείας, ἂν μὴ πάσης, γνώσεως ἐπὶ πολιτικῶν θεμάτων. Ἡ ἐπιλογή των ὀφείλετο περισσότερον εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐπιρροήν των, ἴσως καὶ εἰς τὴν τηρηθεῖσαν ἀρχὴν τῆς ἀναλόγου ἐκπροσωπήσεως καὶ τῶν τεσσάρων περιφερειῶν (κλάσεων), ἢ εἰς τὴν δυνατότητα πραγματικῆς συμβολῆς εἰς τὴν σύνταξιν ἐνὸς πολιτεύματος¹. Ἄνευ

1. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν κλάσιν τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἐκ τῶν 59 περιελάμβανε τοὺς 27 πληρεξουσίους, ὑπῆρχον καὶ τινες ἄλλοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν προικισμένοι μὲ πολλὰς γνώσεις καὶ ἱκανοὶ νὰ προσφέρουν ὑπηρεσίας, ἐὰν περιελαμβάνοντο εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν. Αὐτοὶ δὲ ἦσαν κυρίως οἱ Ἀνθίμος Γαζῆς καὶ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, κληρικοὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους εὐρυτάτης μορφώσεως καὶ ἤδη ἐν τῇ Ἀνατ. Ἑλλάδι μετασχόντες τῶν ἐκεῖ πολιτικῶν ζυμώσεων, ὁ Γ. Ψύλλας,

ἀμφιβολίας, οἱ κύριοι συντελεσταὶ τοῦ ἔργου ἦσαν ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε σπουδάσει εἰς εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, εἶχε χρηματίσει σύμβουλος ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας, ἐγνώριζε πολλὰς ξένας γλώσσας καὶ ἐν γένει ἦτο ἀτόχος εὐρυτάτης παιδείας. Διετέλει ἐν πλήρει γνώσει τῶν εὐρωπαϊκῶν πολιτευμάτων, εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι εἶχεν ἀναγνώσει κείμενα πολιτευμάτων τῆς Εὐρώπης, ἰδίως τῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Αὐτὸς ὑπῆρξεν, εἴτε κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν περίοδον τῆς ἐν Ἀργεὶ διαμονῆς, εἴτε κατὰ τὴν δεκαήμερον διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἐν Ἑπιδαύρῳ, ὁ κυριώτερος μοχλὸς τῆς συντάξεως τοῦ πολιτεύματος. Εἰς τὴν ὀλίγον χρόνον ἔπειτα ἀλληλογραφίαν του μετὰ τοῦ Κοραῆ, ὅχι μόνον δὲν ἀποκρύπτει τοῦτο, ἀλλὰ τοῦναντίον ἀναλαμβάνει ἀπροκαλύπτως τὰς εὐθύνas διὰ τὰς ἀτελείας, αἰτιολογῶν αὐτὰς ἐκ τοῦ ἀνεπαρκοῦς χρόνου καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων. Οὕτω, εἰς πρὸς τὸν Κοραῆν ἐπιστολήν του τῆς 24 Μαρτίου 1823 γράφει: « Ἄν δὲν ἀπατώμαι, εὐρίσκονται καὶ ἄλλαι παρὰ τὰς δύο ταύτας ἐλλείψεις [τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποδείξει ὁ Κοραῆς] εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα, ὥσως μικρότεροι ὄχι ὅμως καὶ ἀδιάφοροι. Τόσον περισσότερον χρεωστώ νὰ ὁμολογῶ τοῦτο, ὅσον αἰσθάνομαι ὅτι τὸ βάρος εἰς ἐμὲ πίπτει ὅλον. Διότι εἰς τὴν σύνθεσιν τούτου τοῦ πολιτεύματος, ὅσοι ἐμπόρουν νὰ μὲ βοηθήσουν, δὲν μ' ἐβοήθησαν καὶ μόνος νὰ νικήσω πολλὰς προλήψεις καὶ πολλὰς ἐναντιότητες ἦτο δύσκολον. Ἀφίνω ὅτι καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος καὶ ἡ στέρσις τῶν ἀναγκαιότερων μέσων ὅλα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀτέλειαν τοῦ ἔργου. Ἐφρόντισα λοιπὸν ὅσον ἐμπόρεσα νὰ ρίψω μόνον τὰ πρῶτα θεμέλια πολιτεύματος ἐλευθέρου, τὰ ὁποῖα, ἂν δὲν ἀνατραπῶσιν ἀφ' ὅσους σχεδιάζουν τὴν ἀνατροπὴν τῶν, ἡμποροῦν νὰ χρησιμεύσουν δι' ἄλλους ἐμπειροτέρους ἀπ' ἐμέ, διὰ νὰ ἐποικοδομήσωσιν οἰκοδομὴν λαμπρὰν καὶ ἀξίαν τῆς Ἑλλάδος »¹. Οὕτω διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Μαυροκορδάτος ὄχι μόνον βεβαίως ἀπεριφράστως ὅτι κυρίως ἔργον του ὑπῆρξε τὸ πολίτευμα τῆς Ἑπιδαύρου, ἀλλὰ καὶ ὁμολογεῖ ὅτι κατὰ τὴν σύνταξιν τούτου εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβῇ εἰς ὑποχωρήσεις πρὸς ἀντιγνωμοῦντας. Συγχρόνως ἀποδίδει τὰς ἀτελείας καὶ εἰς τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν στέρησιν τῶν ἀπαραιτήτων πολιτικῶν βοηθημάτων, τὰ ὁποῖα βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ

σπουδᾶσαι εἰς εὐρωπαϊκὰ Πανεπιστήμια, ὁ Ἰω. Σκανδαλίδης κ.ά. Ἀλλ' ὥς ἐλέχθη, ἐπεκράτησεν ἡ ἀρχὴ τῆς ἴσης ἐκπροσωπήσεως τῶν τεσσάρων κλάσεων. Ἐξ ἄλλου, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι δὲν ὑπῆρχον αἰθουσαι κατ' ἰδίαν συσκέψεων τῶν ἐπιτροπῶν, ἀλλ' αἱ ἐργασίαι διεξήγοντο εἰς τὸ ὑπαίθριον ἢ εἰς τὰς κατοικίας, χωρὶς νὰ τηροῦνται πρακτικὰ, δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ μετεῖχον τῆς ἐργασίας προσφέροντες καθ' οἷον δῆποτε τρόπον τὰς ὑπηρεσίας τῶν καὶ ἄλλοι πληρεξούσιοι μὴ περιληφθέντες εἰς τὴν ἐπιτροπὴν.

1. Κοντογιάννη, Ἑπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Κοραῆ καὶ πρὸς Κοραῆν, εἰς

ἀνέυρη εὐκόλως εἰς τὸ ἀπομεμονωμένον ἐκεῖνο χωρίον τῆς ἐν ἐπαναστάσει Ἑλλάδος.

Ὁ δεῦτερος παράγων τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου ἦτο ἀναμφισβητήτως ὁ Θεόδωρος Νέγρης. Ὡς ἐξετέθη ἤδη διὰ μακρῶν, ὁ Νέγρης ἦτο ἐπίσης κάτοχος εὐρείας πολιτικῆς παιδείσεως, εἶχε χρηματίσει ἀνώτατος λειτουργὸς εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ διετέλει ἐν γνώσει τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπῆρξεν ὁ συντάκτης τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, τὸ κείμενον δὲ τούτου μᾶς παρέχει τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἦτο ἤδη κάτοχος πολιτειακῶν γνώσεων καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος. Πράγματι, εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Νέγρη συνταχθέντα Ὁργανισμόν τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος ὑπάρχει « Διακήρυξις Δικαιωμάτων καὶ χρεῶν (καθηκόντων) τοῦ Ἑλληνο» εἰς χωριστὴν παράλληλον ἀπαρίθμησην τῶν μὲν καὶ τῶν δέ, τοιαύτη δὲ κεχωρισμένη παράλληλος ἀπαρίθμησης δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου ἀνευρίσκεται ἐξ ὧν τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μόνον εἰς ἐκεῖνο τοῦ 1795. Τέλος, ἡ λίαν περιόπιτος θέσις, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ὁ Νέγρης εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου, ὡς καὶ τὰ ἐκ ταύτης βάσει τοῦ ψηφισθέντος πολιτεύματος ἀπορρεῦσαντα περιφανῆ πολιτικά του ἀξιώματα (ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῶν Μινίστρων, Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν) μαρτυροῦν εὐγλώττως τὴν συμβολὴν του.

Ἐκ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ὁ Γεώργιος Αἰνιὰν ἐτύγχανεν ἐπιμελημένης μορφώσεως, εἶχε δὲ συμπράξει μετὰ τοῦ Νέγρη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος. Ὁ Δρόσος Μανσόλας εἶχε σπουδάσει εἰς τὴν Ἰταλίαν, διωρίσθη Ἐπαρχὸς Ἀθηνῶν, βραδύτερον δὲ ἐχρημάτισε γεροϋσιαστής καὶ Ὑπουργός. Ὁ Ἀναγνώστης Μοναρχίδης, ἡρωϊκὸς πλοίαρχος τῶν Ψαρῶν, διεκρίνετο διὰ τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν σύνεσίν του, ὑπῆρξε μέλος τῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1822 καὶ βραδύτερον ἐχρημάτισε Σύμβουλος Ἐπικρατείας. Ὁ Πανοῦσος Νοταῆς, ἀνὴρ λόγιος καὶ συνετὸς πολιτικός, ἐχρημάτισε βραδύτερον γενικὸς ἐπίτροπος Πελοποννήσου, Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν, Πρόεδρος Βουλῆς καὶ τῷ 1843 ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Ὁ Νικόλαος Λουριώτης, λόγιος καὶ πολιτικός ἐξ Ἡπείρου, ἀνῆκεν εἰς τὸ στενὸν περιβάλλον τοῦ Μαυροκορδάτου, ἦτο ἡδὴ

« Χιακὰ Χρονικά », τεῦχος 5 (1923), σ. 59. Τὴν 20 Ἰουλίου 1823, ὁ Κοραῆς γράφει πρὸς τὸν Βάμβαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ληφθεῖσαν ὡς ἀνωτ. ἐπιστολὴν τοῦ Μαυροκορδάτου: « Ἀφορμὴν ἔλαβε νὰ μὲ γράψῃ ἀπὸ τὰ πέσαντα εἰς χεῖρας του Προλεγόμενα εἰς τὰ Ἠθικά τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅπου ἔκρινα δύο ἄρθρα τοῦ Προσωρινοῦ Πολιτεύματος. Γράφει ἀπολογούμενος εἰς τὰς κρίσεις μου καὶ ὁμολογῶν ὅτι τὸ Προσωρινὸν Πολίτευμα ἔχει καὶ ἄλλα σφάλματα προερχόμενα ἀπὸ τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ ἑλλειψιν συμβούλων ἱκανῶν » (Ἐπιστολαὶ Κοραῆ, ἐκδ. Ν. Δαμαλά, τ. Γ', σ. 672).

ἀρχιγραμματεὺς τῆς Γερουσίας τῆς Δυτ. Ἑλλάδος καὶ ἀργότερον γραμματεὺς τοῦ Γενικοῦ Ἐπαρχοῦ Μεσολογγίου, ὑπῆρξε συγχρόνως ὁ ἐκδότης τῶν πρώτων χειρογράφων ἐφημερίδων τοῦ Ἀγῶνος. Ὁ Ἰωάννης Ὁρλάνδος, γαμβρὸς τῶν Κουντουριωτῶν καὶ τυγχάνων καλῆς μορφώσεως, ἐξελέγη πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀστρεὶ Β' Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἐχρησιμοποιήθη πρὸς σύναψιν δανείων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁ Φώτιος Καραπᾶνος, σημαίων προύχων, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Κανακάρης, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων προσεστώτων τῆς Ἀχαΐας, ἐτύγγανον ἐπίσης σχετικῆς μορφώσεως καὶ ἀνέλαβον πολλὰ πολιτικὰ ἀξιώματα κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ Π. Σκυλίτζης Ὀμηρίδης ὑπῆρξε βραδύτερον ὁ ὀργανωτὴς τῆς Διοικήσεως τῆς Κρήτης καὶ συντάκτης πολιτεύματος ταύτης. Ὁ Ἰω. Κωλέττης εἶχε μὲν σπουδάσει τὴν ἱατρικὴν, ἀλλὰ λίαν ἔνωρίς εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς πολιτικὰς μελέτας, ἐκτὸς δὲ τοῦ σημαντικοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖον διεδραμάτισε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὑπῆρξεν ἐπιφανὴς πολιτικὸς καὶ ἐκ τῶν πρώτων πρωθυπουργῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τέλος ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς ἐτύγγαγεν ἐπίσης ἐξαιρετικῆς παιδείας καὶ ἐφημίζετο διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα χειρισμοῦ δυσκόλων πολιτικῶν θεμάτων, σημαντικὴ δὲ θὰ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ του κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας συζητήσεις πρὸς συμβιβασμὸν διισταμένων ἀπόψεων καὶ κοινὴν ἀποδοχὴν τῶν προτεινομένων λύσεων. Οὕτω δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἐπιλογὴ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς συντάξεως τοῦ πρώτου καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας, ἐπιλεγέντων προσώπων εὐρείας ἢ ἔστω σχετικῆς μορφώσεως, ἐγνωσμένων πολιτικῶν ἱκανότητων, συγχρόνως δὲ ἀσκούντων ἐπιρροὴν μεταξὺ τῶν λοιπῶν πληρεξουσίων τῆς περιφερείας ἢ κλάσεως των, ὥστε νὰ ἐπιτυγχάνεται μέσῳ τούτων προκαταρκτικῶς ἡ γενικὴ συναίνεσις. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ἐπελέχθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μαυροκορδάτου, διότι πάντα σχεδὸν ἀνήκουν εἰς τὸ στενὸν φιλικόν του περιβάλλον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἐξησφαλισμένη ἡ στενὴ καὶ ἀδιατάρακτος μετ' αὐτῶν συνεργασία.

Ἐκτὸς τῶν πληρεξουσίων, εἶχον προσέλθει εἰς τὴν Πιάδαν καὶ τινα ἄλλα πρόσωπα, ἰδίως ἀκολουθήσαντα τὸν Μαυροκορδάτον, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἕλληνες νέοι συρρεψάντες ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, τυγχάνοντες ἐξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ χρησιμεύσαντες εἴτε ἐπισήμως, εἴτε ἀνεπισήμως εἰς τὰς διατυπώσεις τῶν ἀποφάσεων, τὴν σύνταξιν διακηρύξεων ἢ ἄλλων ἐγγράφων κ.λ.π. Οὕτω εὐρίσκετο ἐκεῖ εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ Μαυροκορδάτου ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης.

Ὁ Ἀναστάσιος Πολυζωίδης, νέος ἐνθουσιώδης, μόλις εἰκοσαετής, ἀπόφοιτος τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν Γερμανικῶν Πανεπιστημίων καὶ φλογερὸς ὁπαδὸς τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, ὁ ὁποῖος τόσον περιλαμπρον δρᾷσιν ὡς δημοσιογράφος, ἱστορικὸς καὶ νομικὸς εἶχε κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, συνώδευε τὸν Μαυροκορδάτον, τοῦ ὁποῖου ἤδη ἐχρησίμευεν ὡς γραμματεὺς,

ἀφ' οὗτον τὸν Αὐγουστον τοῦ 1821 διέφυγε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν ἐκ Γερμανίας διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ Μεσολόγγι. Ὁ Πολυζωίδης, παρὰ τὸ νεαρῶτατον τῆς ἡλικίας του, χάρις εἰς τὴν εὐρυτάτην πολυμάθειάν του, τὴν ἀκούραστον δραστηριότητα καὶ τὴν ζωηρότητα τοῦ χαρακτῆρός του, εἶχε κινήσει τὴν γενικὴν συμπάθειαν τῶν πληρεξουσίων, τόσον εἰς τὸ Ἄργος, ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, προσέφερε δὲ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, τόσον εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ἐγγράφων, ὅσον καὶ κατὰ τὰς ἰδιαίτερας ἐπαφὰς μετὰ τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως. Δύο ἔτη βραδύτερον, ὁ Πολυζωίδης ἐξέδωκεν εἰς τὸ Μεσολόγγι βιβλίον περιλαμβάνον τὰ κείμενα τοῦ Προσωρινοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ σχεδίου Ὁργανισμοῦ αὐτῆς, συγχρόνως δὲ εἰς ἐλληνικὴν μετάφρασιν τὰ κείμενα τῶν συνταγμάτων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς μετὰ τῶν Κανονισμῶν τῶν Κογκρέσσεων, μετὰ σχολίων Εὐρωπαϊῶν συνταγματολόγων καὶ ἰδίων ἐρηνηνεκτικῶν σημειώσεων¹. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι πάντα αὐτὰ τὰ

1. Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ σχέδιον Ὁργανισμοῦ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς. Ἀμφότερα ἐπιδιωρθωμένα καὶ ἐπικυρωμένα ὑπὸ τῆς δευτέρας ἐθνικῆς νομοθετικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως ἐν Ἀστρεῖ οἷς ἐπονται τὸ Πολιτικὸν Σύνταγμα τῆς Βρετανίας καὶ τὸ τῶν Ἠνωμένων Ἐπικρατειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Μετὰ τῆς διατυπώσεως τοῦ Συνεδρίου αὐτῶν ἐξ Ἀγγλικῶν καὶ Γαλλικῶν Συνταγμάτων μεταφρασθέντα ὑπὸ Α. Πολυζωίδου. Ἐξεδόθησαν νῦν πρῶτον τύποις καὶ ἀναλώμασι Δ. Μεσθενέως. Πρὸς χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν Ἑλλήνων. Ἐν Μεσολογγίῳ, 1824 (μετ' ἀφιερώσεως εἰς τὸν Μαυροκορδάτον). Ὀλίγον ἔπειτα ἐξέδωκεν ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἄλλο ἔργον πολιτειακοῦ χαρακτῆρος: «θεωρία γενικὴ περὶ τῶν Διαφόρων Διοικητικῶν Συστημάτων καὶ ἐξαιρέτως περὶ τῶν εἰρηνοποιῶν καὶ ὀρκωτῶν κριτῶν τῆς Ἀγγλίας. Κατὰ τοὺς ἀρίστους Γάλλους καὶ Ἀγγλοὺς Συγγραφεῖς ὑπὸ Α. Πολυζωίδου. Τύποις καὶ Ἀναλώμασι Δ. Μεσθενέως. Ἐν Μεσολογγίῳ 1825». Ἐπιφρασεμὸς ἐκ τοῦ Κοραῖ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται πάντοτε μετὰ μεγάλου σεβασμοῦ, ὁ Πολυζωίδης ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν φλογερὸς δημοκράτης καὶ θαυμαστὴς τῶν Ἀμερικανικῶν θεσμῶν. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον φέρεται συντάκτης τῶν σπουδαιωτέρων ἐγγράφων, χρησιμεύων καὶ ὡς γραμματεὺς τῆς συνταγματικῆς ἐπιτροπῆς. Κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἀνემειγνύετο μετὰ τῶν πληρεξουσίων παίζων αὐλὸν καὶ ἄδων πατριωτικὰ ᾠσματα, ἐπηρεάζων δὲ διὰ τῆς χειμαρρῶδους εὐγλωτίας του αὐτοὺς πρὸς τὰς πολιτικὰς κατευθύνσεις τοῦ Μαυροκορδάτου. Τοῦτον ἠκολούθησεν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐχρησιμοποιήθη πολλάκις ὡς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Τῷ 1827 μετέβη εἰς Γερμανίαν καὶ κατόπιν εἰς Παρίσιον, ἔνθα συνέχισε τὰς διακοπεῖσας νομικὰς σπουδὰς του ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Κοραῖ. (Βλ. συνστατικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀνδρέου Γαζῆ πρὸς τὸν Γερμανὸν φιλέλληνα καθηγητὴν ἐν Μονάχῳ Θεόριον διὰ τὸν μεταβαίνοντα ἐκεῖ πρὸς συνέχισιν τῶν σπουδῶν του Ἀν. Πολυζωίδην, εἰς «Θεταλικά Χρονικά», τ. Ζ', 1958, σ. 21). Ἐπιστρέψας τῷ 1829 εἰς τὴν Ἑλλάδα, διεξήγαγε δριμύτατον ἀγῶνα κατὰ τοῦ Καποδίστρια, ἐκδίδων εἰς τὴν Ὑδραν τὸν «Ἀπόλλωνα». Ἐπὶ Ἀντιβασιλείας, ὡς πρόεδρος τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου ἠρνήθη νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον τὸν Κολοκοτρώνην, ἐξ οὗ καὶ κατε-

ἔργα ἐπρομηθεύθη καὶ τὰς πολιτειολογικὰς αὐτὰς γνώσεις ἀπέκτησε κατὰ τὸ ἐπακολοθησαν ἐν μέσῳ δραματικῶν πολεμικῶν περιπετειῶν χρονικὸν διάστημα ἐν Ἑλλάδι, ὀφείλομεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἤδη ἐν Ἐπιδαύρῳ κατεῖχε πάντα τὰ σπάνια ἐκεῖνα διὰ τὴν ἐποχὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ πολιτικά ἐφοδία, τὰ ὁποῖα θὰ ἐχρησίμευσαν σπουδαίως εἰς τὸν Μαυροκορδαῖον καὶ τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς καταρτισμὸν τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτου τῆς Ἐπιδαύρου. Ἐξ ἄλλου, ὡς θέλει ἐκτεθῇ κατωτέρω, ὁ Πολυζωίδης φέρεται ὡς συντάκτης τῆς διακηρύξεως, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἀ' Ἐθνικῇ Συνέλευσις κατὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν της.

2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΒΙΚΕΝΤΙΟΥ ΓΚΑΛΛΙΝΑ

Ἄλλ' ὅλως ἰδιαίτεραν βαρύτητα εἰς τὸ συντελεσθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτικὸν ἔργον εἶχεν ἡ συμβολὴ ἑνὸς Ἱταλοῦ φιλέλληνος ὀνομαζομένου Vincenzo Gallina. Οἱ ἀπομνημονευματογράφοι καὶ ἱστορικοὶ τοῦ ἀγῶνος ἐξαίρουσιν τὴν συμβολὴν τοῦ Γκαλλίνα εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος, θεωροῦντες αὐτὴν θεμελιώδη διὰ τὸ συντελεσθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἔργον. Τινὲς μάλιστα ἐξ αὐτῶν φθάνουν νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Γκαλλίνα ἦτο ὁ μόνος κατέχων τὰς ἀπαρατήτους πολιτειολογικὰς γνώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευσαν διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος, πέσας, τρόπον τινά, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς εἰς τὴν Ἐπιδάυρον διὰ νὰ συντελέσῃ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἄλλως θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ λόγῳ ἐλλείψεως πολιτειακῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων πληρεξουσίων¹. Ἐν τούτοις, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔλαβε τὸν κόπον νὰ

διώκῃ, ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ ἐγένετο ὑπουργός, ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ Σύμβουλος τῆς Ἐκτεταθείας. Διεκρίθη ἐπίσης διὰ τὰ γεωγραφικά, ἱστορικά καὶ πολιτικά συγγράμματα του. Ἀπέθανε τῷ 1873. Βιογραφία τοῦ Πολυζωίδου ἐδημοσιεύθη ἐν προλόγῳ τοῦ μετὰ θάνατον ἐκδοθέντος ἔργου του <Νεοελληνικά> τῷ 1874 ὑπὸ Δ. Μανασίδου. Βλ. ἐπίσης Π. Πέννα, Ὁ Μακεδὼν Ἀναστάσιος Πολυζωίδης... εἰς Σερραϊκὰ Χρονικά, τ. Α' (1953), σ. 5 κ.έ.

1. Κατὰ τὸν Σπ. Τρικοῦπην (ἑ.ἀ., τ. Β', σ. 106) «εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα ὀργανισμὸν τῶν γραμματικῶν ἐχρησίμευσαν τὰ μέγιστα ὁ εἰδήμων Ἱταλὸς Γαλλίνας». Κατὰ τὸν Ν. Σπηλιᾶδην (<Απομ., τ. Α', σ. 272>): «ὠδηγήθησαν [τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς] εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸν φιλέλληνα Ἱταλὸν Βικέντιον Γαλλίαν» καὶ ἐν σημειώσει «ἄνευ τοῦ Γαλλίνα οἱ πλειότεροι νομοθέται δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ νομοθετήσωσι, διότι ἐστεροῦντο τοιούτων γνώσεων πολιτείας· καὶ τις ἐξ αὐτῶν ἡρώτα ποῖον ἐκ τῶν δύο σωμάτων εἶν' ὁ βασιλεὺς καὶ δυσχερεστεῖτο διότι ἐγείνεν ὁ Μαυροκορδαῖος βασιλεὺς». Κατὰ τὸν Ν. Δραγοῦμην (ἑ.ἀ., σ. 8): «Ἱταλὸς τις ἐκ τῶν προσφύγων, Βικέντιος Γαλλίνας τὸ ὄνομα, ἀνὴρ λόγιος, ἔσωσε τοὺς νομοθέτας ἀπὸ τῆς ἀμηχανίας, αὐτοσχεδιάσας σύνταγμα, ὅπερ ἐνεκοιπώθησαν τοσοῦτον προθυμώτερον οἱ πληρεξούσιοι, ὅσῳ, καθιερῶν τὴν περισπούδαστον αὐτοῖς ἰσότητα, ἤνοιγε τὰς πύλας τῆς ἐξουσίας πρὸς πάν-

συνκεντρώσῃ εἰδήσεις καὶ νὰ παραδώσῃ εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν πληροφορίας ποῖος ἦτο αὐτὸς ὁ φερόμενος ὡς συντάκτης τοῦ πρώτου πολιτεύματος Ἰταλὸς Βικέντιος Γκαλλίνα, ποίας εἶχεν ιδιότητος, πόθεν καὶ πῶς ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ποία ἀκριβῶς ὑπῆρξεν ἡ συμβολή του εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος, ὑπὸ ποίας περιστάσεις ἐγκατέλειπεν ὀλίγον χρόνον ἔπειτα τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν προσέφερε τόσον σημαντικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ τί ἀπέγινε τελικῶς. Περὶ πάντων τούτων ἐλάχιστα ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ ἢ μετέπειτα ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ τὰ πλεῖστα παραμένον ἀκόμη ἄγνωστα καὶ μυστηριώδη. Εἶναι πάντως βέβαιον ὅτι ὁ Βικέντιος Γκαλλίνα ἦτο Ἰταλὸς δημοκράτης ἐπαναστάτης μετασχὼν εἰς τὴν ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκραγεῖσαν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας (Τορίνον) ἐπανάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρωταγωνίασεν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰταλοὶ προσφυγόντες εἰς τὴν μαχομένην Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερος ὁ πεσὼν ἐν Σφακτηρίᾳ, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἰταλικῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως Σαντόρρε Σανταρόζα. Μετὰ τὴν συντριβὴν τῆς Ἰταλικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Γκαλλίνα διέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἢ ἄλλην τινὰ Μεσογειακὴν χώραν, ὁπόθεν ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἑλλάδα, εὐθὺς ὡς ἐληροφορήθη τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις κατέφυγε τὸ πρῶτον εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐκίνησε τὴν προσοχὴν τοῦ Μαυροκορδάτου διὰ τὸ ἐπαναστατικὸν παρελθόν του, τὴν φιλελληνικὴν του θέρμην, τὴν μόρφωσίν του καὶ τὰς ἐξαιρετικὰς πολιτειακὰς του γνώσεις¹. Τοῦτον ἠκολούθησεν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν Ἐπίδαυρον, συνδεθεὶς καὶ μετὰ τοῦ Νέγρη, τοῦ ὁποίου ἐχρησίμευσεν ὡς σύμβουλος καὶ γραμματεὺς.

Ἀσφαλῶς, ἐκτὸς τῆς Ἰταλικῆς, ὁ Γκαλλίνα ἐγνώριζε καὶ ἄλλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἀλλ' ἠγνόει τὴν ἑλληνικὴν, τοῦτο δὲ κατ' ἀνάγκην περιώριζε τὴν δραστηριότητά του εἰς τὸν στενὸν κύκλον τῶν γλωσσομαθῶν Ἑλλήνων. Παρὰ τοῦτο, ταχέως ἀπέκτησε φήμην εἰδικοῦ πολιτειολόγου, ἀληθοῦς ἀποκτήματος διὰ τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν Ἐπίδαυρον Ἑλλήνας πληρεξουσίους, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὸ πλεῖστον στερούμενοι πολιτειακῶν γνώσεων, εἶχον ἐν

τας τοὺς Ἑλλήνας... ». Κατὰ τὸν Οἰκονόμον (ἔ.ἀ., σ. 251): « Εἶχε δὲ διακριτὴ καὶ ἐπιτροπὴ τις πρὸς σύνταξιν καὶ ὑποβολὴν σχεδίου ὀργανισμοῦ τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἐθνικῶν ἀρχῶν, ἥτις βοηθηθεῖσα ἀπὸ τινα φιλέλληνα Βικέντιον Γκαλλίνα, ἔχοντα τὸ τοῦ Βελγίου σύνταγμα. Ἐκ τούτου ἡ ἐπιτροπὴ ὀδηγηθεῖσα συνέταξε καὶ ὑπέβαλε τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος... ». Βλ. ἐπίσης Gordon, History of the Greek revolution, τ. Β', σ. 323.

1. Τοῦτο σὺν τοῖς ἄλλοις συνάγομεν καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ παρσμεΐνας εἰς τὸ Μεσολόγγι στενὸς συνεργάτης τοῦ Μαυροκορδάτου Γ. Πραϊτῆς ἐγνώριζε καλῶς τὸν Γκαλλίνα καὶ γράφει ἀπὸ τὸ Βραχῶρι πρὸς τὸν εἰς Πιάδαν συνοδεύσαντα τὸν Μαυροκορδάτον Ἀνδρ. Λουριώτην « ἄσπαζέ με τὸν Sign. Gallina καὶ τοὺς λοιποὺς φίλους » (Ἀρχ. Μαυροκορδάτου, τ. Α', σ. 98).

τούτοις τὴν φιλοδοξίαν νὰ δώσουν ἐντὸς μιᾶς ἢ δύο ἐβδομαδῶν εἰς τὸ ἔθνος ἄκρως φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ μεθ' ὧν τῶν δημοκρατικῶς λειτουργούντων ὀργάνων τῆς Πολιτείας Σύνταγμα, διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποῦν ἄλλαι ἐθνοσυνελεύσεις, καταλέγουσαι μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν διασήμων ρήτορας καὶ πολιτειολόγους, κατηνάλωσαν ἡμερονυκτίους συνεδρίας πολλῶν μηνῶν. Ἰδιαιτέρως δὲ φαίνεται ἐξετιμήθη ἡ ἱκανότης του εἰς τὴν τεχνικὴν πλευρὰν τῆς συναρμολογήσεως τῶν κειμένων τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἄλλων πράξεων τῆς Συνελεύσεως, ὥς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν διάρθρωσιν τῆς Διοικήσεως. Καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις συνέβαλε σπουδαίως εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Κανονισμοῦ τῆς Συνελεύσεως, περὶ τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ἀνωτέρω λόγος, ὥς καὶ τῶν νομοτελεστικῶν διαταγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων συνεστήθησαν βάσει τοῦ νέου πολιτεύματος διάφορα ὑπουργεῖα καὶ ἄλλα ὄργανα τῆς Πολιτείας. Κατὰ τινος πληροφορίας, ὁ Γκαλλίνα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ κείμενα δημοκρατικῶν πολιτευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς ὑπόδειγμα διὰ τοὺς προχειροποιήτους ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτειολόγους, τοῦτο δὲ δὲν πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὅλως ἀπίθανον, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ δημοκρατικῶν θεσμῶν τεθέντων ἐπαναστατικῶς εἰς ἐφαρμογὴν ἐν Ἰταλίᾳ¹.

Ἡ Συνέλευσις ἀνεγνώρισε πανηγυρικῶς τὰς προσφερομένας εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Γκαλλίνα ὑπηρεσίας, διότι διὰ πράξεώς της ἐπέτρεψεν, ὅπως εἰσέρχεται ἔλευθέρως εἰς τὸν τόπον τῶν ἐργασιῶν της καὶ μετέχῃ αὐτῶν. Μετὰ τὸ πέρασ ἀυτῆς προσελήφθη ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Θ. Νέγρη, ὡς γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, ὑπὸ τὴν ιδιότητα δὲ αὐτὴν ὑπογράφει καὶ τινὰ διασωθέντα γαλλιστὶ συντεταγμένα ἔγγραφα τοῦ Ὑπουργείου τούτου. Ὅτε δὲ τὸ Βουλευτικὸν ἐθέσπισε διὰ τοῦ ὑπ' ἀρ. 6 κώδικος Νόμων τὴν ἀπονομὴν ἀργυροῦ μεταλλίου εἰς τὰ μέλη τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἐθνοσυνελεύσεως, ὥς δεῖγμα τίτλου εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους πρὸς τοὺς θεσπίσαντας καὶ ὁργανώσαντας τὴν πρώτην διοίκησιν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, δι' ἀκολουθοῦντος παραρτήματος τῆς 11 Μαρτίου 1822 καὶ κατὰ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν ἀποφασίζεται νὰ ἀπονεμηθῇ τὸ μετάλλιον τοῦτο εἰς τὸν Βικέντιον Γκαλλίνα, ἂν καὶ μὴ μέλος τῆς Συνελεύσεως ταύτης, διὰ τὴν συμβολὴν του εἰς τὸ ἔργον της².

1. Δὲν δυνάμεθα πάντως νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅσα γράφει ὁ Οἰκονόμου (ἔ.ά.), κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Γκαλλίνα εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ σύνταγμα τοῦ Βελγίου, καθ' ὅσον τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ ὅτι καθιέρωνε βασιλείαν, ἐθεσπίσθη μόλις τῷ 1830. Ἐκτὸς ἐὰν πιστεύσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ παραδρομῆς, θεθείσης τῆς λέξεως Βελγίου ἀντὶ Γαλλίας, ὁπότε θὰ ἐπρόκειτο περὶ πολιτεύματος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

2. Ἀρχεῖα τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας, τ. Α', Ἀθ. 1857, σ. 153: «Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος. Παράρτημα εἰς τὸν Νόμον 6. Ἐπειδὴ ὁ κύριος Βικέν-

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1822, ὁ Γκαλλίνα ἐγκαταλείπει τὴν Ἑλλάδα χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τις διατὶ καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας, οὐδεὶς δὲ πλέον γίνεται λόγος περὶ αὐτοῦ. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἡ ἄγνοια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καθίστα δυσχερῆ τὴν χρησιμοποίησίν του εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπογράφει ὡς γενικὸς Γραμματεὺς μόνον γαλλιστὶ συντεταγμένα τινὰ ἔγγραφα, βαθμὴδὸν δὲ προσελήφθησαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο ὑπὸ τοῦ Νέγρη Ἕλληνες νέοι ἀπόφοιτοι ξένων Πανεπιστημίων. Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ φίλου καὶ προστάτου τοῦ Νέγρη ἐκ τοῦ Ὑπουργείου θὰ κατέστησεν ἔτι δυσχερεστέραν τὴν θέσιν του¹. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐκ διασωθείσης ἐπιστολῆς του σταλείσης πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ἐκ Καφῶ τῆς Κριμαίας ὑπὸ χρονολογίαν 6 Ἀπριλίον 1823, πληροφοροῦμεθα ὅτι ἀνεχώρησε δι' Αἴγινα καὶ ἐκεῖθεν διὰ Σύρον, ὅπου προσελήφθη ὡς γραμματεὺς ὑπὸ Ὀλλανδοῦ ἐμπόρου, κατευθυνόμενον δι' ἐμπορικὰς ἐργασίας εἰς Μαύρην Θάλασσαν². Οὐδέποτε ἔκτοτε ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα

τιος Γαλλίνας συνετέλεσεν εἰς τὴν διάταξιν τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου, καίτοι μὴ συγκαταριθμηθεὶς εἰς τὰ μέλη τῆς Νομοδοτικῆς συνελεύσεως ὡς ἀπολιτογράφος· ἐπειδὴ ἄξιον Ἑλλήνων νὰ διαγνωρίζωσιν ἀνδρῶν ἀρετὴν. Ὁ εἰρημένος κύριος Βικέντιος Γαλλίνας, θεωρούμενος μέλος τῆς εὐτυχούς ταύτης Συνελεύσεως νὰ λάβῃ τὸ αὐτὸ βραβεῖον καὶ νὰ στολιζέται αὐτὸ ἐπίσης μὲ τὰ λοιπὰ μέλη. Εἰς τὸ ἑξῆς ἄλλος ἀνθρώπος οὐδέποτε καὶ ἐπ' οὐδενὶ δικαίῳ νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ βραβεῖον τοῦτο, καὶ οὐδὲ νὰ προβληθῇ ποτὲ περὶ τούτου ἀπὸ τὴν Διοίκησιν...». Τὸ κείμενον τοῦ θεσπίσματος τοῦ Βουλευτικοῦ περὶ ἀπονομῆς μεταλλείου εἰς τὰ μέλη τῆς Α' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, βλ. κατωτέρω. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Βουλευτικοῦ περὶ ἀπονομῆς μεταλλείων εἰς τὰ μέλη τῆς Α' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως ἐξετελέσθη μολὶς τῷ 1835 διὰ Διατάγματος τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος. Ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀνευρέθη τότε ὁ Γκαλλίνα, οὐδ' ἡ οἰκογένειά του πρὸς παράδοσιν τοῦ «ἐνδόξου ἀριστείου».

1. Βλ. εἰς Π. Κοντογιάννη, Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, σ. 6 κ.έ., ἔγγραφά τινα τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας καὶ Μινιστροῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, συνυπογεγραμμένα ὑπὸ τοῦ Βικ. Γκαλλίνα ὡς γενικοῦ γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου. Πάντα εἶναι συντεταγμένα γαλλιστὶ, ἀπευθύνονται δὲ πρὸς προξένους καὶ ἄλλους ἐκπροσώπους ξένων κρατῶν πρὸς γνωστοποίησιν θέσεως εἰς κατὰστασιν πολιορκίας ὀχυρῶν καὶ λιμένων κατεχομένων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἢ ἀναγγελίαν ἐγκαθιδρύσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μετὰ διαβιβάσεως ἀντιτύπων τοῦ Ὁργανικοῦ νόμου τῆς Ἑπιδαύρου. Ἐκ τῆς εἰς τὸ πρωτότυπον συγκρίσεως υπογραφῆς καὶ κειμένου συνάγεται ὅτι ταῦτα ἐγράφησαν ἰδιοχειρῶς ὑπὸ τοῦ Γκαλλίνα. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι πάντα φέρουν χρονολογίαν 4/16 Μαΐου 1822, πιθανῶς δὲ ἐχρησιμοποιήθη προσωρινῶς εἰς τὴν θέσιν ταύτην λόγῳ τῆς εἰδικότητός του πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν πρώτων ἐπαφῶν τῆς πρώτης ἑλληνικῆς κυβερνήσεως μετὰ τῶν ξένων κρατῶν.

2. Ἀρχεῖον Α. Μαυροκορδάτου, εἰς τόμον 3, ἀριθμ. ἔγγραφου 592. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς πληροφοροῦμεθα ὅτι οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα ὠφείλοντο εἰς τὸ ὅτι εἶχε περιπέσει εἰς ἀθλίαν οικονομικὴν κατάστασιν, προφανῶς μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀνάλαβει, στερούμενος παντὸς πόρου ζωῆς, ἀκολουθήσας, ὡς μόνον μέσον συν-

ὁ θεωρούμενος ὡς πρωτεργάτης αὐτὸς τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ πολιτεύματος καὶ ἀγνοοῦνται αἱ περαιτέρω τύχαι του.

3. Η ΨΗΦΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ

Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ διαφεύγοντα εἰς ἡμᾶς ὥς πρὸς τὰς λεπτομερεῖας παρασκήνια τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, τὸ δεκαήμερον τῶν διακοπῶν ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς δευτέρας συνεδρίας ἤρκεσε διὰ νὰ ἀχθῇ εἰς πέρας τὸ κύριον ἔργον της, ἡ σύνταξις τοῦ πρώτου Ἑλληνικοῦ πολιτεύματος. Ὅσον καὶ ἂν ἡ προεργασία μετὰ τῶν προσχεδίων, τῶν διαγραφομένων γενικῶν ἀρχῶν κ.λ.π., εἶχε συντελεσθῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Ἀργεὶ διαμονῆς, θὰ ὑπελείποντο πολλὰ νὰ γίνονιν ἐπὶ τόπου, ἕως ὅτου συνταχθῇ τὸ ὀριστικὸν κείμενον, ἰδίως δὲ ὡς πρὸς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνακύβουν διαφωνίαι καὶ θὰ ἐχρειάζοντο παρασκηνιακαὶ συζητήσεις πρὸς ἐπιτυχίαν γενικῆς συγκαταθέσεως. Ἡ συσταθεῖσα συνταγματικὴ ἐπιτροπὴ, ἀκριβέστερον τὸ ὑπὸ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Νέγρην συγκροτηθὲν ἐπιτελεῖον, ἐπέτυχε τελικῶς νὰ παρουσιάσῃ ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως ἐν πληρῆς κείμενον πολίτευμα, τὸ ὁποῖον, ὅσον καὶ ἂν εἶναι ἐμπνευσμένον ἐκ τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων τῆς Εὐρώπης, οὐδενὸς τούτων εἶναι δουλικὴ ἀντιγραφὴ, εἰς πολλὰ ἐνέχει πρωτοτυπίαν καὶ ἐν τῷ συνόλῳ του ἐκφράζει περισσότερον, ἂν μὴ τὰς ἀνάγκας, πάντως τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς διαθέσεις τῶν συνηγμένων εἰς τὴν Ἑπίδαυρον ἐκπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας τοῦ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν καθιερουμένην ἐμπράκτως πολιτικὴν ἀναγέννησιν καὶ συγκρότησιν Ἑλληνικοῦ κράτους. Οὕτως, ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνῆλθεν ἐκ νέου τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822, ἀνευ ἀμφι-

τηρήσεως τὸν Ὀλλανδὸν ἔμπορον. Γράφει ὅτι ἐνεθυμεῖτο πάντοτε μετὰ συγκινήσεως τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς φίλους του Ὑλλήνας καὶ ἀποστέλλει χαιρετισμοὺς πρὸς τὸν φίλον του Νέγρην. Προσεπάθησα μὲ τὴν βοήθειαν Ἰταλῶν συναδέλφων νὰ ἀνεύρω ἴχνη τοῦ Γκαλλίνα ἢ τῆς οἰκογενείας του ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ, δυστυχῶς, ἡ προσπάθειά μου αὕτη ἀπέβη μέχρι στιγμῆς ἄκαρπος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀπέθανεν ὡς πολιτικὸς ἐξόριστος εἰς ξένην χώραν. Κατὰ τὸν Raybaud (Mémoires sur la Grèce, τ. Β', Paris 1825, σ. 167, σημ. 1) « un jeune Romain, M. Gallina, depuis secrétaire général du Ministère des Affaires Etrangères, eut beaucoup de part à sa [de la Constitution] confection. Obligé de quitter le Péloponèse au moment où cette province tomba sous l'empire de bandes, il partit pour la mer Noire ». Ὑπὸ τοῦ Raybaud ὡς ἀνωτ. ὁ Gallina χαρακτηρίζεται Ρωμαῖος (Romain) δηλ. ἐκ Ρώμης, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολλάκις ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ρωμαίου ἐδίδετο γενικώτερον εἰς τοὺς Ἰταλοὺς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἂν κατήγετο ἐκ Ρώμης, θὰ εἶχε μετάσχει εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σαρδηνίας, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ὁποίας θὰ εἶχε διαφύγει εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

βολίας ἐπιλεγείσης τῆς ἡμέρας αὐτῆς διὰ τὸν ἐορταστικὸν τῆς χαρακτῆρα καὶ πρὸς συμβολισμὸν τῆς ἐγκαινιαζομένης νέας ἐλευθέρως ζωῆς τοῦ ἔθνους. Ἐν ἀρχῇ, ἐνῶν δάκρυα συγκινήσεως καὶ χαρᾶς ἔρρεον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πληρεξουσίων, ἀνεγνώσθη καὶ ἐπεκυρώθη μετὰ ζητωκραυγῶν ἡ πρώτη πανελληνίως διακήρυξις τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας:

«Ἐν ὀνόματι τῆς Ἀγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὑπὸ τὴν φρικώδη Ὀθωμανικὴν δυναστείαν, μὴ δυνάμενον νὰ φέρῃ τὸν βαρύτετον καὶ ἀπαραδειγματίστον ζυγὸν τῆς τυραννίας, καὶ ἀποσείσας αὐτὸν μὲ μεγάλας θυσίας, κηρύττει σήμερον διὰ τῶν νομίμων Παραστατῶν του εἰς Ἑθνικὴν συνηγμένων Συνέλευσιν, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ τὴν α' Ἰανουαρίου, ἔτει ,αακβ' καὶ Α' τῆς Ἀνεξαρτησίας».

Ἡ προκήρυξις αὕτη ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ ψηφισθέντος πολιτεύματος καὶ πρὸ τῆς καθιερώσεως τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ὅποια ἔχουν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς «διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτου» τὸ κήρυγμα τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τῆς τυραννίας καὶ ὑπὲρ τῆς διασφαλίσεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἡ προκήρυξις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' Ἑθνοσυνελεύσεως δὲν ἔχει τι τὸ κοινὸν μὲ τὰς προκηρύξεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν Γαλλικῶν ἐθνοσυνελεύσεων. Δύναται μάλιστα νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἀντιγραφὴν, ἀλλὰ παρουσιάζει ἀπόλυτον πρωτοτυπίαν ἐν σχέσει πρὸς τὰς προκηρύξεις, αἱ ὁποῖαι ἐξεδόθησαν κατὰ περιοχὰς εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως¹. Συνταχθεῖσα πιθανῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Προέδρου Ἀλ. Μαυροκορδάτου, σύντομος, ἀλλὰ πλήρης περιεχομένου, μετ' ἐντόνως διαδηλουμένων αἰσθημάτων, διακηρύσσει ἐν ὀνόματι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἀνὰ σύμπαντα τὸν κόσμον τὴν ἀπόσεισιν τῆς φρικώδους Ὀθωμανικῆς καταδυναστεύσεως, τὴν δι' ἰδίων μεγάλων θυσιῶν συντριβὴν τοῦ ξένου ζυγοῦ καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ δὲ διακήρυξις αὕτη γίνεται οὐχὶ πλέον διὰ τῶν κατὰ περιοχὰς ἀρχηγῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ διὰ νομίμων παραστατῶν συνηγμένων εἰς ἑθνικὴν συνέλευσιν καὶ ἐκφραζόντων τὴν βούλησιν σύμπαντος τοῦ ἔθνους. Ἡ πρώτη πανελληνίως αὕτη προκήρυξις τῆς ἐλευθερίας διεσχορπίσθη ἀμέσως εἰς τὸ ἑξωτερικὸν καὶ ἐδημοσιεύθη ἐν μεταφράσει ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων ὅλου τοῦ κόσμου, κινήσασα τὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ τὸν θάυμα-

1. Βλ. τὰ κείμενα τῶν ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων τοῦ Ἀγῶνος εἰς τὸ ἔργον μας «Ἡ ἐναρξὶς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821», Ἀθ. 1962, σ. 112 κ.ἑ. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Ρήγας εἶχε προτάξῃ τοῦ συνταχθέντος ὑπ' αὐτοῦ πολιτεύματος ἰδίαν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, τὴν ὁποῖαν βλ. εἰς ἔργον μας «Μελέται περὶ Ρήγα Βελεστινλή», Ἀθ. 1964, σ. 74 κ.ἑ.

σμὸν διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὸ διακοινωθὲν πολίτευμα, ἤρχισαν νὰ ὁμιλοῦν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν οὐχὶ πλέον περὶ ἑλληνικῶν ἐπαναστατικῶν ὁμάδων, ἀλλὰ περὶ « ἑλληνικοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ συγκροτήματος, διεξάγοντος ἀγῶνα κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ».

Ἀκολουθεῖ τὸ « Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος », τὸ κείμενον τοῦ ὁποίου ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ Προέδρου καὶ ἐψηφίσθη ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων δι' ἀναστάσεως καὶ ὑψώσεως τῶν χειρῶν, ἄνευ τροποποιητικῆς τινός, προτάσεως ἢ οἰασδήποτε ἄλλης συζητήσεως, διότι, ὥς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἶχον προηγηθῇ λίαν ἐπιτηδεῖως αἱ προκαταρκτικαὶ συνηνοήσεις καὶ ἐπιτευχθῇ ἡ γενικὴ συμφωνία¹. Τὸ ψηφισθὲν πολίτευμα ὑπεγράφη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Συνελεύσεως καὶ ὑπὸ πάντων τῶν πληρεξουσίων κατὰ τὴν σειρὰν κληρώσεως ἐκάστης κλάσεως. Θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἀναλυτικῶς ἐν συνεχείᾳ.

4. Η ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Ἡ Συνέλευσις συνῆλθεν ἐκ νέου, εἰς τρίτην συνεδρίαν, τὴν 8ην Ἰανουαρίου. Ἀφῆσε νὰ παρέλθῃ μία ἀκόμη ἑβδομάς, πιθανῶς οὐχὶ ἄνευ λόγου. Ὡφείλε νὰ ρυθμίσῃ τὸ σημαντικώτερον θέμα τοῦ Ἀγῶνος, τὴν ὁργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἐκ τῆς ὁποίας, κατὰ τὰς κρίσεις ἐκεῖνας ὥρας, ἐξηρτῶντο κυριολεκτικῶς αἱ τύχαι τοῦ ἔθνους. Εὐθὺς μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως, οὐδὲν ὑφίστατο σταθερὸν στρατιωτικὸν σύστημα τόσον διὰ τὴν ἐπιστράτευσιν, ὅσον καὶ διὰ τὴν συγκρότησιν τῶν στρατιωτικῶν

1. Τὸ κείμενον τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου μετὰ τῆς προταχθείσης ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως καὶ τῆς ἀκολουθησάσης διακηρύξεως καὶ τινων ἄλλων πράξεων τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐξεδόθη δις κατὰ τὸ ἔτος 1822 ἐν Κορίνθῳ, κατ' ἀπόφασιν δὲ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, δημοσιευομένην ἐν ἀρχῇ, ἑκαστον ἀντίτυπον ὥφειλε νὰ φέρῃ τὴν σφραγίδα τῆς Διοικήσεως καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας. Ἀντίτυπα διεσκορπίσθησαν ἀμέσως ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ἐκ τούτων δὲ ἐγένετο κατὰ μετάφρασιν ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει ἀναδημοσίευσις εἰς τὰς πλείους χώρας τοῦ κόσμου. Ἀνεδημοσιεύθη ὡς ἐτροποποιήθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τοῦ Ἀστρους ὑπὸ τοῦ Ἀν. Πολυζωίδου τῷ 1824 εἰς Μεσολόγγιον. Περιελήφθη μετὰ τινων μικρῶν μεταλλαγῶν εἰς τὴν κατ' ἄρθρον ἀρίθμωσιν καὶ τοὺς τίτλους τῶν ἁρθρῶν εἰς τὴν γαλλιστὶ γενομένην ἔκδοσιν Constitutions, Loix, ordonnances des Assemblées Nationales... 1821-1832. Athènes, de l'imprimerie royale 1835. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων ἢ πλέον αὐθεντικῇ εἶναι ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἀ. Μάμουκα. Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. Β', σ. 15 κ.ἐ. Περὶ τῶν γενομένων ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ δημοσιεύσεων ἐν μεταφράσει καὶ τῆς ἀπηχίσεως τούτου, ὁμιλοῦμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

σωμάτων καὶ τὴν διοίκησίν των. Ἐτηρήθησαν μᾶλλον αἱ συνήθειαι τῶν παλαιῶν ἄρματολικῶν καὶ κλεφτικῶν σωμάτων· αἱ στρατιωτικαὶ μονάδες ἐσχηματίζοντο προχειροποιήτως διὰ συρροῆς πολεμιστῶν καὶ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ὠκοῦντο ἢ διελύοντο. Ἡ σημασία τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν ἐξηγοῦτο ἐκ τῆς προτέρας φήμης των, ἐκ τῆς ἐπιρροῆς των εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας καὶ ἐκ τῆς ἱκανότητός των νὰ προσελκύουν εἰς τὰ σώματά των μεγάλον ἀριθμὸν πολεμιστῶν, ἐν συνεχείᾳ δὲ καὶ ἐκ τῆς αἵγλης τὴν ὁποίαν ἀπέκτων διὰ τῶν ἐπιτυχίων των εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ὅτε συνεστήθησαν οἱ τοπικοὶ ὀργανισμοί, κατεβλήθη προσπάθεια ὁμαλῆς συγκροτήσεως στρατιωτικῶν σωμάτων ὑπὸ στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς ὑπαγομένους ὑπὸ τὴν τοπικὴν Διοίκησιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη ἐλάχιστα ἐτελεσφόρησε, διότι καὶ αἱ τοπικαὶ διοικήσεις, εἴτε ἐξηγοῦντο ἐκ τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ ἰσχυρῶν στρατιωτικῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ δίδουν μᾶλλον ἢ νὰ λαμβάνουν διαταγὰς, ὥς συνέβαινεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, εἴτε διετέλουν ἐν διαμάχῃ καὶ ἀλληλοὑπονομομένῃ, ὥς συνέβαινεν ἰδίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνθα ἡ ἐκ προκρίτων Γερουσία ἀντιμετώπιζεν ἀδιάλλακτον ἐχθρότητα τῆς ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Κολοκοτρώνην στρατιωτικῆς μερίδος. Ἐκτὸς τούτου, αἱ τοπικαὶ διοικήσεις ἐθέσπισαν συστήματα στρατιωτικῆς συγκροτήσεως, προσαρμοζόμενα εἰς τὰς τοπικὰς περιστάσεις, παρουσιάζοντα μεγάλας διαφορὰς μετοξὺ των, ἐνισχύοντα τὸ τοπικιστικὸν πνεῦμα καὶ παραλύοντα πᾶσαν προσπάθειαν ἐνιαίας διεξαγωγῆς τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐπομένως, ἐπείγετο ἡ ἐνιαία ὁργάνωσις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς ὑπαγωγὴν πάντων τῶν στρατιωτικῶν παραγόντων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς γενικῆς διοικήσεως καὶ ἐνιαίαν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας.

Προϋποθέσεις τῶν ἐσωτερικῶν περιστάσεων ἐφαίνοντο νὰ δεσπόζουν εἰς τὰ πνεύματα τῶν πληρεξουσίων πρὸς ἐνιαίαν ὁργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων καὶ ὑπαγωγὴν των ὑπὸ τὴν κεντρικὴν διοίκησιν. Ὡς ἥδη ἐλέγχθη ἀνωτέρω, ἡ Α' Ἐθνικὴ συνέλευσις ἀπηρτίσθη κατὰ μέγιστον μέρος ἐκ προκρίτων, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς ἀνοικτὴν ἐριδα πρὸς τοὺς στρατιωκοὺς, ἰδίως τῆς Πελοποννήσου, ἐφοβοῦντο δὲ πάντοτε τὴν διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων αὖξιν τοῦ γοήτρου των παρὰ τῷ λαῷ καὶ τὴν τελικὴν ὑπερίσχυσίν των.

Ἀφ' οὗτου ὁ Μανροκορδάτος συνετάχθη πρὸς τὴν μερίδα τῶν στρατιωτικῶν, ἀκριβέστερον, ἀφ' οὗτου παρέσυρεν εἰς τὰς ἀπόψεις του τὸ ὅλον πολιτικὸν συγκρότημα τῆς Συνελεύσεως κατὰ τρόπον ἱκανοποιούντα πλήρως τὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις του, εἶχε πάντα λόγον νὰ ρίψῃ τὸ κῦρος τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς θεμελίωσιν νέας ἐνιαίας στρατιωτικῆς τάξεως, ἡ ὁποία καὶ τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας θὰ ἐξυπηρετεῖ, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀπεμάκρυνε πάντα κίνδυνον διασπαλῆσεως τοῦ θεμελιουμένου ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτικοῦ καθεστώ-

τος. Πάντως, τὸ θέμα τῆς ὁργανώσεως τοῦ στρατοῦ ἦτο λίαν ἐπίμαχον, πολ-
λοι θὰ ὑπῆρχον διαφοραὶ ἀπόψεων καὶ πολλὰ ἀντιμαχόμενα συμφέροντα ἢ
προσωπικαὶ συμπάθειαι θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὰς συζητή-
σεις. Οὕτως, ἡ διαρρευσάσα ἀπὸ τῆς μιᾶς συνεδρίας εἰς τὴν ἄλλην ἐβδομάς
θὰ κατηναλώθη εἰς ἰδιαιτέρας συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις, ἕως οὗτου
εὔρεθούν λύσεις ἀποδεκταὶ ὑπὸ πάντων.

Τὸ κυρωθὲν διὰ τῆς ὑπογραφῆς πάντων τῶν πληρεξουσίων ψήφισμα
τῆς 8 ἢ 9 Ἰανουαρίου 1822¹, αἰτιολογεῖ λίαν ἐπιτηδεῖως τὴν θέσπισιν τοῦ
ἐνιαίου στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ « ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς στρατιωτικῆς εὐτα-
ξίας, διὰ νὰ εὐδοκιμῶσι τὰ στρατεύματα καὶ ἐμποδισθῶσιν ὅσα ἀπὸ τὴν
ἀταξίαν προέρχονται κακὰ », συγχρόνως δὲ καὶ ἐκ τῆς προθέσεως, ὅπως ἱκα-
νοποιηθοῦν « τὰ ἀδιαφιλονίκητα τῶν πολεμικῶν δικαιώματα, εἰς τὸ νὰ γί-
νονται γνωστά πρὸς τὴν Διοίκησιν τὰ ἀνδραγαθήματα ἐκάστου, διὰ νὰ
ἀνταμειβῶνται παρ' αὐτῶν ». Δὲν παραλείπει ὅμως νὰ διακηρύξῃ ὡς αἰτίαν
καὶ τὴν ἀνάγκην, ὅπως « παντὸς βαθμοῦ οἱ πολεμικοὶ ἀξιωματικοὶ ἐξαρκούν-
ται ἀπὸ τὴν Διοίκησιν ».

Διὰ τῆς πράξεως αὐτῆς τῆς Συνελεύσεως οἱ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι
ἀξιωματικοὶ προσδιορίζονται εἰς Στρατηγούς, Ἀντιστρατήγους, Χιλιάρχους,
Ὑποχιλιάρχους, Ταξίαρχους, Ἑκατοντάρχους, Πεντηκοντάρχους καὶ Σημαιο-
φόρους, οἱ δὲ ὑπαξιωματικοὶ εἰς Εἰκοσιπεντάρχους καὶ Δεκάρχους. Εἰς τὰς
ἐκστρατείας ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς λαμβάνει τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιστρατήγου,
τὸν ὅποιον διατηρεῖ, ἐὰν εὐδοκίμησῃ, κατόπιν ὅμως ἀδείας τῆς Διοικήσεως.
Ἐκαστος στρατηγὸς ἢ ὑποστράτηγος ἔχει δύο ὑπασπιστάς καὶ ἀξιωματικὸν
γραμματέα, ὀρίζονται δὲ καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς ἐκάστην χιλιarchίαν ἀξιο-
ματικοί, συμπεριλαμβανομένου ἑνὸς ἱατροῦ, ἑνὸς χειρουργοῦ, ἑνὸς φροντι-
στοῦ καὶ ἑνὸς ἱερέως. Καθορίζονται λεπτομερῶς οἱ μισθοὶ ἀπὸ τῶν στρα-
τηγῶν μέχρι τοῦ στρατιώτου. Οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν
ἀνωτέρων, ἄλλ' οἱ ἀνώτεροι διορίζονται ὑπὸ τῆς Διοικήσεως κατόπιν ἐπι-

1. Ἄνωθεν τῶν ὑπογραφῶν τῶν πληρεξουσίων παραστατῶν ὑπάρχει χρονολο-
γία « ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ θ' Ἰανουαρίου, αὐκβ' », ὁπότε πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν
συνεδρίαν γενομένην κατὰ τὴν 9 Ἰανουαρίου. Ἀλλ' εἰς τὴν προσηγηθεῖσαν καὶ εἰς
τὴν ἐπομένην τελευταίαν συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως ἀναγράφεται χρονολογία α' καὶ
ιε' (1 καὶ 15) Ἰανουαρίου, ἀμφότεραι δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1822 συμπίπτουν Κυριακὴν,
ὥς ἐκ τούτου εἰκάζομεν ὅτι καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ συνεδρίαὶ ἐγένοντο διὰ τὸ ἐπισημό-
τερον ἡμέραν Κυριακὴν, ὁπότε καὶ ἡ ἐν λόγῳ ἐνδιάμεσος τούτων θὰ ἐγένετο Κυ-
ριακὴν 8 Ἰανουαρίου, ἰσως ἀφαιρέσεως τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ψηφίσματος διὰ τὴν ἐπο-
μένην. Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἤρχισεν μὲν ἡ συνεδρία τὴν Κυριακὴν, ἀλλὰ
λόγῳ ἀνακύψαντος ζητήματός τινος νὰ ἀνεβλήθη ἡ ὀριστικὴ σύνταξις καὶ ὑπογραφῇ
διὰ τὴν ἐπομένην. Εἶναι περίεργον ὅτι, μολοντόι πολλοὶ ἐκ τῶν παραστάντων ἐξη-
σαν δεκάδας ἑτῶν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν ἔγραψαν καὶ ἀπομνη-
μονεύματα, στερούμεθα πάσης εἰδήσεως ἐπὶ τῶν ζητημάτων αὐτῶν.

λογῆς ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν¹. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς κατωτέρους ἀξιωματικούς ἀπαιτοῦνται ἐπικυρωτικά ἔγγραφα τῆς Διοικήσεως.

Προβιβασμοὶ καὶ ἀμοιβαὶ γίνονται μόνον ὑπὸ τῆς Διοικήσεως κατόπιν προτάσεως τῶν Στρατηγῶν. Τὰ στρατιωτικά ἔγκληματα κρίνονται ὑπὸ Πολεμικοῦ Συμβουλίου, διοριζομένου ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, πᾶσα δὲ ἀπόφασις καταδίκης χρήζει ἐπικυρώσεως ὑπὸ τῆς Διοικήσεως. Θὰ ἴσχυεν ὁ στρατιωτικὸς κώδιξ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ μὲ τὰς «ἀναγκαίας προσθαφαιρέσεις», τὰς ὁποίας θὰ ἔκριεν ἡ Διοίκησις. Οἰαδήποτε ἀλληλογραφία μετὰ τῆς Διοικήσεως θὰ διεξήγετο διὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τοῦ Πολέμου, ὁ ὁποῖος οὕτω ἀνεγνωρίζετο ἐμμέσως ὥς ὁ ἐντολοδόχος τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας καὶ γενικὸς ἐπόπτης τῶν πολεμικῶν δυνάμεων. Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ Συνέλευσις, μολονότι ὑπέσχετο τὴν ἐν συνεχείᾳ κατάρτισιν εὐρύτερων καὶ λεπτομερεστέρων ὀργανισμῶν, καὶ διὰ τοῦ ψηφίσματος τούτου ἔθετε τὰς βάσεις μιᾶς γενικῆς καὶ ἐνιαίας συγκροτήσεως τοῦ στρατοῦ τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος οὕτω ὑπῆχθη διὰ πρώτην φορὰν καὶ ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν τῆς θεσπιζομένης διὰ τοῦ νέου πολιτεύματος πολιτικῆς ἐξουσίας.

5. Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ

Παρήλθεν ἀκόμη μία ἐβδομάς, ἕως ὅτου ἡ Συνέλευσις συνέβη διὰ τὴν τετάρτην καὶ τελευταίαν συνεδρίαν τῆς 15 Ἰανουαρίου 1822. Καὶ ὁ μεσολαβήσας αὐτὸς χρόνος θὰ ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς ἰδιαιτέρας συνεννοήσεις, δεδομένου ὅτι διὰ τοῦ ὑπὸ ἐπεξεργασίαν ψηφίσματος ἐπρόκειτο νὰ ὀρισθοῦν τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ μέσω τούτου τὰ μέλη τῆς Κυβερνήσεως, ἴσως δὲ προκαταρκτικῶς νὰ ἐγένετο λόγος περὶ καθορισμοῦ τῶν μελῶν τοῦ

1. Ἡ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπιλογή ὑπονοεῖ μᾶλλον τοὺς Ἐπάρχους ἢ ἐφόρους, οἱ ὅποιοι ὅμως διορίζοντο ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, ἐπομένως οὐσιαστικῶς καὶ τούτων οὐχὶ μόνον ὁ διορισμός, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιλογή ἀνήκεν εἰς τὴν Διοίκησιν. Ὡς θέλει ἐκτενέστερον ἐκτεθῇ κατωτέρω, μὲ τὸν ὅρον Διοίκησις τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ὑπονοεῖ τὴν Κυβέρνησιν ἢ τὰ ἀνώτατα ὄργανα τῆς κατὰ τὸ πολίτευμα κυβερνητικῆς ἐξουσίας (Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικόν). Κατὰ τὸν Ν. Σ π η λ ι ἄ δ η ν (ἐ.ἀ., τ. Α', σ. 274, σημ. 2), ὁ Κολοκοτρώνης, κληθεὶς νὰ γνωμοδοτήσῃ, ἂν πρέπη νὰ καθορισθῇ μισθὸς εἰς τοὺς στρατιώτας, ἀπεφάνθη ἀρνητικῶς, φρονῶν ὅτι οὗτοι μάχονται διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, ἡ δὲ μισθοδοσία «θέλει φέρει ἐμπόδια εἰς τὴν καλὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου». Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν εἰσηκούσθη. Ὁ Σπληιάδης λέγει ὅτι οἱ στρατιῶται δὲν ἔλαβον μισθοὺς, εἰμὴ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους καὶ ὅτι «ἐξ αἰτίας τοῦ μισθοῦ ἡ πατρίς ὑπέστη μύρια δεινά», πολλοὶ δὲ ὀπλαρχηγοί, «παρὰ τὰς διαρπαγὰς, τὰς ὁποίας ἐδικαιολόγουν πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατεύματος, ἀπῆλθον ἀργότερον ἑκατομμύρια».

Βουλευτικοῦ¹. Πράγματι, διὰ τοῦ ὑπογραφέντος ὑπὸ πάντων τῶν πληρεξουσίων ψηφίσματος κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 15 Ἰανουαρίου, ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος ἐξελέγετο Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, μέλη δὲ τούτου ὁ Ἀθ. Κανακάρης, Ἀντιπρόεδρος, Ἀναγνώστης Παπαγιαννόπουλος, Ἰω. Ὁρλάνδος καὶ Ἰω. Λογοθέτης. Κατὰ τὴν αὐτὴν τελευταίαν συνεδρίαν τῆς 15 Ἰανουαρίου ἐπὶ τῷ πέρατι τῶν ἐργασιῶν τῆς ἡ Α' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν διακήρυξιν μακράν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ὁμιλεῖ μόνον διὰ τὸ συντελεσθὲν ὑπ' αὐτῆς ἔργον, ἀλλὰ καὶ αἰτιολογεῖ τὸν διεξαγόμενον Ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, συγχρόνως δὲ ἐξαίρει τὰ ἔως τότε συντελεσθέντα. Μολοντοὶ εἰς τὸ τέλος ἀναγράφεται « ταῦτα διακηρύττει ἡ ἐθνικὴ Συνέλευσις πρὸς τὸ Πανελλήνιον » καὶ στρέφεται ἐν συνεχείᾳ εἰς δεύτερον πρόσωπον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ διακήρυξις αὕτη εἶναι συντεταγμένη περισσότερον πρὸς διαφώτισιν καὶ ἐπηρεασμὸν τῆς παγκοσμίου κοινῆς γνώμης περὶ τῆς σημασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ ψηφισθέντος πολιτεύματος. Ἀσυνήθως ἐκτεταμένη, (εἶναι ἡ μακροτέρα ἐξ ὅλων τῶν προκηρύξεων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως) εἶναι συντεταγμένη πάντως μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ φρονήσεως, ἐπιλαμβάνεται δὲ πάντων τῶν ζητημάτων κατὰ τρόπον μαρτυροῦντα ἐνδελεχῆ μελέτην καὶ ἐπεξεργασίαν. Βραδύτερον καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν καὶ χρονικογράφων τῆς ἐπαναστάσεως προέκυψε διαφωνία ὥς πρὸς τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ὑῆρξεν ὁ συντάκτης αὐτῆς. Ὁ Ἀναστ. Πολυζωίδης εἰς μεταγενεστέρως συγγραφάς του διεκδικεῖ δι' ἑαυτὸν τὴν τιμὴν αὐτήν, ἐνῶ ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ἐστάλη ἐκ Γενεύης ὑπὸ τοῦ Ἰ. Καποδίστρια καὶ ἄλλοι θεωροῦν συντάκτην τὸν Μαυροκορδάτον².

Ἀληθὲς εἶναι ὅτι ὁ Καποδίστριας εἰς ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη λόγος, παρέχει μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁδηγίας τινὰς ὥς πρὸς τὴν σύνταξιν διακηρύξεων, αἱ

1. Πάντα τὰ ψηφίσματα τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου δὲν φέρουν ἀπλῶς τὴν ὑπογραφήν τοῦ Προέδρου, τούτου ἀποτελοῦντος τὸ ἐχέγγυον ὅτι ἐψηφίσθησαν ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων, τοῦλάχιστον κατὰ πλειονότητα, ἀλλὰ πάντων τῶν ψηφισάντων πληρεξουσίων. Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἴσως ὅτι, μὴ τηρουμένων ἄλλων πρακτικῶν τῶν συζητήσεων καὶ ἀποφάσεων, αἱ ὑπογραφαὶ ἀπετέλουν τὸ μόνον ἀποδεικτικὸν ψηφοφορίας, ἂν μὴ καὶ τρόπον ψηφοφορίας, δεδομένου ὅτι δὲν διεξήχθησαν ἐν συνεδρίᾳ συζητήσεις, ἀλλ' ἀπλῶς ἐγένετο ἀποδοχὴ συμπεφωνημένων ἤδη προτάσεων.

2. Ὁ Ν. Σπηλιᾶδης (ἐ.ἀ., τ. Α', σ. 275) γράφει: « Τὴν 15... ἡ συνέλευσις ἐξέδοτο τὴν ἐπομένην διακήρυξιν, εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ὁποίας ὠδηγήθη καὶ ἀπὸ τὸ σταλὲν ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια σχέδιον ». Καὶ ἐν ὑποσημείῳσι προσθέτει ὅτι οὐδεὶς ἦτο ἐν Ἑλλάδι ἱκανὸς νὰ συντάξῃ τοιοῦτον ἔγγραφο. « Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐστάλη [ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια] πρὸς τινα φίλον τῶν Ἑλλήνων εἰς Βουκουρέστι,

ὁποῖαι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι σχοινοτενεῖς καὶ πομπώδεις, ὥς ἐκείναι τοῦ Ὑψηλάντου, ἀλλὰ νὰ ὁμιλοῦν περὶ τῶν ἐλληνικῶν δικαίων καὶ νὰ διαφωτίζουν τὸ εὐρωπαϊκὸν κοινὸν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς σημασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγώνος, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντος πρὸς τὰ ἐκτραγέστα κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐν Εὐρώπῃ ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὁποῖα ἐξώργιζον καὶ ἐφόβιζον τὴν Ἱερὰν Συμμαχίαν. Συγκεκριμένον τι σχέδιον διακηρύξεως συνταγμένον ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια, ἐξ ὧν γνωρίζομεν, δὲν ἐγένετο ποτέ, ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδέποτε ἐφθασε τοιοῦτον εἰς τὴν Ἑλλάδα, μᾶλλον δ' ἐκ τῶν γενικῶν αὐτῶν ὁδηγίων θὰ ἐπῆλθε σύγχυσις. Ἀλλ' ἐξ ἴσου λίαν δυσχερὲς εἶναι εἰς ἡμᾶς νὰ δεχθῶμεν τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Πολυζωΐδου ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ συντάκτης, μόλις εἰκοσαετῆς τότε νεανίας καὶ μὴ περατώσας εἰσέτι τὰς σπουδὰς του ἐν Εὐρώπῃ, μιᾶς διακηρύξεως, τὴν ὁποίαν διακρίνουν λίαν ὑψηλὰ νοήματα, ἔντονος διαλεκτικῆ δεινότητος μετὰ μεγάλης καλλιτελείας, ἀλλὰ καὶ διπλωματικῆ ἐπιτηδειότητος, ἀπαιτοῦσα πολιτικὴν πείραν, εἰς τὴν προβολὴν τῆς σημασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγώνος. Τὸ λογικὸν εἶναι νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι ἐλήφθησαν μὲν ὑπ' ὅσιν αἱ σταλεῖσαι ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια γενικῆς φύσεως καθοδηγήσεις, ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Νέγρη καὶ τοῦ περιστοιχίζοντος αὐτὸν ἐπιτελείου ἐκ Διδασκάλων καὶ μορφωμένων εἰς τὴν Εὐρώπῃν νέων, θὰ ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐμπνευστὴς τῶν εἰς αὐτὴν διατυπωμένων ἰδεῶν. Εἶναι δὲ πιθανὸν ὅτι ὁ Πολυζωΐδης, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς γραμματεὺς τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ διεκρίνετο διὰ τὴν ἐνθουσιώδη δραστηριότητά του ἐν Ἐπιδάουρῳ, ὑπῆρξεν ὁ δώσας ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν τελικὴν μορφήν τοῦ ἐπισήμου κειμένου.

Ἡ Διακήρυξις μετ' ἐπιτηδειότητος προβάλλει τοὺς Ἕλληνας ὄχι μόνον ὡς ἀπογόνους « τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου Ἐθνους τῶν Ἑλλήνων », ἀλλὰ καὶ συγχρόνως « τῶν νῦν πεφωτισμένων καὶ εὐνομουμένων λαῶν τῆς Εἰρώπης, θεατὰς τῶν καλῶν « τὰ ὁποῖα οὗτοι ὑπὸ τὴν ἀδιάρρηκτον τῶν νόμων

ὅστις τὸ διεπίστευσεν εἰς τὸν Ἰω. Κουντουμᾶν καὶ τὸν ὑπεχρέωσε νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ τὸ φέρῃ ἀσφαλῶς. Οὗτος δέ, συνεπιφέρον ἀπὸ σχέδιον αὐτὸ κεκρυμμένον εἰς τὸ ἐνδυμᾶ του, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς Αὐστρίας... Κατ' αὐτὸ τὸ σχέδιον ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς διακηρύξεως ὡς πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων ». Ταῦτα περίπου ἐπαναλαμβάνει ὁ Μ. Οἰκονόμου (ἔ.ἀ., σ. 850 κ.ἐ.). Ἀλλ' ὁ Ἀ. Πολυζωΐδης εἰς τὸ ἔργον του « Ἑλληνικά », Ἀθ. 1870, σ. 318 διαμαρτύρεται, διότι κακῶς ἀπεδόθη εἰς τὸν Καποδίστριαν, γράφων : « Ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος Διακήρυξις ὑπῆρξε σχεδίασμα ἡμέτερον, συνταχθὲν κατὰ προτροπὴν τοῦ τότε Προέδρου τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Τὸ δὲ γεγονὸς τοῦτο μαρτυρούμενον καὶ βεβαιούμενον παρ' αὐτοῦ (ζῶντος ἐτι) τοῦ ἀειμνήτου ἀνδρός, ἀνεκοινώσαμεν ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἀπομνημονεύσεως ἕνεκα, εἰς τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπη, ὅτε ἐξεδίδετο τὸ σύγγραμμά του ἐν Λονδίῳ, παραλειφθείσης ὁμῶς τότε παρ' ἐλπίδα τῆς ἀπομνημονεύσεως ».

Αἰγίδα ἀπολαμβάνουσι», οὕτως ὥστε νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ὡς ἀγαθὸν ἀντληθὲν ἐκ τῆς πεπολιτισμένης Εὐρώπης. Ἀφοῦ δὲ στιγματίζει τὰ δεινὰ τῆς τυραννίας, τὰ ὁποῖα ὤθησαν τοὺς Ἕλληνας δι' ἀπαλλαγὴν ἐκ τούτων, χαρακτηρίζει ὡς ἀκολούθως τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα: «Ὁ κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμος ἡμῶν, μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζεται εἰς ἀρχάς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις ἢ ἰδιοφελεῖς μέρους τινὸς τοῦ σύμπαντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους σκοποῦς, εἶναι πόλεμος ἐθνικός, πόλεμος Ἱερός, πόλεμος τοῦ ὁποίου ἡ μόνη αἰτία εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῶν δικαίων τῆς προσωπικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς, τὰ ὁποῖα, ἐνῶ τὴν σήμερον ὅλοι οἱ εὐνομούμενοι καὶ γειτονικοὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης τὰ χαίρουν, ἀπὸ ἡμᾶς μόνον ἡ σκληρὰ καὶ ἀπαραδεγμάτιστος τῶν Ὁθωμανῶν τυραννία ἐπροσπάθησε μὲ βίαν ν' ἀφαιρέσῃ». Οἱ Ἕλληνες ἀγωνίζονται μόνον διὰ τὴν συντριβὴν τῆς φοβερωτέρας καὶ ἀχρεiestέρας ὅλων τῶν τυραννιῶν τοῦ κόσμου, τῆς Ὁθωμανικῆς, καὶ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν δικαίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνουν τὰ ἄλλα ἔθνη, δικαίων τὰ ὁποῖα ἡ φύσις ἐνέσπειρε βαθέως εἰς τὴν καρδίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ὁποῖα ἄλλως τε οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ ὑποστηρίζουν μὲ τὰ ὅπλα. «Ἀπὸ τοιαύτας ἀρχὰς φυσικῶν δικαίων ὁρμώμενοι οἱ Ἕλληνες ἐκίνησαν τὸν πόλεμον θέλοντες νὰ ἐξομοιωθοῦν μὲ τοὺς λοιποὺς Εὐρωπαίους Χριστιανοὺς ἀδελφούς των». Ὁ δεκάμηνος ἀγὼν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. «Ὁ ὕψιστος Θεὸς μᾶς ἐβοήθησε, καίτοι ὄχι ἱκανὰ παρσκευασμένους εἰς τὸ τοιοῦτον μέγα ἔγχειρμα». Ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων «δὲν ἐπροφθάσαμεν νὰ κηρύξωμεν τὴν ἀνεξαρτησίαν ἡμῶν καὶ νὰ ἀναφανῶμεν ὡς ἔθνος ἐνώπιον πάντων τῶν εὐνομουμένων λαῶν καὶ ἀπάσης τῆς Οἰκουμένης». Ἐν τούτοις, παρὰ τὰ ἐξ ἀνάγκης τῶν πραγμάτων συσταθέντα προσωρινὰ συστήματα κατὰ ἐπαρχίας «ἦτον ἀνάγκη νὰ γενῇ καὶ ἐν ἄλλο Γενικὸν Προσωρινὸν Πολίτευμα, εἰς ὅλα τὰ πράγματα καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς σχέσεις τῆς Ἑλλάδος ἐπεκτεινόμενον». Τότε, μόλις αἱ περιστάσεις ἐπέτρεψαν, αἱ ἐπαρχίαι καὶ αἱ νῆσοι ἔπεμψαν τοὺς πληρεξουσίους παραστάτας των, οἱ ὁποῖοι, συγκροτήσαντες ἐθνικὴν συνέλευσιν, «ὠργάνισαν μίαν προσωρινὴν διοίκησιν, καθ' ἣν ἅπανα ἡ Ἑλλὰς μέλλει νὰ κυβερνηθῇ ἐφεξῆς. Ταύτην, καὶ ἁπλῶς μὲν ὡς ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ Δικαίου καὶ τῶν ὀρθῶν Νόμων ἐστηρικμένην καὶ ἐν μέρει δέ, καθ' ὃ ὁργανισμένην κοινῇ τῶν Ἑλλήνων γνώμῃ, ὀφείλουσιν ὅλοι οἱ λαοί, κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος νὰ ἀναγνωρίζουσι μόνην ἔννομον καὶ ἐθνικὴν Διοίκησιν ἀναλόγως προσφερόμενοι». Καὶ ἡ Διακήρυξις τῆς συνελεύσεως μετὰ συγκινητικὴν ἔκκλησιν πρὸς τοὺς ἐλευθέρους Ἕλληνας δι' ὁμόνοιαν, ὑποταγὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν Διοίκησιν, εὐπείθειαν εἰς τοὺς ἐκτελεστάς τῶν Νόμων ὑπουργούς, καταλήγει «εἶθε ὁ κραταῖος τοῦ Ὑψίστου βραχίων ν' ἀνυψώσῃ καὶ ἀρχομένους καὶ ἀρχοντας, τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρον, πρὸς τὴν ἀρεδρον αὐτοῦ σοφίαν, ὥστε ν' ἀνα-

γνωρίσωσι τὰ ἀληθῆ των ἀμοιβαῖα συμφέροντα· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς προνοίας, οἱ δὲ λαοὶ διὰ τῆς εὐπειθείας, νὰ στερεώσωσι τῆς κοινῆς ἡμῶν Πατρίδος τὴν πολύευκτον εὐτυχίαν. Εἴθε! Εἴθε! ».

Οὕτω, ἡ Διακήρυξις αὕτη τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ἐκπληροῖ τὸν διττὸν σκοπὸν τῆς. Πρῶτον ἀποκροεῖ ἐντέχως τὰς ἐκτοξευθείσας εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης κατηγορίας περὶ « καρμποναρισμοῦ » καὶ « κινδύνων μεταδόσεως ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν », διακηρύσσουσα τὸν ἀνθρωπιστικὸν καὶ πολιτιστικὸν χαρακτῆρα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πηγάσαντα ἐκ τῶν φυσικῶν δικαίων, τῶν ὁποίων χαίρουν πάντες οἱ ἄλλοι χριστιανικοὶ λαοί. Δεύτερον, γνωρίζει εἰς τοὺς Ἑλληνας τὸ συντελεσθὲν ἐν Ἐπιδάυρῳ ἔργον καθιερώσεως ἐνιαίας διακυβερνήσεως ἐλευθέρου κράτους κατὰ τὸ ψηφισθὲν Προσωρινὸν πολίτευμα καὶ ἐξορκίζει αὐτοὺς πρὸς ἐνότητα, ὁμόνοιαν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς νόμους, διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Πατρίδος. Οὕτω, οἱ πληρεξούσιοι παραστάται ἠδύναντο νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἐπίδαυρον μετὰ πλήρους ἱκανοποίησεως ὅτι ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀναληφθεῖσαν μεγάλην ἐθνικὴν ἀποστολήν.

6. Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ

Οὐδεμία διένεξις ἐσημειώθη κατὰ τὴν μηνιαίαν περίπου διαμονὴν εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Πιάδας, οὐδεμία ἀντιλογία ἐξεδηλώθη κατὰ τὰς ὁλίγας, τέσσαρας ἐν συνόλῳ, καὶ βραχείας συνόδους πρὸς ἔγκρισιν καὶ ὑπογραφὴν τῶν ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως. Ὅσον καὶ ἂν τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου καὶ αἱ λοιπαὶ ἀποφάσεις τῆς Α' Ἐθνικῆς συνελεύσεως ἦσαν δημιουργημα ὀλίγων φωτισμένων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι εἰργάσθησαν ἀθρόμβως εἰς τὰ παρασκήνια καὶ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συσκέψεις των, τὸ συντελεσθὲν ἐκεῖ ἔργον διὰ τῆς καθολικῆς ἐγκρίσεως καὶ προσυπογραφῆς ἔλαβε τὴν σφραγίδα διαδηλώσεως τῆς ὁμοθυμίου βουλῆσεως τοῦ ἔθνους. Ἐξ ἄλλου, οἱ μετασχόντες εἰς τὴν Συνέλευσιν θὰ ἐξηκολούθουν εἴτε ὡς μέλη Βουλευτικοῦ, εἴτε ὡς μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἢ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸ ἔθνος, ἡγούμενοι τῆς κατὰ τὸ πολίτευμα διακυβερνήσεως τῆς χώρας. Τὸ Βουλευτικόν, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη, ὀρισθέντα ἤδη ἄνευ ἀμέσου ἐκλογῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, διότι εἶχον ἤδη λάβει καὶ τοιαύτην ἐξουσιοδότησιν παρὰ τῶν τοπικῶν ὁργανισμῶν, οἱ ὅποιοι ὥρισαν τοὺς πληρεξουσίους τῆς Συνελεύσεως, ἦσαν 33. Τὸ Ἐκτελεστικὸν περιελάμβανε πέντε μέλη καὶ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὀκτώ, ἐν ὧν 46, ἐκ τούτων δὲ ἐλάχιστοι δὲν ἦσαν μέλη τῆς Συνελεύσεως, περιληφθέντες, ὡς ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, λόγῳ τῆς βαρυνούσης προσωπικότητός των. Οἱ μὴ περιληφθέντες ἦσαν πρόσωπα,

τὰ ὅποια εἴτε ἐπείγοντο λόγῳ τῶν περιστάσεων νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, εἴτε εἶχον προσέλθει μόνον πρὸς ἀντικατάστασιν προσωρινὴν ἄλλων τινῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον δυνηθῇ νὰ παραστοῦν. Ἑλλείπουν ἐπίσης οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νήσων, ὁρισθέντες ἐν συνεχείᾳ, διότι δὲν εἶχον λάβει προκαταβολικῶς ἐξουσιοδότησιν καὶ διὰ τὸ Βουλευτικόν¹.

Πράγματι, τὴν 16 Ἰανουαρίου, ἐπομένην τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, τὸ Ἐκτελεστικόν, βάσει τοῦ ἀρθροῦ 65 τοῦ Ὁργανικοῦ Νόμου τῆς Ἑπιδαύρου διώρισε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον : 1) Θεόδωρος Νέγρης, ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, Μινίστρος τῶν Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων καὶ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῶν Μινίστρων, 2) Ἰωάννης Κωλέττης, Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν, 3) Πανοῦτζος Νοταρᾶς, Μινίστρος τῆς Οἰκονομίας, 4) Νότης Μπότσαρης, Μινίστρος τοῦ Πολέμου, 5) Τριμελὴς ἐπιτροπὴ (εἰς ἑξ' ἐκάστης ναυτικῆς νήσου) εἰς τὸ Μινιστέριον τῶν Ναυτικῶν, 6) Θεόδωρος Βλάσιος, Μινίστρος τοῦ Δικαίου, 7) Ἰωσήφ, ἐπίσκοπος Ἀνδρουσῆς, Μινίστρος τῶν Θρησκευτικῶν, 8) Λάμπρος Νάκος, Μινίστρος τῆς Ἀστυνομίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Νότης Μπότσαρης, ἀπσχολημένος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἠπείρου, δὲν ἠδύνατο νὰ προσέλθῃ, διωρίσθη ὑπουργὸς Πολέμου ὁ Π. Μαυρομιχάλης, ὁ ὅποιος ὅμως, δυσηρεστημένος, διότι δὲν ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ἡ προεδρία τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἢ τοῦ Βουλευτικοῦ, δὲν ἐδέχθη. Τότε ἀνετέθη προσωρινῶς, ἀλλ' ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, εἰς τὸν Κωλέτην, καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Πολέμου. Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Ἀθαν. Κανακά-

1. Ὡς μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ ὠρίσθησαν οἱ κάτωθι (καταγραφέντες κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν οὐχὶ διὰ τοῦ ἐπωνύμου, ἀλλὰ διὰ τῶν κυρίων ὀνομάτων!) : Ἀλέξιος Τζιμπουρόπουλος, Ἀναγνώστης Μοναρχίδης, Ἀνάρχυρος Πετράκης, Ἀναστάσιος Λοιδωρικίου, Ἀνδρέας Ζαίμης, Βασίλης Ν. Μπουντούρης, Βενιαμὶν Λέσβιος, Γαβριὴλ Ἀμανίτης, Γερμανὸς Π. Πατρῶν, Γεώργιος Καλσράς, Γεώργιος Ἀποστόλου, Γεώργιος Σισίνης, Γεώργιος Ἡλιόπουλος, Γιαννάκης Πλακωτῆς, Γιαννοῦλης Καραμάνος, Γιαννοῦτζος Κόντες, Γκίκας Καρακατζίνης, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Δημήτριος Ὑψηλάντης (ὁρίσθεις Πρόεδρος), Ἰωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, Ἰω. Σκανδαλίσσης (ὁρίσθεις Ἀ' Γραμματεῖς), Λάμπρος Ἀλεξάνδρου, Νικόλαος Πονηρόπουλος, Παναγιώτης Κρεββατᾶς, Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, Πολυχρόνιος Τζαννέτου, Σπυρίδων Κουρκουμέλης, Σωτήριος Χαραλάμπης (ἀντιπρόεδρος), Σωτήρης Δουρός, Φώτιος Καραπάνου, Φώτος Μπόμπορης, Χαράλαμπος Παπαγεωργίου, Χ. Κυριαζής. Κατὰ τὸν Τριχοῦπην (ἐ.ἀ., τ. Α', σ. 109) « οἱ μὲν πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔχοντες ὄχι μόνον ἐντολὴν νὰ συγκροτήσωσι τὴν συνέλευσιν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν ν' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς κυβερνήσεως, διέμειναν, ὅσοι δὲν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ νομοτελεστικόν, ὡς μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ, οἱ δὲ τῶν νήσων εἰς οὓς δὲν ἐδόθη ἡ αὐτὴ δύναμις, δὲν μετεσχηματίσθησαν εἰς βουλευτάς· ἀλλὰ καὶ αἱ νῆσοι αὗται καὶ ἄλλαι ἔστειλαν μετ' ὀλίγον τοὺς βουλευτάς των ». Ἐκ τοῦ λόγου προφανῶς τούτου μόνον δύο, ὁ Μοναρχίδης καὶ ὁ Μπουντούρης, ἀντιπρόσωποι νήσων, περιλαμβάνονται εἰς τὸν ἀνωτέρω κατάλογον, συμπληρωθέντα βραδύτερον μετὰ τὴν ἀποστολὴν νέων πληρεξουσίων.

ρης ἀπέθανε τὴν 14 Μαρτίου 1823, καὶ ἀντ' αὐτοῦ διωρίσθη ἀντιπρόεδρος ὁ Ἰω. Ὁρλάνδος.

Οὕτω, οἱ πρωταγωνισταὶ τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως καὶ κύριοι συνετελεσται τοῦ ἔργου αὐτῆς Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖος καὶ Θεόδωρος Νέγρης, χάρις εἰς τὴν ἐπιδεξιότητά των καὶ τὸ κῦρος τὸ ὁποῖον ἀπέκτησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν πληρεξουσίων κατὰ τὰς παρασκηνιακὰς διαπραγματεύσεις καὶ κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτῆς, τελικῶς ἐπέπλευσαν πάντων, λαβόντες τὰ δύο ὕψατα ἀξιώματα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῆς νέας ἑλληνικῆς Πολιτείας, τῆς ὁποίας οὕτω αἱ πολιτικαὶ τύχαι περιῆλθον εἰς χεῖράς των. Ὁ Ἀλέξ. Μαυροκορδαῖος δι' ἀποφάσεως τῆς Συνελεύσεως ὥρισθη πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὁποῖον, ὡς σῶμα καὶ ἐλλείψει βασιλέως ἢ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, ἐξεπροσώπει τὴν ἀνωτάτην ἀρχήν. Δι' ἀποφάσεως δὲ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τοῦ ὁποῖου πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι καὶ ἀρμοδιότητες οὐσιαστικῶς εἶχον περιέλθει εἰς χεῖρας τοῦ Προέδρου Μαυροκορδαίου, διωρίσθη πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ Θ. Νέγρης, λαβὼν συγχρόνως καὶ τὸν πομπῶδη τίτλον (κατασκευασθέντα ἀνευ ἀμφιβολίας ἐν τῇ Συνελεύσει ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου) τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας.

7. ΠΑΡΑΓΚΩΝΙΣΜΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ

Περὶ ἀναλήψεως ἀνωτάτου τινὸς ἀξιώματος ἐκ μέρους τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη δὲν φαίνεται νὰ ἐγένετο σοβαρὸς λόγος, καθ' ὅσον οἱ πρόκριτοι, ἰδίως τῆς Ἀχαΐας καὶ τῆς Ἀρκαδίας, ἀντέδρων συστηματικῶς, φοβούμενοι ὅτι θὰ ἐχρησιμοποίει τὴν ἥδη ἀσυναγώνιστον ἐπιρροήν του εἰς τὸ στράτευμα τῆς Πελοποννήσου πρὸς συγκέντρωσιν εἰς χεῖράς του τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Ὁ ἀποκλεισμός του ἐκ παντὸς πολιτικοῦ ἀξιώματος ἐδικαιολογεῖτο ἐπισήμως ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀφιερώσεως πάσης προσπάθειάς του εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐν τούτοις, ἡ Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου ἐφρόντισε διὰ τοῦ νέου στρατιωτικοῦ κανονισμοῦ νὰ περιορίσῃ τὸ ἀξίωμα του εἰς ἑνὸς ἐκ τῶν στρατηγῶν, θέσασα τὴν δυνατότητα ἀνακηρύξεώς του εἰς Ἀρχιστράτηγον προσωρινὸν ἀναλόγως τῶν πολεμικῶν συνθηκῶν, ὡς καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀνωτάτην στρατιωτικὴν ἐνέργειαν ὑπὸ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν αἵρεσιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία περιέπιπεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν προκριτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον δεδηλωμένων ἐχθρῶν του. Ἄλλωστε, ὀλίγους μῆνας βραδύτερον, ἡ δυσαρέσκεια τοῦ Κολοκοτρώνη ἔλαβε διαστάσεις δεδηλωμένης ἐχθρας κατὰ τῶν ἀσκούντων συμφῶνως πρὸς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν.

Δυσχερεστέρα πως ἦτο ἡ θέσις τῶν συνηγμένων εἰς τὴν Ἐπίδauρον

πληρεξουσίων ἔναντι τοῦ ζητήματος τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ διατηρῇ μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, ἡ δὲ ἀφογοῦς συμπεριφορὰ του κατὰ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ συμβολὴ του εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Κορίνθου ἠΰξανε τὸ γόητρόν του εἰς τὰς πολεμικὰς δυνάμεις. Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννησίου μετὰ τὴν ὑποχώρησίν του εἰς τὸ θέμα τῆς ὀργανώσεως τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ τὴν συγκατάθεσίν του πρὸς ὑπογραφὴν τοῦ Ὁργανισμοῦ αὐτῆς, δὲν ἐφαίνοντο ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀδιαλλάκτου ἐχθρότητος. Ἐξ ἄλλου, μετὰ τὴν ψήφισιν καὶ τὴν ἔναρξιν ἐφαρμογῆς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου, ἰδίως δὲ ἀφ' ὅτου αἱ κυβερνητικαὶ ἐξουσίαι, Βουλευτικὸν καὶ Ἐκτελεστικόν, περιήρχοντο σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς χεῖρας τῶν προκρίτων, ἀπεκλείετο οἰοσδήποτε ἄμεσος κίνδυνος δικτατορικῆς τρόπον τινα συγκεντρώσεως τῶν πολιτικῶν ἐξουσίων εἰς χεῖρας τοῦ Ὑψηλάντου. Τέλος, ὑπῆρχον εἰς τὴν συνέλευσιν, ἰδίως ἐκ τῶν παλαιῶν Φιλικῶν, καὶ τινες σεβόμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Ὑψηλάντου καὶ συμπαθοῦντες τὸ πρόσωπόν του, πολλοὶ δὲ ἀντιπρόσωποι τῶν νήσων διετήρουν ἔν τινι μέτρῳ τὰ παλαιὰ αἰσθήματα φιλίας, τὰ ὅποια εἶχον εἰς τὴν ἀρχὴν διαδηλώσει πανηγυρικῶς πρὸς τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Οὕτω ἐκρίθη σκόπιμον, ὅπως μὴ παραγκωνισθῇ τελείως ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐκ τοῦ θεσπισθέντος ἐν Ἐπιδάουρῳ νέου πολιτικοῦ συστήματος τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Μολοντί δὲν μετέσχε τῆς Συνελεύσεως, ὥρισθη Πρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος, ἀξίωμα τὸ ὁποῖον, δεδομένου ὅτι τὸ Βουλευτικὸν ἦτο τὸ ἀνώτατον, ὁμοῦ μετὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὄργανον τῆς Πολιτείας, ἔθετεν αὐτὸν εἰς ἴσην θέσιν πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Μαυροκορδάτον.

Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ἦτο σφόδρα ἐξωρισμένος διὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδάουρου, ὅχι μόνον διὰ τὴν ψήφισιν τοῦ δημοκρατικοῦ συντάγματος, τὸ ὁποῖον παρέδιδεν ἀπάσας τὰς ἐξουσίας εἰς τοὺς προκρίτους, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πλήρη περιφρόνησιν τοῦ συντελεσθέντος ἔργου ὑπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τῆς ὁποίας κατήργησε τὰ σύμβολα (φοῖνικα) καὶ τὴν σημαίαν. Ἐν τούτοις, δὲν ἀπεποιήθη ρητῶς, οὐδὲ παρητήρη ποτὲ ἐγγράφως ἐκ τοῦ ἀνατεθέντος εἰς αὐτὸν ἀξιώματος τοῦ Προέδρου τοῦ Βουλευτικοῦ, ἴσως διότι τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἔστω καὶ παραμεῖναν εἰκονικόν, παρῆγεν εἰς αὐτὸν ὑπεροχὴν ἔναντι τῶν λοιπῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν παργόντων, ἀλλὰ καὶ αἴγλην εἰς τὰς λαϊκὰς καὶ στρατιωτικὰς μάζας διὰ μελλοντικὰς ἐπιδιώξεις. Ἡρονήθη ὅμως νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως πρὸς ἄσκησιν τούτου καὶ οὐδὲν ἐγγραφον τοῦ Βουλευτικοῦ φέρει τὴν ὑπογραφὴν του ὡς Πρόεδρος. Ἐν τῇ πράξει, τὰ καθήκοντα τοῦ Προέδρου ἠσκήθησαν ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου Π. Μαυρομιχάλη, ὅτε δὲ καὶ οὗτος, δυσηρεστήμενος ἐπίσης, διότι δὲν ἔλαβε τὴν πρώτην ἡγετικὴν θέσιν, ἀπεχώρησεν, ἥσκει ταῦτα ὁ ἀντιπρόεδρος Σωτ. Χαράλαμης.

Εἰς τὸ ψηφισθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ κείμενον τοῦ Πολιτεύματος εἶχε παραμείνει κενὴ θέσις, ἐν τῇ ὁποίᾳ καθορίζετο ἡ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις, εὐθὺς μετὰ τὴν σύστασιν τῶν, τὸ Βουλευτικὸν καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν ὥρισαν τὴν προσφάτως ἀπελευθερωθεῖσαν Κόρινθον, ἔνθα καὶ μετεφέρθησαν ἀμέσως πάντα τὰ ὄργανα τῆς ἀνωτάτης Διοικήσεως. Μόνον μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ναυπλίου καὶ ἀφοῦ, κατόπιν μεγάλων προσπαθειῶν, ἐξωμάλυνθησαν αἱ ἀνακύψασαι δυσχέρειαι, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὰ μεγάλης στρατηγικῆς σημασίας φρούρια αὐτῆς, μετεφέρθησαν ἐκεῖ καὶ παρέμειναν ὀριστικῶς καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα χρόνον μέχρι τοῦ 1835 αἱ πολιτικαὶ ἐξουσίαι τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἄλλωστε ἡ Κόρινθος οὐδεμίαν ἐγγύησιν ἀσφαλείας παρεῖχεν ἐκ τοῦ κινδύνου ἐπιδρομῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ, ἐπανεπέσε δὲ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Δράμαλη¹.

8. Η ΔΙΑΤΗΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΝ

Ἐν ἀπὸ τὰ ἀκανθωδέστερα προβλήματα, ἐξ ὧσων ἀντιμετώπισεν ἡ Συνέλευσις τῆς Ἐπιδαύρου, ἦτο τὸ τῆς καταργήσεως ἢ τῆς διατηρήσεως τῶν τοπικῶν διοικήσεων καὶ τῶν ὑπὸ τῶν τοπικῶν συνελεύσεων ψηφισθέντων ὀργανισμῶν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου καὶ ἤρχισαν νὰ λειτουργοῦν τὰ ὑπ' αὐτοῦ προβλεπόμενα ὄργανα τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, τὰ διασφαλίζοντα ἐνιαίαν κεντρικὴν κυβέρνησιν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, οἱ τοπικοὶ ὀργανισμοὶ καὶ αἱ ὑπ' αὐτῶν συσταθεῖσαι Διοικήσεις, ὡς ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου, ἡ Γερουσία τῆς Δυτ. Χ. Ἑλλάδος καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος, ἐστεροῦντο πλέον πάσης ἐννοίας διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἰσχύος τῶν. Καὶ ναὶ μὲν αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐπαναστάσεως, αἱ ὁποῖαι ὑπεκίνησαν τὴν ἰδρυσίν τῶν καὶ αἱ καθόλου συνηθῆκαι τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος, ὡς καὶ ἡ δυσχέρεια τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἐν ἐπαναστάσει περιοχῶν λόγῳ παρεμβολῆς ἐχθρικῶν δυνάμεων, ἡ ἀνάγκη τῶν ἐπὶ τόπου φροντίδων διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν καὶ τὴν προμήθειαν ἐφοδίων πολέμου, δὲν εἶχον ἐκλείψει. Ἐπὶ πλέον, ἡ μεγάλη τοπικὴ ἐπίρροή προσώπων, τὰ ὁποῖα ἠγοῦντο τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς περιοχῆς καὶ ἐπεθύμουν νὰ διατηρήσουν ταύτην, ἠγούμενοι ἢ τελοῦντες ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ μετὰ τῶν ὀργάνων περιφερειακῆς ἐξουσίας κ.λ.π., πᾶν ἄλλο ἢ διηκόλυνε τὴν

1. Κατὰ τὸν Raybaud (Mémoires..., τ. 2, σ. 169) εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῇ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐκείνου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως νὰ γίνουν αἱ Ἀθῆναι ἡ ὀριστικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὠρίσθη προσωρινὴ πρωτεύουσα ἡ Κόρινθος.

ὁμαλὴν λειτουργίαν κεντρικῆς Διοικήσεως. Ἐν τούτοις, οἱ λόγοι οὗτοι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξουδετερωθοῦν διὰ τῆς ὁργανώσεως ἐνιαίου ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα συστήματος τοπικῶν διοικήσεων, αἱ ὁποῖαι, διατελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως, μετ' ἀνωτάτου διοικητικοῦ ὁργάνου ὀριζομένου ὑπ' αὐτῆς, καὶ λαμβάνουσαι παρ' αὐτῆς ἐντολὰς καὶ τὴν ὅλην κατευθυντήριον γραμμὴν ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν των, θὰ διησφάλιζον καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐκ τοπικῶν λόγων δημιουργηθεῖσων τοπικῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδιάσπαστον λειτουργίαν τῆς κρατικῆς μηχανῆς εἰς ὁλόκληρον τὴν χώραν. Ἀντιθέτως, οἱ τοπικοὶ ὁργανισμοί, παρὰ τὰς τυπικὰς καὶ μᾶλλον ἐπιφανειακὰς προβλέψεις των περὶ ἐγκρίσεως ἀποφάσεώς των ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς βουλῆς, περὶ προσωρινῆς ἰσχύος πολλῶν ἐκ τῶν δικαιοδοσιῶν των «μέχρις οὗτο συνέλθῃ ἡ ἐθνικὴ Βουλὴ» κ.λ.π., παρέδιδον εἰς τὰ τοπικὰ πολιτειακὰ ὅργανα δικαιοδοσίας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν ἄρνησιν τῆς κρατικῆς ἐνότητος. Ἰδίως πολλά, περιλαμβανόμενα εἰς τοὺς Ὁργανισμοὺς αὐτοὺς περὶ τῶν ἐκλογῆς τῶν ἐπαρχιακῶν διοικητικῶν ὁργάνων, περὶ λειτουργίας τῆς δικαιοσύνης κ.λ.π., οὐδόλως συνεβιβάζοντο πρὸς τὰς θεσπισθείσας διατάξεις τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου. Ἰδιαίτερος, ὥρισμέναι ρῆτραι τῆς Νομικῆς Διατάξεως τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος, ὡς αἱ πολιτογραφήσεις ξένων, τὸ δικαίωμα συνάψεως δανείων, ἔτι δὲ περισσότερον ἢ σύστασις τοπικοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὅσον καὶ ἂν διὰ συμπληρωματικῶν ψηφισμάτων ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τῆς ἐθνικῆς Βουλῆς, ἀπετέλουν ἀναμφισβήτητον σφετερισμὸν τῶν δικαιοδοσιῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου θεσπισθέντων πολιτειακῶν ὁργάνων τῆς κεντρικῆς διακυβερνήσεως. Ἦτο προφανὲς ὅτι ἡ περαιτέρω ἰσχὺς τῶν τοπικῶν αὐτῶν ὁργανισμῶν παρεκώλυε τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τῶν κεντρικῶν ὁργάνων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ἔδημιούργει κατὰστασιν δικαίως χαρακτηρισθεῖσαν ὡς «κράτος ἐν κρίσει»¹.

Οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν διηρημένοι ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο. Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης ἀμφιταλαντεύοντο. Ὡς κατέχοντες ἤδη ἱκανὴν πεῖ-

1. Κατὰ τὸν Ν. Σ π η λ ι ὰ ὶ ὰ ν (ἔ.ἀ., τ. Α', σ. 270) : « αἱ τοπικαὶ διοικήσεις ἦσαν περιτταὶ καὶ ἐπιβλαβεῖς », ἀλλὰ τὰ « ἰδιοτελῆ σχέδια τῶν ὀλιγαρχικῶν [ἐννοεῖ τῶν Προκρίτων] κατέστασιν ἀναγκαίαν καὶ σωτήριον τὴν ὑπαρξίν καὶ διατήρησίν των ». Καὶ ὁ Κ. Π α π α ρ η γ ὶ ο υ λ ο ς (Ἰστ. Ἑλλ. Ἔθν., τ. 6, σ. 41) γράφει : « ἐπεὶ δὲ οἱ ὁργανισμοὶ τῶν κατὰ μέρος διοικήσεων ἤρχοντο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ὅλης ἐθνικῆς κυβερνήσεως, ἀναγκάσις ἔμελλε νὰ κορυφωθῇ πολυαρχία καὶ ἀναρχία ». Ἀπετέλει πλήρη κατάργησιν πάσης ἐννοίας ἐθνικῆς κυριαρχίας, ἀκόμη καὶ ὑπὸ μορφῇ ὁμοσπονδιακοῦ πολιτεύματος, ἡ παράγραφος γ' τοῦ τμήματος Β' τοῦ Ὁργανισμοῦ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο ἡ Ἐθνικὴ Βουλὴ νὰ εἰσαγάγῃ στρατεύματα εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Χ. Ἑλλάδα ἀνευ συγκαταθέσεως τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ Ἀρειος Πάγος ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ παν-

ραν ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων, διέβλεπον ὅτι οἱ τοπικοὶ ὀργανισμοὶ θὰ ἐδημιουργοῦν σύγχυσιν καὶ θὰ παρεκώλυνον τὸ ἔργον τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως. Ἐδίσταζον ὅμως νὰ ἀντιμετωπίσουν τὴν ἀντίδρασιν τῶν τοπικῶν παραγόντων. Ἐπὶ πλέον καὶ τὰ προσωπικά των πολιτικά συμφέροντα δὲν συνήρουν εἰς τὴν κατάργησιν. Τὴν δυνάμιν των ἐν τῇ Συνελεύσει, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐτέθησαν ἐπὶ κεφαλῇς τῶν νέων ὀργάνων τῆς Πολιτείας, ὥφειλον πρὸ παντὸς ἄλλου εἰς τὸ ὅτι εὐρέθησαν προηγουμένως ἐπὶ κεφαλῇς τῶν δύο ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθέντων ὀργανισμῶν τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος, οἱ ὑπὸ τῶν ὁποίων ὀρισθέντες διὰ τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου πληρεξούσιοι, ἀποτελοῦντες τὴν πλειοψηφίαν ἐπὶ τοῦ συνόλου, ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης των καὶ πειθίμια ὀργανά των. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὅσιν ὅτι οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ τὰ ἐνδεχόμενα τῶν περαιτέρω ἐξελίξεων ὡς πρὸς τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν, συνέφερον εἰς αὐτοὺς, ὡς ἀποτελοῦσα ἰσχυρὸν πολιτικὸν στήριγμα, ἡ διατήρησις τῆς δυνάμεώς των εἰς τὰς περιφερείας αὐτάς. Ἐφρόντισαν ἄλλωστε μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς κεντρικῆς διοικήσεως νὰ τοποθετήσωσι πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης των ἐπὶ κεφαλῇς τῶν περιφερειακῶν αὐτῶν ὀργανισμῶν.

Ἄλλ' ἡ σφοδρὰ ἀντίδρασις ὡς πρὸς τὴν κατάργησιν τῶν κατὰ τόπους πολιτειακῶν σωμάτων προῆλθεν ἰδίως ἐκ τῶν Πελοποννησίων, οἱ ὅποιοι, ἂφ' ἧς, κατόπιν τόσων κόπων καὶ ἐπικινδύνων περιπλοκῶν, ἐπέτυχον νὰ ψηφίσουν τὸν Ὅργανισμὸν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας διὰ κοινῆς συμφωνίας, δὲν ἐπεθύμουν κατάργησιν ταύτης. Ἐφρόνουν ὅτι ὁ θεσμὸς αὐτὸς τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἡγγυᾶτο ὄχι μόνον τὴν συνέχισιν τῆς μακρᾶς παραδόσεως τῶν διὰ τῶν προεστώτων τοπικῶν αὐτοδιοικήσεων, ἀλλὰ καὶ τὴν διασφάλισιν τῆς ὑπεροχῆς των ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κόσμου. Αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, αἱ ὁποῖαι διετήρησαν τὸ πατροπαράδοτον κοινοτικὸν σύστημα, ἐναρμονιζόμενον πρὸς τὴν ἐνιαίαν κεντρικὴν Διοίκησιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀνέμενον πολλὰ διὰ τὴν συμπαγῇ κατεύθυνσιν τοῦ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀγῶνος, δὲν διέκειντο εὐμενῶς ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν τῶν

ταχόθεν στρατεύματα, ἀκόμη καὶ ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ! Ἐπίσης κατὰ τὴν § γ' τοῦ τμήματος Α' τοῦ αὐτοῦ Ὁργανισμοῦ, ὁ Ἀρειος Πάγος ἠδύνατο νὰ ἀντιτείνῃ πρὸς τὴν ἐθνικὴν Βουλὴν ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τῶν δοσιμάτων (φορολογίας) καὶ τὴν διανομὴν αὐτῆς. Ἀνάλογος διάταξις ἀνευρίσκεται καὶ εἰς τὸν Ὁργανισμὸν τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, κεφ. Γ', § ιδ'. Ἐπίσης βασικῶς ἀντίθετοι πρὸς τὰς περὶ στρατιωτικῆς ὀργανώσεως ἀποφάσεις τῆς συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου εἶναι αἱ ἐν κεφ. Δ' διατάξεις τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας, διὰ τῶν ὁποίων ἀφηρεῖτο ἀπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ πᾶσα περὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ἐν Πελοποννήσῳ ἐξουσία, ἡ δὲ Γερουσία, ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τῆς ὁποίας θὰ ἐτέλουν οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ καπετάνοι, θὰ ἐξέλεγεν ὁμοῦ μετὰ τούτων τὸν ἀρχιστράτηγον.

τοπικῶν ὀργανισμῶν. Παρὰ ταῦτα, οἱ ἀντιπρόσωποί των, φοβούμενοι τὴν ἐχθρότητα τῶν Πελοποννησίων, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς Γερουσίας των εἶχον ἀναλάβει τὴν πληρωμὴν τῶν ἀποζημιώσεων τῶν νήσων, δὲν προέβαλον σοβαρὰν ἀντίδρασιν.

Τελικῶς καί, ἄνευ ἀμφιβολίας, κατόπιν πολλῶν παρασκηνιακῶν διαπραγματεύσεων, ὁ Μαυροκορδαῖος ἐπέτυχε συμβιβαστικὴν μέσσην λύσιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν οἱ τοπικοὶ ὀργανισμοὶ ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ θὰ διετερωῦντο, ἀλλὰ θὰ ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς γενικῆς Διοικήσεως, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐλάμβανον ἐντολὰς καὶ ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐξηρτᾶτο τὸ κύρος τῶν ἀποφάσεών των. Οὕτως, ἐν παραρτήματι τοῦ Πολιτεύματος κατεχωρίσθη ἡ ὑπ' ἀριθ. ρα' παράγραφος: « Αἱ Γερουσίαι καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ πᾶσα κατὰ μέρος κεντρικὴ τῆς Ἑλλάδος Διοίκησις, ὀργανισθεῖσα πρὸ τῆς παρούσης Γενικῆς τοῦ Ἔθνους Συνελεύσεως, ὑπόκειται ἐξίσου ἐντελῶς εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Διοικήσεως ».

Αἱ μετέπειτα περιστάσεις καὶ τὰ ἀκολουθήσαντα πολιτικὰ γεγονότα ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι ἀπέδειξαν ὅτι ἡ συμβιβαστικὴ αὕτη λύσις ὑπῆρξε μέτρον ἄστοχον, διότι οἱ τοπικοὶ ὀργανισμοὶ ἔτρεφον τὸ τοπικιστικὸν πνεῦμα, ὑπέθαλπον τὴν ἀνυπακοὴν εἰς τὴν κεντρικὴν Διοίκησιν, προεκάλουν σύγχυσιν καὶ ἀναρχίαν. Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς Β' ἐν Ἀστρεὶ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐξεδηλώθη γενικὴ κατακραυγὴ κατὰ τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεδίδοντο τὰ μεσολαβήσαντα δεινὰ, ἰδίως ἡ δυσάρεστος τροπὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ ἀπεφασίσθη ὁμοθυμῶς ἡ κατάργησίς των¹. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1822, διὰ Νόμου ψηφισθέντος ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ἐπικυρωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὁ Μαυροκορδαῖος παρεσκεύαζεν ἐντέχνως τὰ πνεύματα πρὸς κατάργησιν τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν καὶ ἐνιαίαν διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, διαιρῶν τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα ὁλόκληρον εἰς ἐπαρχίας καὶ εἰσάγων σχέδιον ὁμοιογενοῦς Ὀργανισμοῦ διοικήσεως τῶν ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ αἰτιολογικὸν τοῦ Νόμου προοίμιον οὐδόλως ἀποκρύπτει τὸν σκοπὸν: « Ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ ὁμοίωμα τῶν ὀργανισμῶν, καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὴν ἀλληλουχίαν ὅλων τῶν Διοι-

1. Τὴν 1ην Μαρτίου 1823 ἡ Β' ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐξέδωκε τὸ ἀκόλουθον ψήφισμα: « Ἡ ἐθνικὴ Συνέλευσις θεωρήσασα τὴν ὑπαρξίν των μερικῶν ὑπαλλήλων Διοικήσεων, ὅλων Γερουσιῶν, Ἀρείου Πάγου, κ.τ.λ. ἐπιβλαβὴ διὰ τὸ μέγα προερχόμενον ἐμπόδιον εἰς τὴν πρόοδον τῆς Δημοσίου Οἰκονομίας, καὶ θεωρήσασα πρόσφορον τὴν παροῦσαν περίστασιν εἰς τὴν κατάλυσιν αὐτῶν. Ἐψηφίσαιο τὰδε: "Ὅλαι αἱ μερικαὶ Διοικήσεις τῶν τμημάτων τῆς Ἐπικρατείας νὰ καταλυθῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς, καὶ ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν Διοίκησιν νὰ ἐξαρθῶνται οἱ διάφοροι λαοὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ καθεστῶσα Διοίκησις νὰ διατάξῃ ἄνευ ἀναβολῆς τὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ παρόντος ψηφίσματος, τὸ ὁποῖον δημοσιευόμενον καταχωρισθῇ εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Συνελεύσεως ». (Μάμουκα, ἐ.ἀ., τ. Β', σ. 98).

κητικῶν κλάδων, προέρχεται ἡ ἀληθὴς ἁρμονία καὶ ἐκ ταύτης πάλιν ἡ ἰσομερὴς διανομὴ τῶν δημοσίων φόρων καὶ ἡ ἀκριβὴς τῆς Διοικήσεως ἐκτέλεσις, δεσμοὶ κυριώτατοι τῶν ἀδελφικῆς καὶ σφικτῆς ἐνώσεως ὁλοκλήρου ἔθνους καὶ μόνα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων φθάνει τὸ ἔθνος τοῦτο εἰς τὴν ἀληθὴ εὐδαιμονίαν». Βάσει τοῦ σχεδίου τούτου, ὁλόκληρος ἡ Ἑλληνικὴ ἐπικράτεια διηγεῖτο εἰς ἐπαρχίας καὶ ἐκάστη ἐπαρχία εἰς πόλεις καὶ χωρία. Δι' ἐκάστην ἐπαρχίαν ὠρίζοντο εἰς ἑπάρχος, εἰς γενικὸς Γραμματεὺς, εἰς ἐπιστάτης τῶν προσόδων, εἰς ἐπιστάτης τῶν ἐξόδων καὶ εἰς ἀστυνόμος, ἐκτελῶν χρῆμα καὶ λιμενάρχου εἰς τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίους πόλεις. Εἰς τὰς πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωρία θὰ ὑπῆρχον δημογέροντες, εἰς κατὰ ἑκατὸν οἰκογενείας, μέχρι τεσσάρων. Ὁ ἐπάρχος, ὁ ὁποῖος δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι κάτοικος τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, θὰ διορίζετο ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξεπροσώπει, θὰ εἶχε δὲ εἰς χεῖράς του τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν λοιπῶν διοικητικῶν ὀργάνων, ἢ καὶ τὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων. Ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐπιστατῶν καὶ τῶν δημογερόντων, θὰ ἐνήργει τὰ τῆς στρατολογίας. Θὰ εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὴν ἀστυνομικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας τὰ δύο τρίτα θὰ διορίζοντο ὑπὸ τῆς Διοικήσεως καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τῶν δημογερόντων. Ὑπὸ τῆς κεντρικῆς Διοικήσεως θὰ διορίζοντο ἐπίσης ὁ γενικὸς Γραμματεὺς καὶ ὁ ἀστυνόμος. Οἱ ἐπιστάται θὰ ἐξελέγοντο δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας, ὑπὸ «ἐκλεκτῶν», ἐκλεγομένων κατ' ἀναλογίαν πληθυσμοῦ ὑπὸ τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων. Ἐπίσης οἱ Δημογέροντες θὰ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκάστης πόλεως, κωμοπόλεως ἢ χωρίου. Ὁ ἐπάρχος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παύῃ προσωρινῶς οἰονδήποτε ὄργανον τῆς τοπικῆς Διοικήσεως, κατηγορούμενον ἐπὶ παραβάσει τῶν χρεῶν του, τοὺς δὲ δημογέροντας νὰ τιμωρῇ καὶ δι' ὀριστικῆς ἐκπτώσεως κατόπιν κοινῆς μετὰ τῶν ἐπιστατῶν ἀποφάσεως. Διὰ τὴν νῆσον Κρήτην, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως, ὠρίζετο καὶ τριμελὲς ἐπιτροπὴ ἐπέχουσα θέσιν γενικοῦ Ἑπαρχοῦ.

Οὕτω, διὰ τοῦ Νόμου αὐτοῦ τὰ πάντα ἀμέσως ἢ ἐμμέσως παρεδίδοντο εἰς χεῖρας τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως, παρέμενε δὲ μία σκιώδης μᾶλλον κοινοτικὴ αὐτοδιοίκησις, μικροτέρας ἐκτάσεως καὶ σημασίας τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἰσχυρούσης. Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἡ ἐφαρμογὴ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν, τοὺς ὁποίους οὐσιαστικῶς κατήργει ὁλοσχερῶς. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου, διὰ τοῦ ὁποίου δὲν κατηργοῦντο οἱ τοπικοὶ ὀργανισμοί, ἀλλ' ἀπλῶς αἱ πράξεις των ἐτίθεντο ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἐγκρίσιν τῆς Κεντρικῆς Κυβερνήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ νόμος αὐτὸς τοῦ ἔτους 1822 δὲν ἐφηγομόσθη πλὴν συγκεκριμένων τινῶν περιπτώσεων, ἀναφερομένων εἰς περιφερείας, ἰδίως εἰς νήσους, ἔνθα δὲν ἴσχυον τοπικοὶ ὀργανισμοί. Μόνον ἡ συνέλευσις τοῦ Ἀστρους, ἀφοῦ διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς

1ης Μαρτίου 1823 κατήργησεν ὁλοσχερῶς τοὺς τοπικοὺς ὀργανισμούς, διὰ νέου ψηφίσματος τῆς 16ης Ἀπριλίου 1823, ἀφοῦ προέβη εἰς ἐπουσιώδεις τινὰς ἀναθεωρήσεις τοῦ παλαιοῦ κειμένου, ἔθεσεν εἰς ἰσχὺν τὸν Ὀργανισμόν τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπαρχιῶν¹.

9. ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΙ ΤΙΜΗΤΙΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Ἄλλο ἀνακῦψαν πρόβλημα διὰ τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου ὑπῆρξεν ἡ διατήρησις ἢ ἡ κατάργησις τῶν συμβόλων καὶ τῆς σημαίας τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. Παρὰ τὴν δραματικὴν ἀποτυχίαν τῆς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὀργανωθείσης ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως καὶ τὴν πλήρως πλέον ἀποκαλυφθεῖσαν ἀπάτην περὶ Τσάρου, ρωσικῶν στρατιῶν κ.λ.π., ὑπῆρχον ἀκόμη πολλοὶ παλαιοὶ Φιλικοὶ τιμῶντες τὸ ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας πρὸς ὀργάνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν μαρτυρικὴν θυσίαν τοῦ ἡρωικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐπεθύμουν ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς νὰ ἀποδοκιμάσῃ, ἔστω καὶ ἐμμέσως, τὴν κινήσασαν τὸ ἔθνος πρὸς ἀπελευθέρωσιν Ἐταιρείαν καὶ τὸν στενάζοντα εἰς τὰς αὐστριακὰς φυλακὰς ἀρχηγόν τῆς. Ἀλλὰ καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ὁ Μαυροκορδαῖτος ἐχειρίσθη τὸ θέμα ἐπιδεξίως. Προέβαλε τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην λίαν δυσμενῆ διάθεσιν ἐναντι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία εἶχεν ἤδη ἀποκηρυχθῆ ὑπὸ τοῦ Τσάρου καὶ ἀποδοκιμασθῇ εἰς τὰ συνέδρια τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἐπέσεισε δὲ καὶ τοὺς ἐπικρεμαμένους ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων κινδύνους, ἐὰν ἡ ἐπανάστασις ἐξηκολούθει νὰ χαρακτηρίζεται ἐν Εὐρώπῃ συνέχεια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Οὕτω, χωρὶς νὰ ἐκφράζεται ἀποδοκιμασία τις κατὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ ἀποσιωπούμενον καθ' ὁλοκληρίαν τοῦ ἔργου τῆς, ἀπεφασίσθη νὰ ἐξοστρακισθῇ ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας πᾶν ὅτι, τι θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸ νεοῖδρυνόμενον Ἑλληνικὸν Κράτος ὡς συνέχειαν ταύτης. Τὸν ἀναγεννώμενον φοῖνικα ἀντικατέστησαν εἰς τὴν σφραγίδα τοῦ Κράτους καὶ τῶν διοικήσεων ἡ Ἀθηνᾶ, ἀντὶ δὲ τοῦ μέλανος χρώματος μετὰ χιαστί ὀσίων τῶν σημαίων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τὸ ὁποῖον ἄλλωστε δὲν ἐχρησιμοποιήθη ποτὲ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, καθιερώθη διὰ τὰ ἐθνόσημα καὶ τὰς σημαίας τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν². Τὰ μέτρα αὐτὰ ἐγένοντο

1. Βλ. τὰ σχετικὰ ψηφίσματα καὶ τὸ κείμενον τοῦ Ὀργανισμοῦ τῶν Ἐπαρχιῶν εἰς Μάμουκα, ἔ.ἀ., τ. Γ', σ. 60 κ.ἐ. Εἶχον ἤδη δημοσιευθῇ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἀναθεωρηθέντος ἐν Ἀστροὶ «Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου» ὑπὸ Α. Πολυζωίδου, Προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ σχέδιον ἐπαρχιῶν αὐτῆς..., ἐν Μεσολογγίῳ, 1824.

2. Ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου : « § ργ' : Ἡ σφραγὶς τῆς Διοικήσεως φέρει σημεῖον χαρακτηριστικὸν τὴν Ἀθηνᾶν μετὰ τῶν συμβόλων

δεκτὰ ὑπὸ τοῦ Πανελληνίου μεθ' ἱκανοποιήσεως καὶ οὐδέποτε ἐγένετο σκέψις ἐπανόδου εἰς τὰ σύμβολα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἰδιαιτέρως ἡ κυανόλευκος μετὰ τοῦ σταυροῦ, προσηρμοσμένη περισσότερον εἰς τὰς εὐγενεῖς πολιτιστικὰς παραδόσεις καὶ τὴν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ψυχικὴν ἰδιοσυστάσιν τοῦ ἔθνους, κατέστη ταχέως τὸ σύμβολον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κρατικῆς ὑποστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ταῦτα ἐν τούτοις ἐγένοντο ἀφορμὴ δυσαρεσκείας τοῦ Δημ. Ὑψηλάντου κατὰ τῆς Συνελεύσεως καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου, θεωρηθέντος αὐτουργοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποῦοι σφοδρὰν καὶ ἀδιάλλακτον ἔχθραν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἡ Ἑθνικὴ Συνέλευσις ἔλαβεν ἐπίσης ἐν κατακλείδι τοῦ Πολιτεύματος τὴν ἀπόφασιν νὰ περιθάλλῃ ἡ συνιστωμένη Διοίκησις τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν φονευθέντων εἰς τὸν ὑπὲρ πατρίδος πόλεμον, νὰ διακηρύξῃ ὡς ὀφειλὴν τοῦ ἔθνους τὴν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἀπονομὴν βραβείων καὶ ἀμοιβῶν διὰ τὰ ἀποδεδειγμένα ἀνδραγαθήματα καὶ ἄλλας ἐκδουλεύσεις, νὰ ἀντιβραβεύσῃ τοὺς συμβαλόντας εἰς θεραπείαν τῶν χρηματικῶν χρειῶν τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς δυστυχήσαντας. Καθιέρωσε τὴν ἀπονομὴν « παρασῆμων ἀντιβραβεύσεως », τῶν ὁποίων τὰ χρώματα καὶ τὸν προσδιορισμὸν τάξεων ἄφησεν εἰς τὴν φροντίδα τῆς Διοικήσεως. Δὲν ἐλησμόνησε καὶ τὰ μέλη της, τὰ ὁποῖα ἐμόχθησαν εἰς τὴν Ἐπίδαυρον διὰ νὰ δώσουν ἐν πλήρει συμποίᾳ εἰς τὸ ἔθνος τὸ πρῶτον Πολίτευμα ἐλευθέρας Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὥς ἐκ προσωπικῆς εὐθυξίας τὸ ἔργον τοῦτο ἀφέθη εἰς τὴν συσταθεῖσαν Νομοθετικὴν καὶ Ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Καὶ πράγματι, διὰ τοῦ Νόμου τῆς 5 Μαρτίου 1822, ἐν Κορίνθῳ ψηφισθέντος ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ κυρωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἀπεφασίσθη ἡ κοπὴ εἰδικῶν ἀργυρῶν μεταλλίων πρὸς ἀπονομὴν ἐκ μέρους τῆς εὐγνωμονούσης Ἑλλάδος εἰς τὰ μέλη τῆς Α' Ἑθνικῆς Συνελεύσεως καὶ μόνον εἰς ταῦτα¹.

τῆς φρονήσεως — § ρδ': Τὰ χρώματα τοῦ ἐθνικοῦ σημείου καὶ τῶν σημαιῶν τῆς θαλάσσης καὶ ξηρᾶς διορίζονται τὰ ἑξῆς: κυανοῦν καὶ λευκόν », (Μάμουκα, ἔ.δ., τ. Β', σ. 33). Πάντως, εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν σημαίαν ἤτο ἀπαραίτητος ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑθνικῆς Συνελεύσεως, καθ' ὅσον ἕως τότε ἐπεκράτει πλήρης σύγχυσις, ἐκάστης νήσου, ἐκάστου ἀρχηγοῦ ὅλων κ.λ.π., χρησιμοποιούντων ἰδίαν μὲ διάφορα χρώματα καὶ παραστάσεις.

1. Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγενεσίας, τ. Α', σ. 152: « ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα ἐθεσπόιστο. Ἐπειδὴ ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικὴ συνέλευσις, ὀργανίσασα τὴν πρόσκαιρον τῆς Ἑλλάδος διοίκησιν, χρεὸς ἱερὸν τῆς πατρίδος εἰργάσατο, δίκαιον νὰ φέρωσι τὰ συγκροτήσαντα αὐτὴν μέλη σημειῶν τι τῆς τοιαύτης αὐτῶν κοινωφελοῦς ἐργασίας. § α' Νὰ σφυροκοπηθῶσιν ἅπασι μόνον ἀργυρὰ νομίσματα, ἅπαντα ἰσοβαρῇ, ἰσομεγέθῃ καὶ ἰσότητι μὲ ἀργύρου καθάρου, ὧν ἡ διάμετρος νὰ εἶναι ἡμίσεος δακτύλου καὶ τὸ πάχος γρομμῆς γεωμετρικῆς, φέροντα ἐτέρωθεν μὲν τὸ σύμβολον τῆς Ἐπιδαύρου, γύρωθεν τοῦ ὁποῦοι Ἡ ΕΛΛΑΣ

Ἀπέμεινε τέλος νὰ ἀπονεμηθοῦν ἰδιαιτέρας τιμαὶ καὶ προνόμια εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Πιάδας, τὸ ὁποῖον ἐστέγασε τοὺς πληρεξουσίους τοῦ Ἐθνους καὶ εἰς τὴν γῆν τοῦ ὁποίου διεκηρύχθη ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων, ἐψηφίσθη τὸ πρῶτον πολίτευμα τοῦ ἀναγεννωμένου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ Πιάδα ἢ Πεδιάς (κοινότερον Πιγιάδα), ἀπέχουσα ἐκ τῆς παλαιᾶς Ἐπιδάουρου περὶ τὰ ἑννέα χιλιόμετρα, ἔπρεπε νὰ ἀνακηρυχθῇ νέα Ἐπίδαυρος (τοσοῦτο μᾶλλον, ἀφοῦ καὶ τὸ ἐκεῖ ψηφισθὲν πολίτευμα ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς Ἐπιδάουρου), νὰ προαχθῇ ἀπὸ χωρίον, παρὰ τὸν ἐλάχιστον πληθυσμὸν, εἰς πόλιν καὶ νὰ τύχῃ εἰδικῶν προνομίων. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν Νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἡ ὁποία ἐξέδωκε τὸν ἀκόλουθον ὑπ' ἀριθ. 15 Νόμον :

« ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. Ἐπειδὴ ἡ Πεδιάς ἐχορημάτισε τὸ μέρος, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ Πληρεξούσιοι παραστῆται τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, συναχθέντες, ἐσύστησαν τὴν Προσωρινὴν Διοίκησιν τῆς πατρίδος· Ἐπειδὴ δίκαιον αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ τῶν Πεδιαδιδτῶν ὅσον καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων νὰ μὴ λησμονήσωσι τὸν τόπον τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως· Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα ἐθεσπίσατο καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐπεκύρωσε τάδε· α'. Ἡ Πεδιάς νὰ ὀνομασθῇ Νέα Ἐπίδαυρος, β'. Ἡ Νέα Ἐπίδαυρος νὰ ὀνομασθῇ Πόλις καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν Πόλεων νὰ καταριθμηθῇ. γ'. Οἱ πολῖται Ἐπιδάυριοι νὰ μὴν ὑπόκεινται εἰς τὴν ἀποδεκάτωσιν· ἡ ἐξαίρεσις δὲ αὕτη νὰ περιορίζεται εἰς ὅσα μόνον εὐρέθησαν ἔχοντες κτήματα κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τοῦ ,αωκ'· ἔτους. δ'. Οἱ Μινίστροι τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Οἰκονομίας τὰ ἐνεργήσωσι τὸν παρόντα νόμον.

ΕΥΓΩΝΟΜΟΝΟΥΣΑ, ἐτέρωθεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν « ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ,αωκβ' ». § β' Τὰ νομίσματα ταῦτα νὰ δένωνται μὲ δέμα πράσινον. § γ' Εἰς τὸν ἀριστερόν μαστὸν νὰ κρέμανται. § δ' Τόσα μόνον νὰ σφυροκοπηθῶσιν, ὅσα τὰ ὑπογράψαντα τὸν ὀργανικὸν νόμον μέλη τῆς Συνελεύσεως, καὶ μετὰ τὴν σφυροκοπίαν αὐτῶν νὰ συντριβῇ ἡ μήτρα. § ε' Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα τοῦτο, ὁ κληρονόμος δὲν ἔχει ποτὲ ἄδειαν, οὔτε δύναται ποτὲ νὰ τὴν λάβῃ, τοῦ νὰ στολισθῇ αὐτό. § ς' Ὅστις φωραθῇ στολισμένος τοιοῦτον νόμισμα, εἴτε σφυροκοπήσας τοιοῦτον νόμισμα ἀκολούθως, κατηγορεῖται ἐνώπιον τῶν νόμων, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ὡς κλέπτης δικαιωμάτων τῆς Διοικήσεως, ὁ δὲ δεύτερος ὡς κιβδηλοποιός, τιμωροῦνται μὲ ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν νόμων. § ζ' Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ διὰ τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς ἐπικρατείας νὰ διανεμῇ ἀπαξ εἰς ἕκαστον τῶν μελῶν τὸ νόμισμα μὲ τὸ δέμα καὶ μὲ τὸ ἐπικυρωτικὸν ψήφισμα. § η' Ὁ Ἀρχιγραμματικὸς τῆς Ἐπικρατείας, ὁ Μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Οἰκονομίας νὰ συνεργήσωσι τὸ ἐπιβάλλον εἰς τὴν ταχείαν ἐκτέλεσιν τοῦ παρόντος νόμου. Ἐν Κορίνθῳ τῇ ε' Μαρτίου ,αωκβ'. Ὁ Ἀντιπρόεδρος Σωτήριος Χαλαράμης — Ἐπικυροῦται Ἀ. Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος ». Μία καὶ μόνη ἐξαίρεσις ἐγένετο πρὸς ἀπονομὴν εἰς μὴ πληρεξούσιον, διὰ τὸν συνεργήσαντα εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ Πολιτεύματος Ἰταλὸν Βικέντιον Γκαλλίνα, ὡς ἐγράψαμεν ἀνωτέρω. Ἡ ἀπονομή, λόγῳ ἑλλείψεως μέσων κοπῆς κ.λ.π., καθυστέρησε καὶ ἐξετελέσθη μολὶς τῷ 1835 διὰ Διατάγματος τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος.

Ἐν Κορίνθῳ τῇ 9ῃ Μαρτίου 1822. Ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ Σωτ. Χαράλαμπος. Ἐπικυροῦται Ἀ. Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος »¹.

Οὕτω, οἱ πληρεξέουσιοι τῆς Α' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐπραξαν πᾶν τὸ δυνατόν πρὸς αἰωνίαν ἀνάμνησιν καὶ τιμὴν τοῦ συντελεσθέντος ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν Νέαν Ἐπίδαυρον ἔργου τῆς ψηφίσεως τοῦ πρώτου πολιτεύματος καὶ τῆς συστάσεως τῆς πρώτης κεντρικῆς Διοικήσεως τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ δευτέρου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἰανουαρίου 1822 ἐγκατέλειψαν τὴν Ἐπίδαυρον, δεδομένου δὲ ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ὠρίσθησαν μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ ἢ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἢ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, κατηνθύνοντο πρὸς τὴν Κόρινθον, ἣ ὁποία ὠρίσθη προσωρινὴ ἔδρα τῆς «Κεντρικῆς Διοικήσεως», δηλαδὴ τῶν ἀνωτάτων ὀργάνων τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου ὡς τὸ πρῶτον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, θέσαν τὰς βάσεις τοῦ ἐλευθέρου πολιτικοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἐνέχει ὅλως ἰδιαιτέραν οὐ μόνον ἀπὸ πολιτειακῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς πλευρᾶς σημασίαν, ἀπὸ δὲ τῆς τελευταίας ταύτης, ἥτις κυρίως ἀπασχολεῖ ἡμᾶς ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μελέτῃ, χρήζει ἀναλυτικῆς διερευνήσεως. Θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω τὸ κείμενον τούτου κατὰ τὴν σειρὰν τῆς κατατάξεως διαφόρων διατάξεων ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰς πηγάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἠντήλησαν οἱ συντάκται τούτου, καὶ τὰς περιστάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπηγορεύθησαν αἱ

1. Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, τ. Α', σ. 169. Βλ. καὶ Ἀρχ. Μαυροκορδάτου, τ. Α', σ. 209. Εἰς τὰ αὐτὰ ἀρχεῖα, τ. Β', σ. 12, ἀνευρίσκεται ἀναφορὰ τῶν ἐφόρων τῆς Νέας Ἐπιδάουρου, διὰ τῆς ὁποίας οὗτοι ἀνοφέρονται εἰς τὰ χορηγηθέντα προνόμια, διὰ τῶν ὁποίων ἡ Πιάδα μετωνομάσθη εἰς Νέαν Ἐπίδαυρον, ἀπηλλάγη τῆς δεκάτης καὶ μετὰ τεσσάρων ἄλλων γειτονικῶν χωρίων ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν ἐπαρχίαν, ζητοῦν δὲ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Διοικήσεως, διότι Ὀθωμανικὰ ὑποστατικά, εὐρισκόμενα ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς συσταθείσης ἐπαρχίας, διηρπάζοντο ὑπὸ κατοίκων γειτονικῶν περιοχῶν. Ἡ ἀναφορὰ αὕτη φέρει ἡμερομηνίαν 27 Φεβρουαρίου 1822, ἐνῷ τὸ ὡς ἀνωτέρω ψήφισμα τῆς Διοικήσεως χρονολογεῖται 9 Μαρτίου, εἶναι δηλαδὴ μεταγενέστερον. Ἐκ τούτου συμπεραίνομεν ὅτι εἶχον ἤδη χορηγηθῇ τὰ προνόμια πρὸ τοῦ ψηφίσματος, πιθανῶς ἅμα τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως.

βασικαὶ ἀρχαί, αἱ ἀποτελέσασαι τὸ βάθρον τοῦ συντελεσθέντος ἐν Ἐπιδαύρῳ οἰκοδομήματος¹.

Ἐν τῇ ἐπικεφαλίδι ἀποκαλεῖται « Προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος ». Ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς προσωρινότητος ἀναφέρεται βεβαίως καὶ εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μὴ εἰσέτι ἀναγνώρισιν ἑλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἐπιβαλλομένης ὥς ἐκ τούτου τῆς ψηφίσεως νέου μονίμου πολιτεύματος, εὐθὺς μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ἀλλ' ἡ βαθυτέρα σημασία τοῦ χαρακτηρισμοῦ εἶναι ἄλλη, προερχομένη ἐκ τῆς ἀνάγκης συμβιβασμοῦ τῶν διισταμένων ἀπόψεων. Ὡς θέλει ἐκτεθῇ κατωτέρω, πολλοὶ πληρεξούσιοι ἐπεθύμουν τὴν καθιέρωσιν βασιλικοῦ πολιτεύματος καὶ τὴν προσεχῇ ἐκλογὴν ἡγεμόνος, τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἰδεολογικῶν πεποιθήσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ λόγων πολιτικῆς σκοπιμότητος, δεδομένου ὅτι ἡ ἀγωνιζομένη Ἑλλάς ἐξελιπάρει τὴν εὐμένειαν καὶ ἀνέμενε τὴν ἐνίσχυσιν τῶν μοναρχικῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης. Οὕτω πάντες οἱ πληρεξούσιοι συνεφώνησαν ὥς πρὸς τὸν δημοκρατικὸν τύπον τοῦ ψηφισθέντος πολιτεύματος, ἀφοῦ τοῦτο ἐχαρακτηρίσθῃ « προσωρινόν », ἐπιφυλασσομένου οὕτω τοῦ ἀμέσου καὶ τοῦ ἀπωτέρου μέλλοντος, ἀλλὰ καὶ κατευναζομένων τῶν ἀνησυχιῶν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Κυρίως, διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς προσωρινότητος, κατεσιγάζοντο οἱ φόβοι τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ ἐν γένει τῆς συντηρητικῆς Εὐρώπης, ἐτίθετο δὲ τρόπον τινὰ φράγμα εἰς τοὺς κινδύνους ἐνεργῶν ἐπεμβάσεων κατὰ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ προσωρινὸν Πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος διαιρεῖται εἰς πέντε « Τίτλους », περιλαμβανοντας ἐν ὅλῳ ἑννέα τμήματα καὶ 110 παραγράφους.

Τὸ τμήμα Α' τοῦ Α' Τίτλου εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν θρησκείαν. Διὰ τούτου ἀνακηρύσσεται ἡ τῆς Ὁρθόδοξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας θρησκεία ὡς ἡ ἐπικρατοῦσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, εἶναι ὅμως ἀνεκτὴ οἰαδήποτε ἄλλη θρησκεία, τῶν ἱεροτελεστιῶν τῆς ἐκτελουμένων ἀκωλύτως. Τὸ ἄρθρον

1. Εἰς τὴν προταχθεῖσαν βιβλιογραφίαν παρεθέσαμεν τὰ ἔργα τῶν ἀπομνημονευματογράφων καὶ ἱστορικῶν τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ὅποιοι ἀφείρουν ἀναλυτικὰ σχόλια ἢ ἐξέθεσαν διὰ βραχέων τὰ τῆς ἐθνουσυνελεύσεως καὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου. Περιοριζόμεθα ἐνταῦθα νὰ ἀναφερθῶμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ἔργα τῶν Σπ. Τρικούπη, ἑ.ἀ., τ. Β', σ. 104 κ.έ. — Ν. Σπηλιάδου, ἑ.ἀ., τ. Α', σ. 272 κ.έ. — Ν. Δραγοῦμη, ἑ.ἀ., σ. 9 κ.έ. — Μ. Οἰκονόμου, ἑ.ἀ., σ. 251 κ.έ. — Prokesch-Osten, ἑ.ἀ., τ. Γ', σ. 257 κ.έ. (δημοσιεύεται καὶ τὸ κείμενον). — Μ. Raybaud, Mémoires sur la Grèce, τ. Β' (1825), σ. 166 κ.έ. — Gordon-Zinkeisen, ἑ.ἀ., σ. 383 κ.έ. καὶ 412 κ.έ. — Mendelssohn-Bartholdy, Ἱστ. Ἑλλ. Ἐπαν., τ. Α', σ. 245 κ.έ. — Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστ. Ἑλλ. Ἐθν., τ. Γ', σ. 41 κ.έ. — Π. Καρολίδου, Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων..., τ. Α', σ. 47 κ.έ. Ἀνάλυσιν ἀπὸ νομικῆς πλευρᾶς παρέσχεν εἰς μικρὰν πραγματείαν ὁ Ν. Σαρίπολος, Ἡ πρώτη ἐθνουσυνέλευσις καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, Ἀθ. 1907.

τοῦτο παρουσιάζει ἀπόλυτον πρωτοτυπίαν, ἀγνοουμένων βεβαίως τοιούτων διατάξεων εἰς τὰ Συντάγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀνευρισκομένων εἰς τὰ ἕως τότε μεταγενέστερα τῆς Εὐρώπης. Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς, συντάκτης τοῦ πρώτου ἐπαναστατικοῦ πολιτεύματος, στηριζομένου εἰς τὰ συντάγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, οὐδὲν λέγει περὶ Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ἀρκεῖται νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς πάντας τοὺς πολίτας ἴσα πολιτικά καὶ ἀτομικὰ δικαιώματα ἀνεξαορτήτως θρησκείας¹. Πιθανὸς ἐμπνευστὴς τοῦτου εἶναι ὁ Νέγρης, ὁ ὁποῖος ἤδη εἰς τὴν Νομικὴν διάταξιν τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος προσδιορίζει ὡς ὅρον ἀπαραίτητον τῆς ιδιότητος τοῦ Ἑλληνος πολίτου τὴν Χριστιανικὴν πίστιν. Πρέπει νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο θὰ συνετάχθῃ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν πολυαριθμῶν Ὁρθοδόξων κληρικῶν ἡγετῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων, ὡς ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος, ὁ Λιτσᾶς καὶ Ἀγράφων Δοσίθεος, ὁ Ἀνθίμος Γαζῆς καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, μετεῖχον τῆς Συνελεύσεως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχεν ἀρρήκτως συνδεθῇ μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου χριστιανικῆς θρησκείας κατὰ τοὺς μακροὺς αἰῶνας τῆς ξένης καταδυναστεύσεως, ὁ δὲ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας του εἶχε ταυτισθῇ πρὸς τὴν χριστιανικὴν του πίστιν. Ὅτι δὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀνταπεκρίνετο πλήρως πρὸς τὸ κοινὸν αἶσθημα, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐπανελήφθη καταχωρισθὲν σχεδὸν ἐπὶ λέξει ὄχι μόνον εἰς τὰ ἀκολουθήσαντα πολιτεύματα, τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τῶν συνελεύσεων τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τὰ μετέπειτα, ἰσχύον καὶ σήμερον.

Τὸ δευτέρον μέρος τοῦ Α' τίτλου εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα (Περὶ τῶν Γενικῶν Δικαιωμάτων τῶν κατοίκων τῆς ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος). Ἄνευ ἀμφιβολίας εἶναι ἐμπνευσμένον ἐκ τῆς Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου (*Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*), ἥτις ὑπῆρξε τὸ πλέον πολύκροτον ἐπίτευγμα τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐτέθη δὲ ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ συντάγματος τῆς 3ης Σεπτεμβρίου 1791 καὶ ἐν συνεχείᾳ, μετὰ τινων ριζοσπαστικωτέρων μεταβολῶν ἢ προσθηκῶν, τῶν συνταγμάτων τῆς 24 Ἰουνίου 1793 καὶ ἐκείνου τῆς 5 Fructidor III (22 Αὐγούστου 1795)². Ἡ διαίρεσις τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου εἰς « τίτλους » ἀποτελεῖ προφανῆ, ἀκόμη καὶ λεκτικὴν, ἐπίδρασιν τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ὁποῖα ἐπίσης εἶναι διηρημένα εἰς « τίτλους » (*titres*). Ἐκ τοῦ

1. Βλ. τὸ κείμενον τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα μετὰ τῶν παραλλήλων συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸ ἔργον μας « Μελέται περὶ Ρήγα Βελεστινλή », σ. 74 κ.έ.

2. Πάντα τὰ σχετικὰ κείμενα ἐν Léon Duguit-Henry Monnier (continué par R. Bonnard), *Les constitutions et les principales lois politiques de la France depuis 1780...*, Paris 1932.

γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1795 ἔχουν ἀντληθῇ τὰ πλεῖστα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, καταχωρισθέντα εἰς τὸν τίτλον XIV. Εἰς τὸ γαλλικὸν τοῦτο πολίτευμα προσδιορίζονται ὡς « dispositions générales », εἰς δὲ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐπιγράφονται « περὶ τῶν γενικῶν δικαιωμάτων ».

Ἐν τούτοις, πᾶν ἄλλο ἢ δύναται νὰ ὑποστηρικθῇ ὅτι οἱ συντάχται τοῦ περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων τμήματος τούτου ἀντέγραψαν πιστῶς ἢ ἔστω καὶ μετέφερον ἑλευθέρως τὰς ἰδέας τῶν διακηρύξεων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου. Μολονότι ἐγνώριζον καλῶς τὰς διακηρύξεις αὐτάς, ὡς ἄλλωστε καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ κείμενα τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν συνταγμάτων, εἴτε ἐξ ἐπιγνώσεως τῶν ἐσωτερικῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν ἐν Ἑλλάδι, εἴτε ἐκ φόβου ἀντιδράσεως τῶν ἀπολυταρχικῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, εἴτε τέλος ἐξ ἰδίων συντηρητικῶν ἀντιλήψεων, ἐμετρίασαν ἢ ἀπέφυγον καθ' ὅλοκληρίαν πάντα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἐχαρκτήριζον καθ' ἑξοχὴν τὰς ἰδέας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὰς διακηρυχθείσας ἀπὸ τοῦ βήματος τῶν συνελεύσεων ὑπὸ τῶν μεγάλων πολιτικῶν ῥητόρων τῆς. Ἐν ἀρχῇ ἀναγνωρίζεται ἡ ἰδιότης τοῦ Ἑλλήνος πολίτου, ὡς χαίροντος πάντων, ἄνευ διαφορᾶς, τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ αὐτόχθονας κατοίκους τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἡ προϋπόθεσις τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἔστω καὶ μὴ περιοριζομένη εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, διὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ ἀνυρεθῇ εἰς τὰς πολιτικὰς ἰδέας τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀντικατοπτρίζει τὸν χαρακτήρα τοῦ ὑπὲρ ἑλευθερίας ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων ἐν ὀνόματι τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐναντίον τοῦ Μουσουλμάνου δυνάστου. Πάντως, ἐν συνεχείᾳ διακηρύσσεται ὅτι « ὅσοι ἔξωθεν ἐλθόντες κατοικήσωσιν ἢ παροικήσωσιν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ἑλλάδος, εἰσὶν ὅμοιοι μὲ τοὺς αὐτόχθονας κατοίκους ἐνώπιον τῶν Νόμων ». Τὸ ἀκανθῶδες θέμα τῆς πολιτογραφήσεως τῶν ξένων ἐγκαταλείπεται πρὸς ρύθμισιν διὰ μελλοντικοῦ νόμου.

Τὸ ἐν συνεχείᾳ ἄρθρον ζ' διακηρύσσει ὅτι « ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰς ὅλα τὰ ἀξιώματα καὶ τιμὰς ἔχουσι τὸ αὐτὸ δικαίωμα, δοτὴρ δὲ τούτων μόνῃ ἡ ἀξιότης ἐκάστου ». Τοῦτο περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀποδεικνύει πασιφανῶς τὴν γνῶσιν τῶν κειμένων τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ὅσον παρουσιάζει ἀκόμη καὶ λεκτικὴν ὁμοιότητα¹. Πάντως ἡ

1. Ἐν ἄρθ. 6 τῆς « Διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου » : Tous les citoyens étant égaux à ses yeux, sont également admissibles à toutes dignités, places et emplois publics, selon leur capacités et sans autre distinction que celle de leur vertus ». Καὶ εἰς ἄρθρ. 1 τοῦ Α' τίτλου τοῦ συντάγματος τοῦ 1791 : « tous les citoyens sont admissibles aux places et emplois sans autre distinction que celle des vertus et des talents ». Εἰς τὸ ἄρθρ. 5 τῆς προταχθείσης τοῦ συντάγματος τοῦ 1793 διακηρύξεως ὑπάρχει ἡ ἀκό-

διάταξις αὕτη εὐρίσκετο ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς μεγάλης πλειονότητος τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλλήνων, ἐπιθυμούντων τὴν ὁλοσχερῇ ἐξαφάνισιν τῶν πολιτικῶν προνομίων τῆς τάξεως τῶν προκρίτων καὶ τὴν ἀπόλυτον ἰσότητα ὡς πρὸς τὴν ἀνάδειξιν εἰς δημόσια ἀξιώματα. Ἡ διάταξις αὕτη ἀνευρίσκεται σχεδὸν ἐπὶ λέξει εἰς τὰ ἀκολουθήσαντα πολιτεύματα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατ' ἔννοιαν εἰς τὰ μεταγενέστερα.

Ἐν συνεχείᾳ, διὰ τοῦ ἀρθρου ζ' τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων « ἡ ἰδιοκτησία, τιμὴ καὶ ἀσφάλεια ἐκάστου ». Ὡς διευτυπώθη ἐν τῷ ἑλληνικῷ πολιτεύματι εἶναι ὀλιγώτερον ἔντονος καὶ κατηγορηματικῇ ἢ εἰς τὰ πολιτεύματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἔνθα τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας διακηρύσσεται ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον, τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐπιτροπομένης μόνον διὰ λόγους δημοσίας ἀνάγκης, διὰ νόμου καθιερουμένης καὶ κατόπιν προηγουμένης δικαίας ἀποζημιώσεως¹. Ἄλλ' ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλλάδι σύγχυσις καὶ πλήρης ἀναστατάωσις τῶν ἰδιοκτησιῶν, λόγῳ ἑλλείψεως σαφῶν τίτλων καὶ κατασχέσεως τῶν τουρκικῶν περιουσιῶν ὑπὸ τοῦ κράτους, ἐδικαιολογεῖ τὴν ἀπλὴν ἐγγύησιν τῆς προστασίας τῶν νόμων. Μόνον τὰ μεταγενέστερα πολιτεύματα τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος καὶ εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ταῦτα εἶχον περιληφθῇ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν συνταγμάτων, καθιέρωσαν τοὺς λόγους δημοσίας ἀνάγκης πρὸς ἀπαλλοτριώσιν, προβλεπομένην διὰ νόμου καὶ κατόπιν ἀποζημιώσεως.

Τέλος, τὸ τελευταῖον ἀρθρον ἡ' τῶν « Γενικῶν δικαιωμάτων » τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου ὥριζε τὴν δικαίαν διανομὴν τῆς φορολογίας « εἰς ὅλας τὰς τάξεις καὶ κλάσεις τῶν κατοίκων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας »,

λουθος διατύπωσης: « tous les citoyens sont également admissibles aux emplois publics. Les peuples libres ne connaissent d'autre motif de préférence dans leurs élections, que les vertus et les talents ». Εἰς τὴν διακήρυξιν τοῦ πολιτεύματος τοῦ 1795, διηρημένην εἰς δικαιώματα καὶ καθήκοντα, δὲν ἀνευρίσκεται ἡ διάταξις αὕτη, δυνάμει μόνον κατ' ἔννοιαν νὰ ἀντληθῇ ἐκ τῶν γενικῶν διατάξεων τοῦ πολιτεύματος.

1. Ἀρθρ. 17 τῆς « Διακηρύξεως »: La propriété étant un droit inviolable et sacré, nul ne peut être privé, si ce n'est lorsque la nécessité publique, légalement constatée, l'exige évidemment, et sous la conduite d'une juste et préalable indemnité » καὶ ἐν τῷ τίτλῳ I τοῦ συντάγματος τοῦ 1791: « La constitution garantit l'inviolabilité des propriétés, ou la juste et préalable indemnité de celles dont la nécessité publique légalement constatée, exigerait le sacrifice ». Ἐν ἀρθρ. 16 τῆς διακηρύξεως τοῦ συντάγματος τοῦ 1793 κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Ροβεσπιέρου, εἶναι περισσότερον σαφὴς καὶ κατηγορηματικῇ: « Le droit de propriété est celui qui appartient à tout citoyen de jouir et de disposer à son gré de ses biens, de ses revenus, du fruit de son travail et de son industrie ». Κατὰ τὸν ἴδιον περίου τρόπον ἔχει διατυπωθῇ καὶ εἰς τὴν Διακήρυξιν τοῦ πολιτεύματος τοῦ 1795.

ἀπαγορευομένης οἰασδήποτε φορολογίας ἄνευ νόμου. Καὶ ἡ διάταξις αὐτή, ἡ ὁποία ἄλλωστε ἀπὸ πολλοῦ εἶχε καθιερωθῇ εἰς τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα, ἔχει ληφθῇ ἐκ τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' εἶναι διατετυπωμένη μετὰ μεγαλυτέρας μετριοπαθείας¹. Περιέλαβε δὲ καὶ τὴν περὶ προϋπάρξεως Νόμου πρὸς ἐπιβολὴν φορολογίας διάταξιν, ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἀναγραφῇ εἰς τὰς διακηρύξεις, ἀλλ' εἰς τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ κειμένου τῶν πολιτευμάτων. Αἱ διατάξεις αὐταί, κοιναὶ εἰς τὰ συντάγματα τῆς Εὐρώπης, ἀκόμη καὶ τῶν μοναρχικῶν κρατῶν, ἀνευρίσκονται εἰς πάντα τὰ μεταγενέστερα πολιτεύματα τῆς 'Ελλάδος.

Ταῦτα καὶ μόνα εἶναι τὰ ρητῶς διασφαλιζόμενα διὰ τοῦ συντάγματος τῆς 'Επιδαύρου « γενικὰ δικαιώματα τῶν κατοίκων τῆς 'Επικρατείας τῆς 'Ελλάδος ». Οὕτω, ἔχουν παραλειφθῇ ἢ ἀποσιωπηθῇ ἄλλα θεμελιώδη πολιτικά καὶ ἀτομικὰ δικαιώματα, διακηρυσσόμενα πανηγυρικῶς εἰς τὰ πολιτεύματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀποτελοῦντα τὰς εὐγενεστέρας ἀνθρωπιστικὰς κατακτήσεις τοῦ νεωτέρου κόσμου. Δὲν γίνεται λόγος οὔτε περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνεταιρίζεσθαι, οὔτε περὶ ἐλευθερίας τοῦ Τύπου καὶ ἐλευθερίας δημοσιεύσεως ἢ ἐκφράσεως δημοσίᾳ γνώμων, περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τοῦ ἀσύλου τῆς κατοικίας, περὶ ἀπαραβιάστου τῶν ἐπιστολῶν, περὶ ἀπαγορεύσεως ἐπιβολῆς ποινῆς μὴ προβλεπομένης προηγουμένως ὑπὸ τοῦ νόμου, κ.λ.π. 'Ελλείπουν ἀκόμη καὶ αἱ γενικαὶ ἀρχαὶ περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου, καὶ τῶν δικαιωμάτων προστασίας ταύτης ἐναντίον τῆς τυραννίας καὶ τῶν καταχρήσεων τῆς ἐξουσίας κ.λ.π., ἅτινα τόσον πομπωδῶς διεκήρυξαν αἱ ἐθνοσυνελεύσεις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πλὴν δικαστικῶν τινῶν ἐγγυήσεων παρεντεθεισῶν εἰς τὸ περὶ ὀργανώσεως τῆς δικαιοσύνης τμῆμα, περὶ τῶν ὁποίων θέλει γίνεαι λόγος κατωτέρω. 'Αλλ' ὥς ἐλέχθη ἤδη, οἱ πρωτεργαταὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς 'Επιδαύρου δὲν ἦσαν ἐπαναστάται τὴν ψυχὴν κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ πολιτικῶν ρητόρων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπέβλεπον δὲ πρωτίτως εἰς τὰς ἐθνικὰς ἐλευθερίας τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ, μετὰ τῶν ὁποίων ἐταύτιζον τὴν ἀσκήσιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῆς διὰ τοῦ λαοῦ δια-

1. "Αρθρ. 13 τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1791: « ...une contribution commune est indispensable; elle doit être également répartie entre tous les citoyens, en raison de leurs facultés ». "Αρθρ. 20 τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1793: « nulle contribution ne peut être établie que pour l'utilité générale. Tous les citoyens ont le droit de concourir à l'établissement des contributions, d'en surveiller l'emploi, et de s'en faire rendre compte ». "Αρθρ. 16 τῆς Διακηρύξεως τοῦ 1795: « toute contribution est établie pour l'utilité générale; elle doit être répartie entre les contribuables, en raison de leurs facultés ». "Αρθρ. 302 τοῦ πολιτεύματος τοῦ 1795: « Les contributions publiques sont délibérées et fixées chaque année par le corps législatif. A lui seul appartient d'en établir ».

κυβερνήσεως, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνη λόγος κατωτέρω, καὶ ὠρισμένων στοιχειωδῶν καὶ ἀναποσπάστων δικαιωμάτων, ὡς ἡ ἴση ἀπόλαυσις τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἡ ἰσότης ἐνώπιον τῶν νόμων, ἀποκλεισμός τῆς προνομιακῆς καταλήψεως τῶν δημοσίων ἀξιομάτων, ἡ κατὰ τοὺς νόμους προστασία τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς ἀσφαλείας ἐκάστου καὶ ἡ ἀπαγόρευσις αὐθαιρέτων καὶ ἀνίσων φορολογιῶν. Τῶν στοιχειωδῶν τούτων πολιτικῶν καὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων, ἔν τινι μέτρῳ ἔχαιρον καὶ οἱ πολῖται τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων τῆς Εὐρώπης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τῶν λεγομένων « φωτισμένων μοναρχιῶν ». Εἶναι ἀπορίας ἄξιον διατί, τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς, τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐξακρατηρίσθη ἐν Εὐρώπῃ ὡς γέννημα τῶν ἀνατρεπτικῶν τῆς καθεστηκυίας τάξεως ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐκ τῶν πολιτευμάτων τῆς ὁποίας ἄγνοεῖ τὰς θεμελιώδεις καὶ πλεον οὐσιώδεις, πανηγυρικῶς δὲ διακηρυχθείσας διατάξεις περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, ἐκ τῶν ὁποίων μάλιστα τινες εἶχον ἤδη διασπλισθῇ ὑπὸ τοῦ ἐπαναστατικοῦ Κογκρέσσου τῶν Ἀμερικανῶν ἐν Φιλαδελφείᾳ ὡς φυσικὰ ἀνθρώπινα δίκαια διὰ τῆς διακηρύξεως τῆς 4 Ἰουλίου 1776. Αὐτὸ τὸ πολίτευμα, τὸ θεσπισθὲν διὰ τῆς ἐν Τροιζίνι Γ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἀλλὰ μὴ ἐφαρμοσθὲν ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια, καθιέρωνε, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, καὶ οὐσιώδεις τινὰς διατάξεις ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν, ὡς ἡ ἀπαγόρευσις τῶν αὐθαιρέτων συλλήψεων, ἡ ὑπεράσπισις παντὸς κατηγορουμένου, τὸ δεδικασμένον, ἡ ἀπαγόρευσις τῶν βασάνων καὶ δημεύσεων, ὁ ἀποκλεισμός πάσης ἀναδρομικῆς ἰσχύος νόμων, ἡ κατάργησις πάσης δουλείας, τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας, ἡ ἐλευθερία τοῦ Τύπου κ.λ.π. Καὶ ἐν τούτοις τὸ πολίτευμα τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, βάσει δὲ τούτου ἐνεκρίθη ἡ ἐκλογή τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πολίτευμα τοῦ 1844, τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας τοῦ Ὁθωνος, περιελήφθησαν διατάξεις προστασίας τῶν προσωπικῶν ἐλευθεριῶν, ὡς ἡ ἀπαγόρευσις συλλήψεως ἄνευ δεδικαιολογημένου δικαστικοῦ ἐντάλματος, τὸ δικαίωμα ἀναφορᾶς εἰς τὰς ἀρχάς, τὸ ἄσυλον τῆς κατοικίας, ἡ ἐλευθερία τοῦ Τύπου μετ' ἀπαγορεύσεως τῆς λογοκρισίας, τὸ ἀπόρρητον τῶν ἐπιστολῶν κ.λ.π., πολὺ ἐγγύτερον εὐρισκόμεναι πρὸς τὰς διακηρυχθείσας ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἀρχὰς ἢ αἱ καθιερωθεῖσαι διὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου.

Ἀκόμη καὶ τὴν ρητὴν κατάργησιν τῶν τίλων εὐγενείας, τὸ πρῶτον καὶ θορυβωδέστερον ἐπίτευγμα τῶν Γάλλων ἐπαναστατῶν, δὲν ἀπετόλμησαν οἱ συναγθέντες ἐν Ἐπιδαύρῳ πρωταγωνισταὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἄλλωστε, ἐντὸς τῶν κόλπων ταύτης ὑπῆρχον πολλοὶ προβάλλοντες ἀνεκδοιάστως τίτλους πριγκίπων, κομήτων, βαρῶνων κ.λ.π., ὡς ὁ Δ. Ὑψηλάντης, ὁ Καντακουζηνός, ὁ Μανροκορδάτος, ὁ Καρατζᾶς, ὁ Μεταξᾶς, ὁ Κεφαλᾶς κ.λ.π., οἱ δὲ τίτλοι αὐτοὶ ἐτύγχανον ἐμμέσου τινὸς ἀναγνωρίσεως, ἀφοῦ ἐμνημονεύοντο εἰς δημόσια ἔγγραφα πρὸς μεγάλην ἀγανάκτησιν τοῦ Κοραῆ, ὡς θὰ

ἐκτεθῇ κατωτέρω. Ἀλλωστε, καὶ τὰ λοιπὰ πολιτεύματα τῆς ἐπαναστάσεως ἠκολούθησαν τὴν ἰδίαν τακτικὴν τῆς ἀποφυγῆς πάσης ρητῆς καταργήσεως τίτλων εὐγενείας. Ἡ δὲ Γ' Ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Τροιζήνης, ἡ ὁποία, ἐν τούτοις, καθιέρωσε πολὺ περισσότερα καὶ πλέον ἐγγύτερα πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὰ καὶ ἀτομικὰ δικαιώματα, παρὰ τὰς θυελλώδεις συζητήσεις τῆς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, περιορίσθη νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἀπονομὴν ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας τίτλων εὐγενείας, διὰ τοὺς κατέχοντας τοιοῦτους τίτλους οὐδὲν εἴπε καὶ διὰ τοὺς λαμβάνοντας ἐκ μέρους ξένων ἡγεμόνων ἀλήτησεν ἀπλῶς τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Κυβερνήτου. Ἀλλωστε ὁ Καποδίστριας κατὰ τὴν ἐκλογὴν του φέρεται «Κόμης», ἐδόθη δὲ εἰς αὐτὸν ἐπισήμως ὁ τίτλος τοῦ «ἐξοχωτάτου». Μόνον εἰς τὸ σύνταγμα τοῦ 1862 καὶ εἰς τὰ μετέπειτα ἐθεσπίσθη ρητὴ διάταξις, κατὰ τὴν ὁποίαν «Εἰς πολίτας Ἕλληνας τίτλοι εὐγενείας ἢ διακρίσεις οὔτε ἀπονέμονται, οὔτε ἀναγνωρίζονται».

Κατὰ ταῦτα, οἱ συντάκται τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, συναίσθησιν ἔχοντες τῆς καταστάσεως, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἐπέτρεπε καὶ τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν καθιερουμένων ἐλευθεριῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποφεύγοντες προβολὴν ἰδεῶν, ἀντλουμένων ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, διὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τὴν ὀργὴν τῶν ἡγεμόνων τῆς ἀπολυταρχικῆς Εὐρώπης, ἴσως καὶ ἐπηρεαζόμενοι ἐκ τοῦ συντηρητικοῦ πνεύματος, τοῦ διέποντος πολλοὺς ἐκ τῶν ἰθυνότων τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, περιορίσθησαν εἰς τὴν διακήρυξιν στοιχειωδῶν τινων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνεγνωρισμένων εἰς τὰ πολιτισμένα κράτη, ἀνεξαρτήτως τῆς φύσεως τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος, προσωπικῶν δικαίων. Εἰκοσιπέντε ἔτη προηγουμένως, ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς, πραγματικὸς αὐτὸς ἐπαναστάτης καὶ ἰδεολογικὸν τέκνον τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἐδίστασε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ πολίτευμά του ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, τῆς προταχθείσης εἰς τὸ Γαλλικὸν πολίτευμα τοῦ 1793 καὶ μάλιστα μετὰ προσθηκῶν, αἱ ὁποῖαι καθίστων πλέον ἐντόνους καὶ ἐπαναστατικὰς τὰς διακηρυσσομένας ὑπ' αὐτοῦ πολιτικὰς καὶ προσωπικὰς ἐλευθερίας¹.

1. Βλ. ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ κεφάλαιον «Τὸ πολίτευμα τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας τοῦ Ρήγα Βελεστινλῆ» εἰς τὸ ἔργον μας «Μελέται περὶ Ρήγα Βελεστινλῆ». Μολονότι εἶναι λίαν πιθανὸν ὅτι τινὲς ἐκ τῶν μετεχόντων εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου, ἰδίως οἱ ζήσαντες ἐν Μολδοβλαχίᾳ, θὰ εἶχον γνώσεις τινὰς τοῦ πολιτεύματος τοῦ Ρήγα, δημοσιευθέντος καὶ κυκλοφορήσαντος κρυφίως κατὰ τὸ ἔτος 1797, οὐδεμία ἀπολύτως διαφαίνεται, ἔστω καὶ ἡμεσος, ἐπίδρασις τούτου εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου.

2. ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Ὁ τίτλος Β' τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου « περὶ σχηματισμοῦ τῆς Διοικήσεως » περιλαμβάνει τὰς καθ' αὐτὸ διατάξεις τῆς ὁργανώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἢ « τὴν σύνταξιν τῆς Πολιτείας », ὡς καθώρισε τὸ σύνταγμα τοῦ 1844 καὶ ἐπαναλαμβάνουν τὰ μετέπειτα ἑλληνικὰ συντάγματα. Πράγματι, εἰς τὸ Πόλιτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἡ λέξις « Διοίκησις » ὑπονοεῖ τὰ ἀνώτατα ὄργανα τῆς Πολιτείας, τῆς λέξεως δὲ ταύτης γίνεται χρῆσις ἐν συνεχείᾳ πρὸς ὑποδήλωσιν πάσης κυβερνητικῆς ἐξουσίας¹. Συνιστῶνται δύο σώματα « Διοικήσεως », τὸ Βουλευτικὸν καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν. Κατὰ τὸ ἄρθρον ι' « τὰ δύο αὐτὰ σώματα ἰσοσταθμίζονται μὲ τὴν ἀμοιβαίαν συνδρομὴν των εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν Νόμων » διότι οὔτε αἱ τοῦ Βουλευτικοῦ ἀποφάσεις ἔχουσι κῦρος Νόμου ἄνευ τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος, οὔτε τὰ σχέδια Νόμων, ὅσα προβάλλονται παρὰ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἰς τὸ Βουλευτικόν, ἔχουσι κῦρος, ἂν δὲν ἐγκριθῶσιν ἀπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ». Κατὰ ταῦτα, τὸ λεγόμενον « Ἐκτελεστικόν » δὲν εἶναι ἡ σήμερον ὑπονοουμένη ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ὑπουργικοῦ συμβουλίου, διὰ τῆς ὁποίας καθιεροῦνται ἄλλα ὄργανα, ὡς θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, ἀλλ' ἡ τοῦ ἐλλείποντος ἀνωτάτου, ὑπευθύνου ὅμως, ἄρχοντος καὶ μετὰ ἡξημένων, ἐν πολλοῖς, δικαιοδοσιῶν διότι μετέχει, χάρις εἰς τὴν ὡς ἄνω διάταξιν, τοῦ ἔργου τοῦ Βουλευτικοῦ, δηλαδὴ τῆς Νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἐτι πλέον, παραχωρεῖται εἰς αὐτὸ πλήρες δικαίωμα ἀρνησικυρίας, τὸ λεγόμενον « ἀπόλυτον βέτο », τὸ ὁποῖον δὲν ἰσχύει εἰς τὰ συνταγματικὰ πολιτεύματα, τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος, Βασιλέως ἢ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, περιοριζομένης εἰς τὸ « ἀναβλητικὸν βέτο ». Ἡ διάταξις αὕτη, ὡς διατυπῶνται εὐκρινέστερον ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ τμῆμα Δ' περὶ καθηκόντων τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος, ἄρθρ. λδ', εἰς περίπτωσιν διαφωνιῶν μεταξὺ Ἐκτελεστικοῦ καὶ Βουλευτικοῦ ἡδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀδυναμίαν διακυβερνήσεως τῆς χώρας ἢ ἀκόμη πρὸς διαμάχην καὶ κατάστασιν ἀναρχίας, ὡς ἄλλωστε συνέβη κατὰ τὴν ἀκολουθήσασαν περίοδον. Ἡ θέσπισίς της δὲν ὤφειλετο εἰς ἄκρως φιλελευθέρους τινὰς ἰδέας, ἀλλ' εἰς πολιτικὰς σκοπιμότητας τῆς στιγμῆς καὶ ἰδίως εἰς τὴν προσπάθειαν

1. Μόνον μετὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου διαχωρίζεται ἡ « Κυβέρνησις » ὡς ἐκτελεστικὴ ἐξουσία περίπου ὑπὸ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν καὶ ὁ ὅρος « Διοίκησις » χρησιμοποιεῖται περίπου ὑπὸ τὴν μεταγενεστέραν μορφήν. Ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τοῦ Ἀστρους οἱ ἔως τότε καλούμενοι « μινίστροι » καλοῦνται « ὑπουργοί », ὄνομα τὸ ὁποῖον, προταθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κοραῆ, ἐπεκράτησεν ἔκτοτε.

τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ ὁποῖος θὰ ἐξελέγετο Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του τὴν Κυβερνητικὴν ἐξουσίαν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀναθεωρήσασα τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου Β' Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀστρεὶ κατὰ τὸ 1823, κινουμένη ἐκ τῆς κτηθείσης ἐν τῷ διαρρευσάντι χρόνῳ πικρᾶς πείρας, ἐτροποποίησε τὴν διάταξιν ταύτην, καθιερώσασα τὸ «ἀνασταλτικὸν βέτο».

Διὰ τῶν ἐν συνεχείᾳ ἄρθρων καθορίζεται ὅτι «τὸ Βουλευτικὸν σύγκαιται ἐκ πληρεξουσίων Παραστατῶν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς Ἑλλάδος». Ὁ ἀριθμὸς τῶν πληρεξουσίων καὶ ὁ τρόπος ἐκλογῆς των θὰ καθορίζετο διὰ μεταγενεστέρου νόμου, ὑπὸ τὸν ὅρον πάντως ὅτι οὗτοι θὰ ἦσαν πολῖται Ἑλληνες ἡλικίας, τοῦλάχιστον, τριάκοντα ἐτῶν καὶ θὰ ἐξπροσώπων τὰς ἐλευθέρως περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω καθιεροῦτο ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθέρως κατ' ἀναλογίαν ἐκπροσωπήσεως τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰς τὸ ἀσχοῦν τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν σῶμα, ἀρχὴ ἄλλωστε ἡ ὁποία ἐλάχιστα ἐτηρήθη ἐν τῇ πράξει κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως, λόγῳ τῶν θυελλωδῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἐπικρατουσῶν ἀκόμη κοινωνικῶν συνθηκῶν. Τὸ Βουλευτικὸν θὰ ἐξέλεγε τὸν Πρόεδρον καὶ ἀντιπρόεδρόν του, ὥς καὶ τὴν γραμματείαν του. Ὁ χρόνος διαρκείας ὁρίζετο ἐνιαύσιος, καθιεροῦτο δηλαδὴ ἐκλογὴ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώπων του διὰ τὸ Βουλευτικὸν κατ' ἔτος, ὥς συνέβαινε καὶ διὰ τοὺς τοπικοὺς ὁργανισμοὺς, πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις ὁδηγεῖ εἰς συνεχῆ ἀναταραχὴν παρεμποδίζουσαν τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ λαοῦ εἰς ἔργα προόδου, ἀλλ' ἔτι περισσότερον διὰ τὰς περιστάσεις ἐκεῖνας ἐνεῖχε σοβαροὺς κινδύνους ἀνωμαλιῶν καὶ δυσχεράνεως τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας¹.

Τὸ Ἐκτελεστικὸν θὰ ἀπηρτίζετο «ἐκ πέντε μελῶν, ἐκλεγομένων ἐκτὸς τῶν μελῶν τοῦ Βουλευτικοῦ, ὑπὸ Συνελεύσεως ἐπίτιδης ἀθροισομένης κατὰ τὸν περὶ τούτου ἰδιαιτερον νόμον». Οὕτω, ἐθεσπίζετο ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς τοῦ ἀνωτάτου ὁργάνου τῆς Πολιτείας. Ἡ χωριστὴ αὐτῇ ἐκλογὴ, διεξαγομένη κατ' ἔτος καὶ διὰ τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διηκυόλυε τὰ μέγιστα τοὺς κατέχοντας τὴν ἐξουσίαν ταύτην πρὸς καταλλήλους προκαταρκτικὰς ἐνεργείας δι' ἐπανεκλογὴν των, ἀλλὰ, παρὰ τὸν ἐπιφανειακῶς ὑπερδημοκρατικὸν χαρακτῆρά της, ἐπέτεινε τὸν κίνδυνον τῶν ἀνωμαλιῶν καὶ τὴν ληψιν αὐθαιρέτων μέτρων πρὸς διατήρησιν τῆς ἀρχῆς. Τὸ Ἐκτελεστικὸν θὰ εἶχε πρόεδρον καὶ ἀντιπρόεδρον. Αὐτὸς θὰ διώριζε τὸν

1. Βάσει τοῦ νόμου, τὸν ὅποιον ἐψήφισεν ἡ ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικὴ συνέλευσις, καθιερώθη πρὸς ἐκλογὴν τῶν πληρεξουσίων ἡ καθολικὴ ἔμμεσος ψηφοφορία, ἥτις εἶναι μᾶλλον μίμησις τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐπὶ Τουρκοκρατίας κοινοτικοῦ συστήματος. Βλ. Ν. Σ α ρ ι π ὅ λ ο υ, ἔ. ἀ., σ. 14 κ.ἐ. Π. Ἀ ρ γ υ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Δημοτικὴ διοικήσις ἐν Ἑλλάδι, Ἀθ. 1845, σ. 31 κ.ἐ.

ἀρχιγραμματέα τῆς Ἐπικρατείας, ὅστις θὰ ἦτο συγχρόνως ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ τοὺς ἐπὶ λοιποὺς ὑπουργοὺς (Ἐσωτερικῶν, Οἰκονομίας, Δικαίου, Πολεμικῶν, Ναυτικῶν, Θρησκείας καὶ Ἀστυνομίας). Ἐπίσης θὰ διώριζε τοὺς « ὑπαλλήλους ὑπουργοὺς τῆς Διοικήσεως », ὑπονοουμένων οὕτω τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους. Οὕτω, τὸ πενταμελὲς αὐτὸ Συμβούλιον, ἀντλοῦν τὰς ἐξουσίας του ἐκ τοῦ λαοῦ ἀπ' εὐθείας, θὰ ἦτο συλλογικὸν ὄργανον, ἀναπληροῦν τὸν ἐλλείποντα ἀνώτατον ἀρχοντα τῆς Πολιτείας. Θὰ εἶχεν ὅμως τοῦτο πολὺ εὐρυτέρας ἐξουσίας, ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὰς συνήθως ὑπὸ τῶν πολιτευμάτων παρεχομένας εἰς τὸν ἀνώτατον ἀρχοντα ἐξουσίας, εἷς τινὰ δὲ εἶχον αὐταὶ πραγματικὸν δικτατορικὸν χαρακτῆρα. Διότι δὲν μετείχε μόνον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας, κυριολεκτικῶς δεσπόζον ταύτης διὰ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς καὶ τοῦ ἀπολύτου βέτο, ἀλλὰ θὰ εἶχεν ἀνεξελέγκτως εἰς χεῖρας τὴν καθ' αὐτὸ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν διὰ τοῦ κατὰ βούλησιν διορισμοῦ τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἄνευ δικαιώματος ἐγκρίσεως ἢ τῆς λεγομένης ψήφου ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους τοῦ Βουλευτικοῦ. Ἐπὶ πλέον, τοῦτο καὶ ὅχι τὸ Ὑπουργικὸν συμβούλιον θὰ διώριζε τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους, λαμβάνον οὕτω εἰς χεῖράς του ὁλόκληρον τὸν κρατικὸν μηχανισμόν.

Βεβαίως, αἱ δειναὶ περιστάσεις, τὰς ὁποίας διέτρεχε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τὸ ἔθνος, διεξάγον ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου, ἐπέβαλλον συγκέντρωσιν ἐξουσιῶν εἰς ὀλίγας χεῖρας, πρὸς δυνατότητα εὐχερεστερας δραστηριότητος κατὰ τὸν χειρισμὸν τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν υποθέσεων τῆς ἐν ἐπαναστάσει χώρας. Οἱ δύο πρωταγωνιστήσαντες εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτεύματος, ὁ Μαυροκορδατός, ὁ ὁποῖος θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, καὶ ὁ Νέγρης, ὁ ὁποῖος θὰ ἐτίθετο ὑπὸ τούτου ἐπὶ κεφαλῇ τῆς καθ' αὐτὸ ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, εἶχον ἀνάγκην κάποιας ἐλευθερίας δράσεως πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δεινῶν περιστάσεων. Ἐν τούτοις, εἰς τὰς πολιτειακὰς αὐτὰς πράξεις διαβλέπομεν καὶ προθέσεις ἱκανοποιήσεως προσωπικῶν φιλοδοξιῶν, προθέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ξέναι πρὸς τὰ συντάγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ, πάντως, δὲν συμβιβάζονται ἀπολύτως πρὸς τὸ φιλελεύθερον καὶ δημοκρατικὸν πνεῦμα τοῦ πολιτεύματος.

Οἱ πολιτειολόγοι φρονοῦν ὅτι τὰ περὶ ἐκτελεστικοῦ σώματος θεσπισθέντα ἀποτελοῦν ἀντιγραφὴν ἐκ τοῦ συντάγματος τῆς 5 Fructidor an III (22 Αὐγούστου 1795) τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως¹. Ἀληθὲς εἶναι ὅτι διὰ τοῦ συντάγματος τούτου καθιεροῦτο συλλογικὸν ὄργανον ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τὸ πενταμελὲς « Διευθυντήριον » (Directoire)². Ἐν τούτοις, ὑπάρ-

1. Ν. Σαρπτόλου, ἔ.δ., σ. 12.

2. Ἀρθρ. 132 τοῦ συντ. τῆς 5 Fructidor an III: « Le pouvoir exécutif est

χουν πολλὰ διαφορὰ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν λειτουργίαν τοῦ πολιτειακοῦ τούτου ὄργάνου. Τὸ διὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου καθιερούμενον πενταμελὲς Ἐκτελεστικὸν θὰ ἐξελέγετο ὑπὸ εἰδικῆς συνελεύσεως καὶ οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ (καὶ ἐν τῇ πράξει ἐξελέγη τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως), ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ θὰ ἦτο ἐνιαύσιος διὰ πάντα τὰ μέλη, τῶν ὁποίων ἡ ἰδιότης θὰ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς ἐκείνην τοῦ μέλους τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ἐκ τῶν κόλπων του θὰ ἐξελέγετο ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ ἀντιπρόεδρος, ἐνιαυσίου ἐπίσης ἀρχῆς. Ἀντιθέτως, τὸ πενταμελὲς Γαλλικὸν Διευθυντήριον θὰ ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἐκ καταλόγου συντασσόμενον ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ ἐκ προσώπων, τὰ ὁποῖα εἶχον χρηματίσει μέλη τῆς Βουλῆς ἢ ὑπουργοί, ἐν μέρος θὰ ἥλλασσε κατ' ἔτος καὶ καθήκοντα προέδρου θὰ ἤσκουν διαδοχικῶς τὰ μέλη, ἕκαστον κατὰ τρίμηνον. Ὑπάρχει σχετικὴ τις ὁμοιότης ὡς πρὸς τὴν εὐρύτητα τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τῶν δύο πενταμελῶν αὐτῶν σωμάτων, ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν μελῶν τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἄνευ ψήφου ἐμπιστοσύνης, τὸν χειρισμὸν τῶν ἐξωτερικῶν υποθέσεων, τὴν διεξαγωγὴν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, τὸν διορισμὸν ὑπαλλήλων κ.λ.π.¹ Ἐν τούτοις, ὑπάρχουν ἄλλαι βασικαὶ διαφορὰι. Ἐνῷ τὸ Ἐκτελεστικὸν μετείχε τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον πρωταρχικόν, δυνάμενον νὰ προτείνῃ νόμους καὶ ἀσκοῦν τὸ ἀπόλυτον βέτο, τὸ Διευθυντήριον οὐδεμίαν ἀπολύτως εἶχεν ἀνάμειξιν εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἤκουν τὰ δύο νομοθετικὰ σώματα. Πράγματι, ἐνῷ τὸ σύνταγμα τῆς Ἐπιδάουρου προέβλεπε μίαν καὶ μόνην Βουλὴν καὶ ταύτην μετὰ περιορισμένων ἐξουσιῶν, ἐνιαυσίου δὲ μόνον ἀρχῆς, τὸ Γαλλικὸν σύνταγμα τοῦ 1795 καθιέρωνε δύο νομοθετικὰ σώματα, ὅπως διαφόρως ἐκλεγόμενα καὶ τριετοῦς ἀρχῆς, τὸ « Συμβούλιον τῶν 500 », δηλαδὴ τὴν καθ' αὐτὸ Βουλὴν, καὶ τὸ « Συμβούλιον τῶν πρεσβυτέρων », δηλαδὴ τὴν ἐκ 200 μελῶν Γερουσίαν. Πάντως, ἡ ὑπὸ τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου θέσπισις ἐνὸς καὶ μόνου νομοθετικοῦ σώματος ἦτο ἔργον φρονήσεως καὶ πρακτικῆς ἀνάγκης,

délégué à un directoire de cinq membres, nommé par le corps législatif, faisant alors les fonctions d'assemblée électorale, au nom de la nation ». Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Κορδάτου (Ἰστ. Νεωτ. Ἑλλ., τ. Β', σ. 370) ὅτι οἱ πληρεξούσιοι εἰς τὴν Ἐπιδάουρον εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ ἀντιγράψουν πιστῶς τὰς διατάξεις τοῦ γαλλικοῦ συντάγματος τῆς 5 Fructidor (1795), ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγρης δι' ἐπεμβάσεων παρεμόρφωσαν τὰς δημοκρατικὰς ἀρχάς, εἶναι ἀνυπόστατος. Ἀλλῶστε, οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ἐπιδάουρου, κατὰ τὸ μέγιστον μέρος, ἠγγούον ὁλοσχερῶς τὰ κείμενα τῶν συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως!

1. Καὶ αὐτὸ τὸ δικαίωμα τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὅπως διορίξῃ τοὺς ἀνωτάτους ὑπαλλήλους, περιορίσθη διὰ μυστικοῦ ψηφίσματος τῆς 13 Ἀπριλίου 1823 τῆς ἐν Ἀστρεϊ Β' Ἐθνοσυνελεύσεως, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ Ἐπαρχοὶ τῆς Ἐπικρατείας θὰ ἐξελέγοντο ἀπὸ κοινῶ ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διὰ κοινῆς δὲ συναινέσεως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποβληθῇ εἰς ἐκ τούτων.

καθ' ὅσον ἡ ἐκλογὴ ἀντιπροσώπων διὰ δύο βουλευτικά σώματα, θὰ προσέκρουε κατὰ τὰς ἀνωμάλους ἐκείνας περιστάσεις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια, τυχὸν δὲ πραγματοποιουμένη θὰ ὠδήγει εἰς πλήρη σύγκρουσιν ἐξουσιῶν καὶ ἀναρχίαν.

3. ΤΟ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Ὁ τίτλος Γ', περιλαμβάνων τὰ τμήματα Δ', Ε', καὶ Σ', καθορίζει τὰ καθήκοντα τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος καὶ τῶν Γραμματέων αὐτοῦ, ὡς καὶ τὰ τῆς ἐκδικάσεως ἀδικημάτων, εἰς τὰ ὅποια θὰ ὑπέλειπον τὰ μέλη τοῦτου. Εἰς αὐτὰ κυρίως τὰ τμήματα καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα περὶ Ἐκτελεστικοῦ, ἀπαιτοῦνται ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν νομοτεχνικὴν ἐπεξεργασίαν μετὰ τινος πείρας, θὰ ἐχρησίμευσε τὸ περὶ τὸν Μαυροκορδατον ἐπιτελεῖον συνεργατῶν καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Ἰταλὸς Γκαλλίνα. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει τὸ ἄρθρον κε', κατὰ τὸ ὁποῖον « διὰ τὰς κατεπειγούσας περιστάσεις, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ Πατρίς, τὸ Βουλευτικὸν ὀφείλει κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος νὰ ἀκολουθῇ ἀδιακόπως τὰς ἐργασίας του ». Ἐξ αἰτίας τοῦ ἁρθρου τούτου καὶ ἐπειδὴ πολλὰ μέλη ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ μεταβοῦν εἰς τὰς ἐπαρχίας των χάριν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πολέμου, ὡς ἐκ τούτου δὲ δὲν ἐπετυγχάνετο ἡ ἐκ τῶν δύο τρίτων ἀπαιτουμένη ἀπαρτία, βραδύτερον ἐσχηματίσθη βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ, τοῦλάχιστον ἐκ πέντε μελῶν ἢ ἐκ δώδεκα διὰ τὴν κατασκευὴν νόμου, ἐνέχουσα « δύναμιν καὶ κύρος τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος »¹.

Τὰ πλεῖστα τῶν λοιπῶν ἁρθρῶν τοῦ Τίτλου τούτου εἶναι τὰ συνήθη τῶν κανονισμῶν νεωτέρων κοινοβουλίων, ρυθμιζόντα τὰ τῆς ἀπαρτίας, τῆς ἀπαιτουμένης πλειοψηφίας πρὸς λήψιν ἀποφάσεων, τὰς δικαιοδοσίας τοῦ Προέδρου, τὸν σχηματισμὸν ἐπιτροπῶν, ὀριζομένων κατὰ τριμηνίαν διὰ τὰς ἀρμοδιότητας ἐκάστου ὑπουργείου, τὰ καθήκοντα τῶν Γραμματέων κ.λ.π. Σημασίαν ἰδιαιτέραν ἔχει τὸ ἄρθρον λδ', τὸ ὁποῖον, ὡς ἐγγράφη ἀνωτέρω, ἐν συνεχείᾳ τοῦ ἁρθρου ι' περὶ τοῦ ἀπολύτου βέτο τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὀρίζει ὅτι ὁ « Νόμος πίπτει », ἐάν, διαβιβασθεὶς εἰς τὸ Ἐκτελεστικὸν δὲν τύχη παρὰ τούτου κυρώσεως. Ἐπίσης κατὰ τὸ ἄρθρον λθ' τὸ Βουλευτικόν, ὑπεπεχρεοῦτο νὰ θέσῃ πρὸς ἔγκρισιν ἢ ἐπεξεργασίαν πᾶν σχέδιον Νόμου προβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Τὸ Βουλευτικὸν ὤφειλε νὰ δέχεται ἀναφορὰς τῶν πολιτῶν καὶ νὰ ἀποφασίζῃ ἐπ' αὐτῶν. Κατὰ τὸ ἄρθρον μ', οὔτε

1. Νόμος ὑπ' ἀρ. 16, ψηφισθεὶς ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ κυρωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐν Ἀργεῖ τῇ 5 Ἰουνίου 1822. Βλ. Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, τ. Α', σ. 169.

κήρυξις πολέμου, οὔτε συνθήκη εἰρήνης, συναπτομένη ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, εἶχε κύρος ἀνευ συγκαταθέσεως τοῦ Βουλευτικοῦ, ἐξαιρέσει ὀλιγομήρου ἀνακωχῆς. Τὸ ἄρθρον μὰ ρυθμίζει τὰ τῆς ὑποβολῆς, ἐπεξεργασίας καὶ κυρώσεως προϋπολογισμοῦ ἐσόδων καὶ ἐξόδων. Στρατιωτικοὶ προβιβασμοὶ καὶ ἀπονομαὶ ἀμοιβῶν δι' ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν πατρίδα ἀνήκον εἰς τὰς δικαιοδοσίας τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ τύχουν τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Βουλευτικοῦ. Εἰς τοῦτο ἐπίσης ἀνήκεν ἡ πρωτοβουλία πρὸς κοπὴν ἐθνικοῦ νομίσματος. Ἐὰν τὸ Ἐκτελεστικὸν ᾔθελε συνάψει συνθήκην, σκοποῦσαν τὴν κατάργησιν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔθνους, τὸ Βουλευτικὸν θὰ ἤρνετο τὴν ἐγκρίσιν καὶ θὰ ἐκήρυσσεν ἔκπτωτον τὸν Πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Εἰς τὰς συνεδρίας, πλὴν τῶν μυστικῶν, ἐδικαιοῦτο νὰ παρευρίσκηται ὁ ἐφημεριδογράφος.

Τὰ ἄρθρα ν' - γγ' ὥριζον ὅτι μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ, κατηγορούμενα διὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα, παρεπέμποντο ἐνώπιον ἐπαμελοῦς ἐπιτροπῆς, ἐὰν δὲ αὕτη ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τῆς ἐνοχῆς, ἐκηρύττοντο διὰ πλειοψηφίας τῶν δύο τρίτων ὑπὸ τοῦ σώματος ἔκπτωτα καὶ παρεπέμποντο εἰς τὰ ποινικὰ δικαστήρια. Ἄν δὲ μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἐβαρύνετο διὰ τοιαύτης κατηγορίας, παρεπέμετο εἰς ἐπαμελὴ ἐπιτροπὴν τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ἡδύνατο νὰ κηρυχθῇ ἔκπτωτον διὰ πλειοψηφίας τῶν τεσσάρων πέμπτων τοῦτου πρὸς παραπομπὴν εἰς τακτικὰ δικαστήρια. Καθ' ὃν τρόπον τὰ μέλη τοῦ Βουλευτικοῦ, ἐκρίνοντο καὶ τὰ τιθέμενα ὑπὸ τοιαύτην κατηγορίαν μέλη τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Οὕτω καθιεροῦτο ἀσυλία, ἀλλὰ καὶ εὐθύνη ἐνώπιον τοῦ Βουλευτικοῦ πάντων ἐν γένει τῶν ἀνωτάτων ὀργάνων τῆς Πολιτείας.

4. ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ ΤΟΥ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Ὁ τίτλος Δ', περιλαμβάνων τὰ τμήματα Ζ - Η καὶ τὰ ἄρθρα νδ' - πς', καθορίζει τὰ τῶν καθηκόντων τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος καὶ τὰ τῶν εὐθυνῶν τοῦτου. Ἐπαναλαμβάνονται ὅσα καὶ ἀνωτέρω περὶ σχέσεων Ἐκτελεστικοῦ καὶ Βουλευτικοῦ ὡς πρὸς τὴν ὑποβολὴν νομοσχεδίων, τὴν κύρωσιν νόμων καὶ τὰς κατηγορίας κατὰ τῶν μελῶν του. Κατὰ τὸ ἄρθρον ξ', πᾶσαι αἱ δυνάμεις ξηραῖ καὶ θαλάσσης θὰ διηυθύνοντο ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ἐν τῇ οὐσίᾳ ὑπὸ τοῦ Προέδρου αὐτοῦ Μαυροκορδάτου. Θὰ ἐκυβέρνηα μέσφ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀλλὰ θὰ εἶχε τὴν ἐποπτείαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ οἰαδήποτε ἐπιβαλλόμενα μέτρα, ἐκτὸς τῶν πολεμικῶν, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν ἀστυνομίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους, εἰς τὴν σύναψιν δανείων, εἰς τὴν ὑποθήκευσιν ἐθνικῶν γαιῶν. Ἐδικαιοῦτο ἐπίσης νὰ λάβῃ ἑκτακτα μέτρα διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν τῶν μαχομένων δυνάμεων, τὰς προαγω-

γὰς στρατιωτικῶν καὶ τὸν κολασμὸν στρατιωτικῶν ἐγκλημάτων. Ταῦτα πάντα ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ Βουλευτικοῦ. Διῶριζε πρέσβεις καὶ τοὺς ἐμπεπιστευμένους εἰς τὰς ξένας αὐτὰς ὑπαλλήλους καὶ ἐν γένει εἶχε τὰς σχέσεις τῆς ἐπικρατείας μετὰ τῶν ξένων δυνάμεων. Τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἦσαν ἀπαραβίαστα, μὴ δυνάμενα νὰ συλληφθοῦν ἢ νὰ παραπεμφθοῦν εἰς δίκην ἄνευ ἀποφάσεως τοῦ Βουλευτικοῦ ὑπὸ τὴν ὥς ἀνωτέρω ὀριζομένην διαδικασίαν. Δι' ἐγκλήματα προδοσίας κατὰ τῆς πατρίδος, τὸ Ἐκτελεστικὸν κατὰ τὸ ἄρθρον πς' ἠδύνατο νὰ συστήσῃ ἔκτακτον ἐπιτροπὴν πρὸς ἀνέγκλητον ἐκδίκασιν καὶ κολασμὸν τῶν ἐνόχων, μέχρι συστάσεως Γενικοῦ Δικαστηρίου. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ὑπενθυμίζει ἐν τινι μέτρῳ σχετικὰ ἄρθρα τῶν συνταγμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ τελευταῖος τοῦ πολιτεύματος τίτλος, περιλαμβάνων τὸ Μέρος Θ' καὶ τὰ ἄρθρα πς' - ρ', ἐπιχειρεῖ νὰ θέσῃ εἰς γενικὰς γραμμὰς τὰς βάσεις ὁργανώσεως τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης. Τὸ μῆμα τοῦτο περισσότερον παντὸς ἄλλου προδίδει τὰς ἀδυναμίας τῶν ἐν Ἐπιδαύρῳ προχειροποιήτων πολιτεολόγων καὶ νομομαθῶν, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν ἐντὸς ὀλίγιστου χρονικοῦ διαστήματος νὰ θεσπίσουν γενικοὺς καὶ ὑψηλῆς ἰδεολογικῆς στάθμης κανόνας δικαίου, ἀντιλουμένους ἐκ τῶν φιλελευθέρων πολιτευμάτων τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἐναρμονιζομένους πρὸς τὰς ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατούσας συνθήκας καὶ τὰ κατὰ τόπους ἔθιμα. Τὸ Δικαστικὸν κηρύσσεται ἀνεξάρτητον ἐκ τῶν δύο ἄλλων ἔξουσίων, τῆς Ἐκτελεστικῆς καὶ τῆς Βουλευτικῆς. Ἀλλ' ἐνῶ παρέχεται ἡ ἐντύπωσις ὅτι διὰ τῆς λέξεως Δικαστικὸν νοεῖται ἡ δικαστικὴ ἔξουσία, ἐν ἐπομένῳ ἄρθρῳ λέγεται ὅτι τοῦτο θὰ ἀπαρτίζεται ἐξ ἑνδεκα μελῶν, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς Διοικήσεως καὶ ἐκλεγόντων τὸν Πρόεδρον, χωρὶς νὰ γίνεται λόγος περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν δικαιοδοσιῶν του. Κατόπιν γίνεται λόγος περὶ τοῦ « Δικανικοῦ », διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ὑπονοεῖται ἡ δικαιοσύνη, ἐνεργουμένη διὰ κριτηρίων, τὰ τῆς συστάσεως τῶν ὁποίων θὰ καθώριζεν ἐκδοθησόμενος Νόμος. Δι' εἰδικῶν νόμων ἐπίσης θὰ ἐρρυθμίζοντο τὰ τῆς περιοχῆς καὶ διαδικασίας ἐκάστου κριτηρίου, τὰ τῆς συστάσεως ἀνωτάτου Κριτηρίου εἰς τὴν ἔδραν τῆς Διοικήσεως, ὡς καὶ εἰς τὰς ἑδρας τῶν τοπικῶν Ὁργανισμῶν (Γερουσιῶν, Ἀρείου Πάγου κ.λ.π.), τὰ τῆς συστάσεως κατωτέρων κριτηρίων εἰς ἐπαρχίας καὶ τὰ τῶν Κριτῶν « εἰρηνοποιῶν » εἰς κοινότητας καὶ χωρία. Πάντα ὅμως τὰ δικαστήρια αὐτὰ τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν χωρίων θὰ περιωρίζοντο εἰς πολιτικὰς δίκας, ὑπονοομένου οὕτω ὅτι πᾶσαι αἱ ποινικαὶ δίκαι ὁλοκλήρου τοῦ κράτους θὰ παρεπέμποντο εἰς τὰ ἀνώτατα Δικαστήρια!

Ἀξίον προσοχῆς εἶναι τὸ ἄρθρον Ζς', κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ Ἐκτελεστικὸν ἐλάμβανεν ἐντολὴν « νὰ διορίσῃ ἐπιτροπὴν συγκεκριμένην ἀπὸ τὰ ἐκλεκτότερα καὶ σοφώτερα μέλη τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων ἡ ἀρετὴ εἶναι ἐγνωσμένη, διὰ νὰ συνθέσῃσι κώδικας Νόμων, πολιτικῶν, ἐγκληματικῶν καὶ

ἐμπορικῶν...». Οὕτω ἐλαμβάνετο πρόνοια διὰ τὴν σύνταξιν καὶ καθιέρωσιν ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι εἰδικῆς ποινικῆς, ἀστικῆς καὶ ἐμπορικῆς νομοθεσίας. Διὰ τοῦ ἄρθρου Ζη' ὠρίζετο «ἄχρι τῆς κοινοποιήσεως τῶν εἰρημνῶν κωδίκων, αἱ πολιτικαὶ καὶ ἐγκληματικαὶ διαδικασίαι βάσιν ἔχουσι τοὺς νόμους τῶν ἀειμνήστων Χριστιανῶν ἡμῶν αὐτοκρατόρων καὶ τοὺς παρὰ τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ Ἐκτελεστικοῦ σώματος ἐκδιδόμενους Νόμους· διὰ δὲ τὰ ἐμπορικά, ὁ ἐμπορικὸς τῆς Γαλλίας κῶδιξ μόνος ἰσχύει εἰς τὴν Ἑλλάδα». Ἄνευ ἀμφιβολίας, τὸ ἄρθρον τοῦτο θὰ ὀφείλεται εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Νέγρη, διότι τὰ εἰς αὐτὸ περιλαμβανόμενα ἀνευρίσκονται σχεδὸν αὐτολεξεῖ εἰς τὸ τμ. Α' ἄρθρ. Β' καὶ εἰς τὸ τμ. Γ', ἄρθρ. α' καὶ ς' τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνταχθείσης Νομικῆς Διατάξεως τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος. Δικαίως ὅμως προβάλεται ὡς ἀντικατοπτρίζον τὰ αἰσθήματα πάντων τῶν συνηγμένων ἐν Ἑπιδαύρῳ πληρεξουσίων τοῦ Ἐθνους, κυριαρχουμένων ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος καὶ διατηρουμένης ζωῆς τῆς Βυζαντινῆς παραδόσεως εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δημιουργῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

Τὰ δύο τελευταῖα ἄρθρα τοῦ περὶ δικαστικῆς ἐξουσίας τμήματος καὶ τοῦ ὅλου κειμένου τοῦ πολιτεύματος θὰ εἶχον μᾶλλον τὴν θέσιν των εἰς τὸ «περὶ γενικῶν δικαιωμάτων» μέρος. Διὰ τούτων καταργοῦνται τὰ βασανιστήρια καὶ ἡ ποινὴ τῆς δημεύσεως, μετὰ δὲ τὴν σύστασιν τῶν δικαστηρίων οὐδεὶς θὰ ἐφυλακίζετο ἄνευ προσταγῆς τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου, ἐκτὸς ἐὰν συνελαμβάνετο ἐπ' αὐτοφώρῳ. Καὶ ταῦτα ἔχουν ληφθῇ μᾶλλον ἐκ τῶν πολιτευμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (σύνταγμα 1793, ἄρθρ. 10 τῆς Διακηρύξεως τῶν Δικαιωμάτων, Σύνταγμα 1795, διακηρύξεις ἄρθρ. 8-14), μολοντί εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἡ ἐφαρμογὴ των καὶ εἰς τὰ «φωτισμένα» μοναρχικὰ καθεστῶτα τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὰ μεταγενέστερα ἑλληνικὰ συντάγματα ἐτέθησαν μετὰ μεγαλυτέρων λεπτομερειῶν εἰς τὸ περὶ ἀτομικῶν δικαιωμάτων μέρος, τοῦ δὲ ἐν ἰσχύϊ συντάγματος ἀπετέλεσαν τὰ ἄρθρα 4, 5, καὶ 18 τοῦ τμήματος «περὶ τοῦ δημοσίου δικαίου τῶν Ἑλλήνων».

5. ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΘΕΣΜΟΥ

Τοῦτο εἶναι ἐν περιλήψει τὸ περιεχόμενον τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου, ὠμιλῆσαμεν δὲ ἄνωτέρω διὰ τὸ ἀκολουθοῦν παράρτημα καὶ τὰς διαφόρους ἄλλας πράξεις τῆς Συνελεύσεως. Ἐν συμπεράσματι, δυνάμεθα νὰ ἐκφέρωμεν γενικὰς τινὰς κρίσεις περὶ τούτου. Εἰς τὴν Νομικὴν Διάταξιν τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος (μέρος Γ' ἄρθρ. κα') ἀνεγράφετο «ὅλη ἡ Ἑλλάς τὴν Ἐθνικὴν Βουλὴν (ὑπονοουμένης οὕτω τῆς μελλούσης νὰ συγκαληθῇ Ἐθνικῆς Συνελεύσεως) νὰ τὴν θεωρῇ ὡς Τοποτηρητὴν ἐσομένου Χριστιανοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, τὸν ὅποιον ἀφοῦ πρῶτον ἐκλέξαι

καθυποβάλλῃ εἰς τοὺς Ἑθνικοὺς Νόμους τῆς, ἔχει ἔπειτα νὰ ἀναγνωρίσῃ Μονάρχην τῆς »¹. Ἐν τούτοις, εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου καὶ μολονότι ἐξηκολούθει νὰ πρωταγωνιστῇ εἰς τὴν κατάρτισίν του ὁ Νέγρης, οὐδὲν περιελήφθη σχετικὸν πρὸς μελλοντικὴν ἐγκαθίδρυσιν συνταγματικῆς βασιλείας. Ἄνευ ἀμφιβολίας, ὑπῆρχον πολλοί, καὶ ἴσως ἐν πλειονότητι, οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἐγκαθίδρυσιν βασιλείας ἐν Ἑλλάδι καὶ λόγῳ τῆς ἀναβιώσεως τῆς βυζαντινῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ διότι ἐθεώρουν ταύτην ἐγγύησιν τάξεως καὶ ἡσυχίας ὑπεράνω τῶν ἀτομικῶν φιλοδοξιῶν καὶ τῶν πολιτικῶν παθῶν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ πλέον, πολλοὶ ἦσαν οἱ φρονοῦντες ὅτι ἐγκαθίδρυσις τῆς βασιλείας ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως δι' ἐκλογῆς βασιλέως ἐξ ἰσχυόντος βασιλικοῦ οἴκου τῆς Εὐρώπης, θὰ κατέρριπτε τὰς διασπαρείσας κατηγορίας περὶ καρμποναρισμοῦ, θὰ ἐκίνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ θὰ ἐξησφάλιζε τὰς συμπαθείας τῆς μοναρχουμένης Εὐρώπης. Τοιαῦτα δὲ αἰσθήματα ἐκυριάρχουν καὶ εἰς μεγάλην μερίδα τῶν λαϊκῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι οὐδὲν ἐνόουν περὶ Δημοκρατίας, ἐθεώρουν δὲ ἐγγύησιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τὴν βασιλείαν καὶ ἐταῦτιζον τὴν ὑπαρξίν Ἑλληνικοῦ Κράτους πρὸς τὴν ἔλευσιν βασιλέως. Αἱ λαϊκαὶ αὐταὶ τάξεις ἐν ἀρχῇ ἀνέμενον τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ὡς σωτῆρα καὶ εἶναι πιθανόν ὅτι, ἂν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔφθανεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπαληθεύον τὰς διασπαρείσας ἐπαγγελίας του ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, θὰ εὐρισκεν ἑδαιφος πρόσφορον πρὸς ἀνακήρυξίν του εἰς ἡγεμόνα. Ἐν συνεχείᾳ, καὶ ἂν ὅτου ἐξεδηλώθησαν αἱ κομματικαὶ ἀντιθέσεις καὶ αἱ ἀπειλοῦσαι τὴν συντριβὴν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνος διαμάχαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἡγετῶν, ἀνέμενον τὴν σωτηρίαν ἐκ τῆς ἐλεύσεως βασιλέως ἐκ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐρωτῶντες « πότε θὰ μᾶς ἔλθῃ ὁ ἀφέντης »².

Παρὰ ταῦτα, εἰς τὸ ψηφισθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολίτευμα οὐδὲ νῦν εἰς τὴν ἀνεγρᾶφην περὶ βασιλικοῦ καθεστῶτος καὶ προσεχοῦς ἐλεύσεως ἡγεμόνος τοῦ ἱδρυομένου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Τοῦτο βεβαίως θὰ ἦτο δυνάμιον νὰ δικαιολογηθῇ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὐδεὶς βασιλικὸς οἶκος τῆς Εὐρώπης θὰ ἐσκέπτετο νὰ διαθέσῃ βλαστὸν τῆς οἰκογενείας του δι' ἀνύπαρκτον εἰσέτι Ἑλληνικὸν Κράτος καὶ οὐδεὶς σοβαρὸς ἡγεμονόπαις θὰ ἐδέχετο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν

1. Μέρος Γ', ἀρθρ. κα' τῆς « Νομικῆς Διατάξεως τῆς Ἀνατολικῆς Χ. Ἑλλάδος » ἐν Μάμουκα, ἔ.ἀ., τ. Α', σ. 65. Ἐκ τῆς Νομικῆς Διατάξεως ταύτης (τμήμα Γ', § Β') προφανῶς εἶναι ἐμπνευσμένον καὶ τὸ ἀρθρ. η' περὶ ἰσχύος τῶν Νόμων « τῶν ἀειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἑλλάδος ». Βλ. καὶ ἀνωτ., ὡς καὶ εἰς τὰ σχετικὰ κεφάλαια περὶ τῶν τοπικῶν ὁργανισμῶν. Σημειωτέον ὅτι καὶ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἐν ἀρχῇ εἰς τὰ ἐπίσημα ἑγγραφεῖα τῶν ὁμίλων περὶ προσεχοῦς ἐλεύσεως βασιλέως ὡς περὶ εὐχῆς τοῦ Ἔθνους.

2. Σπ. Τρικιούπη, ἔ.ἀ., τ. Β', σ. 110.

φλεγόμενην ἐκ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πυρὸς καὶ κατερειπωμένην Ἑλλάδα. Λογικῶς ἔπρεπε πρῶτον νὰ διασφαλισθῇ διὰ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγώνος ἡ ὑπαρξις Ἑλλάδος καὶ κατόπιν νὰ γίνῃ λόγος περὶ τοῦ πολιτικοῦ αὐτῆς καθεστῶτος. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων, πολλοὶ ἐκ τῆς μερίδος τῶν προκρίτων, ἔχοντες ἤδη πικράν πείραν ἐκ τῶν ἀξιώσεων τοῦ Ὑψηλάντου, ἐφοβοῦντο ὅτι ἔλευσις ἡγεμόνος θὰ ἐσήμαινεν ἐκμηδένισιν τῆς παρὰ τῷ λαῷ ἐπιρροῆς τῶν καὶ τῆς πατροπαράδοτου πολιτικῆς τῶν δυνάμεως. Ὑπὸ τῶν αὐτῶν, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, φόβων κατείχοντο καὶ τινες ἰθύνοντες πολιτικοί, ὡς ὁ Μαυροκορδαῖτος, συνεργαζόμενοι ἤδη στενῶς μετὰ τῶν προκρίτων καὶ μέσῳ τούτων συγκεντροῦντες εἰς χεῖράς των τὴν ἐξουσίαν. Τέλος ὑπῆρχον εἰς τὸν μικρὸν κύκλον τῆς Ἐπιδάουρου καὶ τινες φιλέλληνες ἢ Ἑλληνες νέοι τυγχάνοντες δημοκρατικῆς παιδείσεως καὶ διαπνεόμενοι ὑπὸ ἀντιβασιλικῶν αἰσθημάτων.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς μία συμβιβαστικὴ μέση λύσις ἐφαίνετο ἐνδεδειγμένη. Οὐδεὶς λόγος ἐγένετο εἰς τὸ πολίτευμα περὶ μελλοντικῆς ἐγκαθιδρύσεως εἰς Ἑλλάδα βασιλείας καὶ περὶ «ἐλευσομένου βασιλέως», ἔστω καὶ μετὰ τῶν ἀναγραφεισῶν εἰς τὸν Ὁργανισμὸν τῆς Ἀνατ. Χ. Ἑλλάδος προϋποθέσεων, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ βασιλεία θὰ ἦτο συνταγματικὴ καὶ ὁ βασιλεὺς θὰ «καθυπεβάλλετο εἰς τοὺς ἐθνικοὺς νόμους». Ἀλλ' οὐδεὶς λόγος ἐγένετο καὶ περὶ Δημοκρατίας, ἡ δὲ λέξις αὐτῇ, μολονότι πλημμυρίζει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰ συντάγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὰ χρησιμεύσαντα εἰς πολλὰ ὡς ὑπόδειγμα, ἐπαναλαμβάνεται δὲ κατὰ κόρον καὶ εἰς τὸ πολίτευμα τοῦ Ρήγα, οὐδεμίαν φορὰν ἀνευρίσκειται εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου. Ἐτι πλέον, τὸ πολίτευμα τοῦτο διακηρύσσεται «προσωρινόν», ἐπομένως ἐπιφυλάσσεται τὸ μέλλον δι' ὅλας τὰς τάσεις καὶ ἐπιθυμίας. Δὲν ὑπάρχει δὲ «κυβέρνησις τῆς Δημοκρατίας», «Βουλὴ τῆς Δημοκρατίας» κ.λ.π., ἀλλὰ «προσωρινὴ διοίκησις», τῆς ὁποίας ἐκφραστικὰ ὄργανα εἶναι τὸ Βουλευτικὸν καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ τὸ ὑπὸ τούτου ὀριζόμενον ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἐπομένως καὶ ταῦτα περιβαλλόμενα μὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς προσωρινότητος. Ἄλλωστε, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἔχῃ χαρακτῆρα προσωρινὸν ἡ κυβερνητικὴ ἐξουσία ἑνὸς λαοῦ διεξάγοντος ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου, στερουμένου ἀκόμη οἰασδήποτε οὐσιαστικῆς υποστάσεως καὶ ἀγνοουμένου ὡς κράτους ὑπὸ ὅλων τῶν κρατῶν τοῦ κόσμου;

6. Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου, ἐξεταζόμενον σήμερον ἐν παραλληλισμῷ πρὸς τὰς ἰσχυρούσας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ πολιτικὰς συνθήκας, θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς συντηρητικῶν, ἴσως ὑπερσυντηρητικῶν, ἂν μὴ «ἀντιδραστικῶν» ἀρχῶν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του θὰ ἦτο δυνατόν νὰ

χακτηρισθῇ « φιλελεύθερον » ἢ « προοδευτικόν », οὐχὶ δὲ ἐπαναστατικῶν καὶ ριζοσπαστικῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν¹. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προφανῶς θὰ ἠνώχλει τὰς συντηρητικὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας ἦτο ἡ κατὰ βάσιν καθιέρωσις τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας ἐν τῇ διακυβερνήσει διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλογῆς τῶν δύο ἀσκούντων τὰς ἀνωτάτας, Νομοθετικὴν καὶ Ἐκτελεστικὴν, ἐξουσίας ὀργάνων τῆς Πολιτείας. Καὶ ἀκριβῶς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κηρύξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἱερὰ Συμμαχία συνέτριβε δι' ἐνόλων ἐπεμβάσεων ἐκτραγέντα εἰς τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Νεαπόλεως ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὅποια δὲν ἀπέβλεπον εἰς ἐγκαθίδρυσιν δημοκρατικῶν καθεστώτων, ἀλλ' εἰς ἐφαρμογὴν φιλελευθέρων πολιτευμάτων μετὰ λαϊκῆς ἀντιπροσωπείας. Ἰσως ἐφοβοῦντο ὅτι ἡ ἔστω καὶ εἰς τὴν ἀπόμερον Ἑλλάδα ἐγκαθίδρυσις καθεστώτος μὲ βάσιν τὴν λαϊκὴν ἐκπροσώπησιν καὶ ἀντικειμένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλέφ Θεοῦ ἐξουσίας, θὰ ἐκίνοι εἰς πειρασμοὺς πρὸς μίμησιν καὶ θὰ ἐξώθει πρὸς ἐπαναστάσεις τοὺς λαοὺς τῶν πρὸς ἐφαρμογὴν παρεμφερῶν φιλελευθέρων πολιτευμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνην ἀκόμη τὴν ἐποχὴν οἱ ὑπὸ τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας κυβερνώμενοι λαοὶ δὲν εἶχον ἀνάγκην νὰ προστρέξουν πρὸς μίμησιν εἰς ἓνα μαχόμενον κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς καταδυναστεύσεως χριστιανικὸν λαόν, ἐγκαθιδρύοντα προσωρινὸν πολίτευμα, διότι εἶχον περίξ των πολλὰ ἄλλα χαρακτηριστικὰ παραδείγματα φιλελευθέρων πολιτικῶν καταστάσεων, ὥς τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἢ τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ, πέραν δὲ τοῦ ὠκεανοῦ τὸ ἄκρως δημοκρατικὸν φιλελεύθερον ἀμερικανικὸν πολίτευμα. Κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως τὸ ψηφισθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολίτευμα οὐδὲν εἶχε τὸ δυνάμενον νὰ κινήσῃ τὴν ὁργὴν τῶν μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης, ἀφοῦ καὶ τὰ διακηρυσσόμενα γενικὰ πολιτικὰ καὶ ἀτομικὰ δικαιώματα περιορίζοντο εἰς τινα στοιχειώδη, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ἐφαρμογῇ καὶ εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ κράτη, ἡγνοήθησαν δὲ πάντα ἐκεῖνα τὰ ὅποια, χαρακτηρίζοντα τὰς ἰδέας τῆς Γαλ-

1. Κατὰ τὸ ἔτος 1821, ἄγνωστον εἰς ποίαν ἀκριβῶς ἐποχὴν, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις μετάφρασις εἰς ἑλληνικὴν τοῦ ἐν ἰσχύι καθιερωθέντος ὑπὸ τοῦ παλινορθωθέντος καθεστώτος τῶν Βουρβόνων γαλλικοῦ συντάγματος τοῦ 1814, ὑπὸ τοῦ Félix Déhaire. Τὸ φυλλάδιον φέρει τίτλον: « Ἡ συνταγματικὴ Χάρτα, μεταφρασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γάλλου Φήλιχος Δεαίχου. Θεὸς σῶφροσι, νόμος. Πλάτων, ἐπιστ. ἡ'. Ἐν Παρισίοις παρὰ τῷ βιβλιοπώλῃ Νοξερᾶφ, εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Βολταίρου, ἀρ. ζ'. ΑΩΚΑ ». Ἐν τέλει τοῦ κειμένου: « ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Βοβαίου ». Πιθανώτατα, ἡ μετάφρασις αὕτη ἐγένετο καὶ ἐξεδόθη τῇ πρωτοβουλίᾳ Γάλλων φιλελήνων βασιλοφρόνων, πρὸς διαφώτισιν τῶν ἐπαναστατῶν Ἑλλήνων καὶ ἐφαρμογὴν παρεμφεροῦς πολιτεύματος ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι. Ὁ Κοραῆς, ἀντιθέτων καὶ ἄκρως ριζοσπαστικῶν ἰδεῶν, ρίπτει εἰς τὴν λήθην τὸ δημοσιον αὐτό, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν ἢ νὰ περιῃλθῇ εἰς γνώσιν του. Πάντως, δὲν φαίνεται νὰ ἐγνώσθῃ ἐν Ἑλλάδι πρὸ τῆς ψηφίσεως τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει κατ' οὐδὲν ἐπηρέασε τοῦτο ».

λικῆς ἐπαναστάσεως, δὲν ἐφηρομόζοντο ἐν τῇ ἀπολυταρχικῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐκίνουν τὴν ὀργὴν τῶν μοναρχῶν τῆς, ὡς ἡ ἐλευθερία τοῦ Τύπου, τὸ δικαίωμα τοῦ συνέρχεσθαι καὶ συνετairίζεσθαι, τὸ ἀπαρabiάστων τῶν ἐπιστολῶν κ.λ.π.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις τῆς Ἑπιδαύρου, παρ' ὅλας τὰς προφυλάξεις τῆς πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς δυναμένου νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔκρινε σκόπιμον νὰ καθησυχάσῃ τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ διὰ τὰ ψηφισθέντα. Ὡς ἐγράφη ἀνωτέρω, εἰς τὴν μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐκδοθεῖσαν διακήρυξιν ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν « μακρὰν τοῦ νὰ στηρίζηται εἰς ἀρχὰς τινας δημαγωγικὰς καὶ στασιώδεις » ἦτο πόλεμος ἱερὸς ἐθνικὸς, ἀποβλέπων εἰς ἀνάκτισιν δικαίων, τῶν ὁποίων ἔχαιρον πάντες οἱ εὐνοοῦμενοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ ὀργανωθείσα προσωρινὴ Διοίκησις ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ Δικαίου καὶ τῶν Νόμων.

Ταῦτα ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως. Ἀλλ' ἀπὸ ἐσωτερικῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς, τὸ ψηφισθὲν εἰς τὴν Ἑπίδαυρον πολίτευμα ἀπετέλει μὲν εἰς τὰς γενικὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τὴν τεχνικὴν διατύπωσιν μίμησιν τῶν ξένων φιλελευθέρων πολιτευμάτων καὶ ιδίως ἐκείνων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἦτο ὅμως ἐν τῇ οὐσίᾳ τοῦ δημιουργήμα ἑλληνικῶν περιστάσεων καὶ ἑλληνικῶν ἐγκεφάλων. Κύριος σκοπὸς τοῦ ἦτο ἀφ' ἐνὸς νὰ ἰδρῷσῃ κεντρικὴν κυβερνήσιν πρὸς ἐνιαίαν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος, ἀφ' ἑτέρου νὰ προβάλῃ ἀνὰ τὸν κόσμον τὴν ἀνακλῖτουσαν ἐκ τοῦ μακροῦ ληθαργοῦ καὶ ἀναγεννωμένην ἐκ τῆς τέφρας Ἑλλάδα, ὠργανωμένην εἰς κράτος ἀνεξάρτητον καὶ αὐτοκυρίαρχον, τὸν δὲ Ἑλληνικὸν λαὸν ἱκανὸν νὰ ζήσῃ κυβερνώμενος ἐλευθέρως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ συμφῶνως πρὸς τὰ διδάγματα, τὰ ὁποῖα ἤντιλει ἐκ τοῦ ἰδίου ἐνδόξου παρελθόντος. Ἐν τῷ κύκλῳ ὅμως τῶν προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἤσκησαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν σύνταξίν του, ἀνευ ἀμφιβολίας σημαντικὸν μέρος διεδραμάτισαν, ἀφ' ἐνὸς αἱ διαθέσεις τῶν κυριαρχούντων ἐν τῇ Συνελεύσει προκρίτων, οἱ ὁποῖοι εὗρισκον ὅτι διὰ τῶν πολιτικῶν τούτων ὀργανισμῶν παρέμενον ἐπιπλέοντες εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, προσδίδοντες οὕτω ὀλιγαρχικὴν μᾶλλον ἢ δημοκρατικὴν χροιάν εἰς τοῦτο, ἀφ' ἑτέρου οἱ βαθύτεροι ὑπολογισμοὶ ὠρισμένων ἰθυνόντων ἐκεῖ πολιτικῶν, οἱ ὁποῖοι συνεκέντρωνον χάρις εἰς τὸ πολίτευμα αὐτὸ τὰς ἐξουσίας, ἔστω καὶ προσωρινῶς, εἰς χεῖράς των.

Ὅτι τὸ πολίτευμα αὐτὸ δὲν ἦτο τὸ ἐνδεδειγμένον διὰ τὰς δραματικὰς ἐκείνας περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἐχρειάζοντο στιβαραὶ χεῖρες, ἀπληγαγμένα τῶν δεσμῶν ποικίλων πολυαρχικῶν ἐξουσιῶν, συμφωνοῦν πάντες σχεδὸν οἱ ἱστορικοὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ οἱ μετέπειτα ἐρευνήσαντες τὸ θέμα τοῦτο¹.

1. Σπ. Τρικοῦπῃ, ἔ.ἀ., τ. Β', σ. 109 κ.ἐ. Κ. Παπαρηγόπουλου, ἔ.ἀ., τ. 6, σ. 41 κ.ἐ. — Hertzberg, Ἰστ. Ἑλλ. ἐπαν., τ. Α', σ. 200 κ.ἐ. — Mendels-

Πράγματι, διὰ τῶν ἐτησίων ἐκλογῶν πρὸς ἀνανέωσιν τόσον τοῦ Βουλευτικοῦ, ὅσον καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἰς τὸ νομοθετικὸν ἔργον τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ διὰ τῆς ἐνεργοῦ ἀναμειξέως τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, τέλος διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν τοπικῶν Γερουσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπαρχιακῶν συστημάτων, παρέλυνεν ἡ Κεντρικὴ διοίκησις καὶ ἐδημιουργεῖτο σύγχυσις καὶ πολυαρχία, ὁδηγοῦσαι εἰς τὴν ἀναρχίαν. Παρὰ ταῦτα, τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐτέθη ἐν ἐφαρμογῇ καὶ ὑπὸ τούτου ἐκυβερνήθη ἡ ἀναγεννωμένη Ἑλλάς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπὸ τινων ἐπόψεων δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι τὰ ἐν αὐτῷ ἐνυπάρχοντα κακὰ ἢ αἱ ἀσθενεῖς πλευραὶ ἦσαν τι τὸ μοιραῖον καὶ ἀναπόφευκτον. Προσωπικότης με σπιθαρὰς χεῖρας, ἱκανὴ νὰ κινήσῃ πάντων τὸν σεβασμὸν καὶ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς πάντας πρὸς συγκέντρωσιν τῶν ἀπαραιτήτων ἐξουσιῶν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας καὶ τὴν ἀπρόσκοπτον διακυβέρνησιν τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ὀρίζοντα, οἷαδήποτε δὲ προσωπικότης ἀνελάμβανε τὸ ἡράκλειον αὐτὸ ἔργον, θὰ προσέκρουεν εἰς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια καὶ ταχέως θὰ τὸ ἐγκατέλειπε. Ἄλλωστε, ἀπ' ἀρχῆς, ὡς ἀπέδειξαν τὰ περὶ τὸν Ὑψηλάντην συμβάντα, δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὴ ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν παραγόντων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἐγίνετο αἰτία ἐμφυλίου πολέμου καὶ συμφορῶν εἰς στιγμὰς κατὰ τὰς ὁποίας ἀκριβῶς ἐχρειάζετο πρὸ παντὸς ἄλλου ἡ ψυχικὴ ἐνότης πάντων τῶν Ἑλλήνων. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ μία μέση λύσις, σύμφωνος πρὸς τὸν φιλελευθέρον χαρακτῆρα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συμβιβάζουσα, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τὰς διισταμένας ἀπόψεις τῶν πρωτεργατῶν του, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ ἀπρόσκοπτος καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ψυχικῆς ἐξάρσεως συνέχισις τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῶν Ἑλλήνων. Παρ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἐλαττώματά του, τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἔδωσεν εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα Κεντρικὴν κυβέρνησιν καί, παρὰ τὰς μερικὰς δυσαρεσκείας παραγκωνισθέντων, ἐχαιρετίσθη τότε ὑπὸ σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ὡς σύμβολον ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ μέσον ἐπιτευξεως τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ἀνὰ δὲ τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, παρὰ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν ἀπολυταρχικῶν κυβερνήσεων, ἐχαιρετίσθη ὡς λαμπρὸν ἐπίτευγμα ἑνὸς ἐλευθέρου λαοῦ, ἀξίου τῶν περιλάμπρων παραδόσεών του, ἀλλὰ καὶ ἀξίου νὰ κινήσῃ συμπαθείας πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν πολιτικὴν του ἀναγέννησιν.

7. Η ΑΠΗΧΗΣΙΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠῃ

Ἡ βάσει τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου συγκροτηθεῖσα ἤδη πρὸ τῆς διαλύσεως τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως κυβερνήσεις τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἔσπευσεν νὰ διασπείρῃ ὄχι μόνον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ ἀνὰ τὸ ἔξωτερικόν, τὸ μετὰ σπουδῆς τυπωθὲν εἰς τὸ εἰς Κόρινθον ἐκ Καλαμάτας μεταφερθὲν τυπογραφεῖον τῆς Διοικήσεως. Τὴν 4 Μαΐου 1822 ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας (Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου) καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Θ. Νέγρης ἀπευθύνει πρὸς τοὺς προξένους τῶν ξένων κρατῶν γαλλιστὶ συντεταγμένον ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀναγγέλλει τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ συντριβὴν τῶν ἀλύσεων τῆς τυραννίας καὶ τὴν συγκρότησιν κυβερνήσεως τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, « εἰς τὴν ὁποίαν ὠδήγησεν ὁ φόβος τῆς ἀναρχίας, ἡ ἀγάπη τῆς τάξεως καὶ ὁ πόθος ἐμπεδώσεως τῆς ἐλευθερίας ». Ἡ προσωρινὴ αὐτὴ κυβερνήσις συνεστήθη βάσει τοῦ πολιτεύματος, τὸ ὁποῖον ἐψηφισαν οἱ συναθρόντες εἰς Ἐπίδαυρον πληρεξούσιοι ἐξ ὅλων τῶν ἐλευθέρων ἐπαρχιῶν, ἔτυχε δὲ γενικῆς εὐαρεσκείας καὶ ἐμπιστοσύνης ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβερνήσις παρέχει εἰς τοὺς ξένους πράκτορας (agents étrangers), τοὺς ἐδρεύοντας εἰς τὰς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐπαρχίας, τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι θέλει λάβει πάντα τὰ ἐνδείκνυμένα μέτρα πρὸς διατήρησιν τῶν ἀγαθῶν σχέσεων μετὰ τῶν ξένων ἐπικρατειῶν καὶ προστασίαν τῶν συμφερόντων τῶν ἐν Ἑλλάδι ξένων ὑπηκόων. Συγχρόνως ἀναγγέλλει ὅτι ἀποστέλλει ἀντίτυπον τοῦ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συντακτικῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδάουρου ψηφισθέντος πολιτεύματος¹.

Οὕτω εὐθὺς κατέστη δυνατὴ ἡ διασπορὰ τοῦ κειμένου τοῦ πολιτεύματος διὰ τῆς ἐκτυπώσεώς του καί, μολονότι οὐδεμίᾳ ξένῃ δυνάμει ἔχει ἀναγνωρίσει τὴν ὕπαρξιν Ἑλληνικοῦ Κράτους ἢ ἄλλως πως ἔχει ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μετ' αὐτοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ κυβερνήσις σπεύδει νὰ ἀποστείλῃ τοῦτο πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι προξενικούς ἢ ἄλλους πράκτορας πρὸς διαβίβασιν εἰς τὰς κυβερνήσεις των. Σκοπὸς καταφανὴς ἐκ τοῦ ὅλου κειμένου τοῦ ἑλληνικοῦ ἐγγράφου, τῆς ἀποστολῆς τοῦ πολιτεύματος, ἦτο νὰ παρασχεθῇ εἰς τοὺς ξένους καὶ τὰς κυβερνήσεις των ἡ διαβεβαίωσις ὅτι, χάρις εἰς τὸ ψηφισθὲν

1. Τὸ γαλλικὸν κείμενον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Π. Κοντογιάννη, Ἐγγραφα τῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως, σ. 6 κ.ἐ. Βλ. ἐν μεταφράσει καὶ φωτοτυπίᾳ εἰς Δ. Πετρακόπου, ἑ.ἀ., σ. 28. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο προσυπογράφει ὑπὸ τὴν ιδιότητα τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν ὁ Ἱταλὸς φιλέλλην, συνεργασθεὶς εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πολιτεύματος Βικέντιος Γκαλλίνα. Ἡ πρώτη ἐν Κορίνθῳ γενομένη ἐκδοσις τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδάουρου φαίνεται ὅτι ἐξηντλήθη ταχύτατα, διότι εὐθὺς κατόπιν ἐγένετο δευτέρα ἐκδοσις. Βλ. καὶ ἄνωτ.

ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πολίτευμα τοῦτο, οἱ Ἕλληνες δὲν ἀποτελοῦν πλέον « μπουλούκια » ἐπαναστατῶν κατὰ τῆς ἐννόμου τάξεως, ὡς κατηγοροῦν αὐτοὺς οἱ φιλότουρκοι καὶ οἱ συντηρητικοί, ἀλλὰ Κράτος ὀργανωμένον, χαίρον σταθερᾶς κυβερνήσεως καὶ νόμων, ἐκφράζον αὐτὸ τοῦτο καὶ ὅχι ἡ καταλυθεῖσα Ὄθωμανικὴ ἀρχὴ ἀνὰ τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη τὴν πολιτικὴν ὑπόστασιν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἐννομον τᾶξιν.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβερνήσις δὲν περιωρίσθη εἰς τὴν ἐπίσημον αὐτὴν διαβίβασιν, ἡ ὁποία πολὺ ὀλίγας παρῆχεν ἐλπίδας προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν, δεδομένου ὅτι τὰ Ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν τῶν διακειμένων δυσμενῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ἀπολυταρχικῶν κρατῶν πιθανώτατα θὰ ἔρριπτον αὐτὸ τὸ ἀντιπαθὲς ἔντυπον εἰς τὰ ἐρμητικῶς κλεισμένα ἐρμάρια τῶν, χωρὶς νὰ προβοῦν εἰς ἀνακοίνωσιν τινα. Ἐσπευσεν νὰ ἀποστείλῃ ἀντίτυπα τόσον εἰς γνωστοὺς φιλέλληνας, ὅσον καὶ εἰς Ἕλληνας ζῶντας εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πρὸς μέσῳ τούτων γνωστοποιήσιν εἰς διαφόρους συμπαθῶς διακειμένους προσωπικότητας καὶ ἰδίως πρὸς δημοσιεύσεις, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐγίνετο εὐρύτηρον γνωστὸν εἰς τοὺς ξένους λαούς.

Πράγματι, ἡ ἐνέργεια αὕτη ὑπῆρξε λίαν ἐπιτυχής. Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ φιλέλληνες ἔσπευσαν πρὸς μεταφράσεις καὶ ἀναδημοσιεύσεις εἴτε ὀλοκλήρου τοῦ κειμένου, εἴτε ἀποσπασματικὰς, συνοδευομένας δὲ πάντοτε μετὰ περιγραφῶν τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἐνθουσιωδῶν σχολίων¹. Πολὺς θόρυβος

1. Ἡ πρώτη ἐν Παρισίοις εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν ὀλοκλήρου τοῦ κειμένου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ I. M. Berton, *Les Turcs dans la balance politique de l'Europe au 19me siècle*, Paris, 1822, σ. 406 κ.ἐ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκυκλοφόρησεν εὐρύτατα ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐχρησίμεισε σπουδαίως πρὸς ὑποκίνησιν συμπαθειῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ὡς ρητῶς ἀναγράφεται, ἡ μετάφρασις ὤφειλετο εἰς τὸν Κοραῆν, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐκθέτομεν κατωτέρω, θὰ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πρώτων λαβόντων ἐξ Ἑλλάδος τὸ κείμενον. Ὑπὸ τοῦ Κοραῆ πιθανῶς ἡ ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντός του, θὰ παρεσχέθησαν πληροφορίαι καὶ θὰ ἐδόθησαν ἐν μετάφρασει ἀποσπάσματα δημοσιευθέντα εἰς γαλλικὰς ἐφημερίδας κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ 1822 καὶ τοὺς πρώτους τοῦ 1823. Ἐν Λονδίῳ, ἐκτὸς ἀποσπασματικῶν τινῶν δημοσιεύσεων εἰς τὸν ἀγγλικὸν τύπον, γενομένων τῇ φροντίδι τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων καὶ φιλελλήνων, ἐδημοσιεύθη τῇ 1825 αὐτὸ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετ' ἀγγλικῆς μεταφράσεως (*The provisional constitution of Greece, translated from the second edition of Corinth, accompanied by the original Greek...*). Πολλὰ ἐπίσης ἐδημοσίευσαν αἱ ἑλβετικαὶ καὶ γερμανικαὶ ἐφημερίδες. Γερμανιστὶ ἐδημοσιεύθη τὸ κείμενον τοῦ πολιτεύματος ὁμοῦ μετ' ἐκείνων τῶν τοπικῶν ὀργανισμῶν εἰς *Sammlung der Verfassungs-urkunden des befreiten Griechenlands. Nebst andern Actenstücken aus der neugriechischen Handschrift übersetzt* von Johann Gaspar von Orelli... Zürich 1822. Εἰς Ἠνωμέναν Πολιτείαν τῆς Ἀμερικῆς διεδόθη καὶ ἐσχολιάσθη εἰς τὰς ἐφημερίδας τῇ φροντίδι τοῦ ἐπιφανοῦς ἑλληνιστοῦ καὶ γερουσιαστοῦ Everett, ὁ ὁποῖος ἦτο φίλος τοῦ Κοραῆ καὶ ἀλληλογράφει μετ' αὐτοῦ. (Βλ. ἡμέτερον ἔργον « Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων », σ. 470 κ.ἐ.). Εἰς τὰ πλεῖστα τῶν

ἐγένετο ἰδίως διὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωσε πολλές κρίσεις μετὰ δισταγμένων γνώμων καὶ χαρακτηρισμῶν. Οἱ συντηρητικοὶ ἐπέκρινον καὶ τὸ σύνολον, ἀλλ' ἰδιαίτερος τὰς διατάξεις του τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰ γενικά δικαιώματα καὶ εἰς τὴν συγκρότησιν τῶν κυβερνητικῶν ἐξουσιῶν ἐκ λαϊκῶν συνελεύσεων, τὰς ὁποίας ἐθεώρουν ὡς σπέρματα ἀναρχίας καὶ διασαλεύσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξεως. Ἀπέχθειαν ἐκίνει πρὸς αὐτοὺς κυρίως τὸ πενταμελὲς συλλογικὸν ὄργανον ἀσκήσεως τῆς κυβερνητικῆς ἐξουσίας, τὸ Ἐκτελεστικόν, διότι ὑπενθύνιζε τὸ πενταμελὲς Διευθυντήριον τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπε γενικώτερα, ὅσον καὶ αὐθαίρετα συμπεράσματα περὶ ἀναβιώσεως ἐν Εὐρώπῃ τῶν ἰδεῶν τοῦ ὀχλοκρατικοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀναρχίας, ἰδεῶν αἱ ὁποῖαι, ἂν δὲν κατεπνίγοντο ἐγκαίρως, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ κλονίσουν ἐκ θεμελίων τὴν ὅλην εὐρωπαϊκὴν τάξιν! Ὁρισμένοι ἰδίως ἐφημερίδες τῶν κρατῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας δὲν ἐδίσταζον νὰ συναγάγουν ἐκ τοῦ Προσωρινοῦ πολιτεύματος τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ὑπεκινήθη ὑπὸ τοῦ καριμποναρισμοῦ πρὸς ὑπονομένους τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας καὶ τάξεως¹. Ἀντιθέτως, οἱ φιλελεύθεροὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἔχαιρέτισαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, ὡς τὸ μεγαλύτερον ἰδεολογικὸν ἐπίτευγμα τοῦ αἰῶνος, ἄξιον τῶν περιλάμπρων παραδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, κινου-

περὶ Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δημοσιευθέντων ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἔργων δημοσιεύονται ἀποσπάσματα τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου. Περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι γενομένων ἐκδόσεων τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου βλ. ἐν τῷ προηγηθέντι κεφαλαίῳ.

1. Εἰς τὸ κατ' Ὀκτώβριον 1822 συνελθὼν εἰς Βερῶναν συνέδριον, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον οἱ διασημότεροι διπλωμάται τῆς Αὐστρίας, Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Πρωσίας, ὁ Μέττερνιχ ἐπέτυχε νὰ ἐμφανίσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐπικινδύνους ἐπαναστάτας, ἀπειλοῦντας τὴν διασάλευσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας καὶ ἀπεμάχοντες πᾶσαν σκέψιν εὐμενοῦς ἐπεμβάσεως. Ἐν τῶν προβληθέντων ἐπιχειρημάτων περὶ τοῦ «καριμποναρισμοῦ» τῶν Ἑλλήνων ἦτο καὶ τὸ ψηφισθὲν σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου. Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀναίρεσιν τῶν κατηγοριῶν αὐτῶν ἀπέστειλεν εἰς Βερῶναν τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, τὸν Π. Πατρῶν Γερμανῶν καὶ τὸν Γάλλον φιλέλληνα Ζουρνταίν, μετ' ἐντολὴν νὰ καταθέσουν ὑπόμνημα καὶ νὰ διαβεβαιώσουν προφορικῶς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ὅτι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀγὼν χριστιανικοῦ ἔθνους διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, οὐδεμίαν ἔχων σχέσιν πρὸς τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, συγχρόνως δὲ νὰ ἐκλιπαρήσουν τὴν βοήθειαν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Ἦσαν κομιστὰί καὶ προσωπικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Τσάρον καὶ ἀναφορᾶς πρὸς τὸν Πάπαν. Ἀλλ' οἱ συνηγμένοι εἰς Βερῶναν ἐκπρόσωποι τῶν ἀπολυταρχικῶν δυνάμεων ἠρνήθησαν πᾶσαν ἐπαφὴν μετὰ τῶν «ἀνταρτῶν Ἑλλήνων» καὶ τῇ εἰσηγήσει των ἡμποδίσθησαν ὑπὸ τῶν παπικῶν ἀρχῶν νὰ προχωρήσουν πέραν τῆς Ἀγκῶνος, ἧς ἀνῆκον εἰς τὸ Πατικὸν κράτος. Βλ. Isambert, ἑ.ά., σ. 145. — Jourdain, Mémoires, τ. Α', σ. 145 κ.ε. — Σπ. Τρικούπη, ἑ.ά., τ. Γ', σ. 13 κ.ε., ἐνθα καὶ τὰ κείμενα τῶν ὑπομνημάτων.

μένου ἐξ ὑψηλῶν ἰδεωδῶν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀναγεννήσεώς του καὶ ἱκανοῦ νὰ συγκροτήσῃ κράτος εὐνοιοῦμενον καὶ κυβερνώμενον κατὰ τὰς πλεόν εὐγενεῖς ἀρχὰς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Ἐκ πάντων τούτων, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, ἀνεξαρτήτως τῶν προκατειλημμένων καὶ ἐμπνεομένων ἐξ ἰδίων ἰδεολογικῶν κατευθύνσεων εὐμενῶν ἢ δυσμενῶν κρίσεων, ἔδωκεν εἰς τὴν Εὐρώπην ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγωνιζόμενος Ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ὥριμος καὶ ἱκανὸς πρὸς συγκροτήσιν πραγματικοῦ κράτους αὐτοκυριαρχου, μετὰ πλήρους λειτουργίας κυβερνητικῶν ὀργάνων. Ἔως τότε εἰς τὴν Εὐρώπην ὠμίλουν περὶ ἐπαναστατικῶν προκηρύξεων, τὰς ὁποίας ἐξέδιδον κατὰ περιοχὰς πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ ἐπαναστατικῶν σιφῶν καὶ περὶ ἡρωικῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ἦδη διὰ πρώτην φορὰν προβάλλει εἰς τὰ ἔκθαμβα ὄμματα τῶν Εὐρωπαίων μία ἀναστηθεῖσα ἐκ τοῦ τάφου Ἑλλάς, ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετος, ἥ ὁποία, ἐνῶ συνεχίζει ἀγῶνα ζωῆς ἢ θανάτου ἐντελῶς μόνῃ ἐναντίον μιᾶς μεγάλης αὐτοκρατορίας, σπεύδει νὰ συγκροτηθῇ εἰς Κράτος μὲ κεντρικὴν κυβέρνησιν καὶ πλήρη μηχανισμόν λειτουργίας κυβερνητικῶν, διοικητικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς γίνεται λόγος περὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐξυπηρέτησε σπουδαίως τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

Εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα, παρὰ τὰς δυσαρεσκείας πολλῶν στρατιωτικῶν διὰ τὴν πολιτικὴν ἐπικράτησιν τῶν προκρίτων καὶ τοὺς φόβους πολλῶν στρατιωτικῶν λόγῳ τῆς πλήρους ἀποσιωπῆσεως τοῦ βασιλικοῦ θεσμοῦ, τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ἐπανηγυρίσθη ὡς μία περιφανὴς ἀπόδειξις παρεχομένη εἰς τὴν Εὐρώπην περὶ ὑπάρξεως ἐνιαίας καὶ ἀδιαίρετου Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας, συγχρόνως δὲ ὡς μέσον οργανώσεως ἐνιαίας πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοικήσεως πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ Ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας. Ἐξ ἄλλου ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ πολιτεύματος ὡς «προσωρινοῦ» κατενόησε τοὺς φόβους, ἐπεφύλασσε τὸ ἀπώτερον μέλλον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ προσεχές μέλλον ἐδικαιολογεῖ ἐπενεκτέας βάσει τῆς κτωμένης ἐν τῇ πρακτικῇ ἐφαρμογῇ πείρας τροποποιήσεις, ὡς ἄλλωστε καὶ ἐγένετο ἐν περίπου ἔτος βραδύτερον διὰ τῆς ἐν Ἀστρεὶ Β' Ἐθνοσυνελεύσεως.

8. ΤΟ ΠΕΡΙ ΕΛΛΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ BENTHAM

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει τὸ διὰ τὸ Πολίτευμα τῆς Ἑπιδαύρου καὶ τὴν ἐν γένει καθιέρωσιν δημοκρατικῆς πολιτικαῆς τάξεως ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι ἐπιδειχθὲν ἐνδιαφέρον ὑπὸ τοῦ διασήμου Ἀγγλου νομομαθοῦς καὶ πολιτειολόγου Ἱερεμίας Bentham. Διαπνεόμενος ὑπὸ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεωδῶν καὶ ἰδρυτῆς τῆς λεγουένης ὠφελιμιστικῆς σχολῆς, ἀντιλόυσης τὸ δόγμα τῆς ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι ἡ εὐδαιμονία πάντων τῶν ἀνθρώπων εἶναι δυνατή, ἐφ' ὅσον βασίζεται ἐπὶ καταλλήλῳ νομοθεσίᾳ, ὁ Bentham ἔθεωρεῖτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὡς ἐκ τῶν πλέον φωτισμένων πνευμάτων τῆς Εὐρώπης. Συνδεόμενος διὰ φιλίας μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν Ἀγγλῶν φιλελλήνων, τινὲς τῶν ὁποίων, ὡς ὁ λόρδος Μπάϋρον καὶ ὁ συνταγματάρχης Στάνχοπ, προσῆλθον εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα, ἐπεδείκνυνεν ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Λαβὼν γνῶσιν τοῦ συντάγματος τῆς Ἑπιδαύρου διὰ τῆς ἀποστολῆς ἀντιτύπων ἐξ Ἑλλάδος καὶ τῆς εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν δημοσιεύσεως τούτου, ἐφάνη κατ' ἀρχὴν ἱκανοποιημένος λόγῳ τοῦ μοναδικοῦ διὰ τὴν Εὐρώπην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔστω καὶ ὑπὸ περιορισμένην ἔννοιαν, δημοκρατικοῦ χαρακτῆρος τούτου. Ἐσκέφθη ὅμως νὰ ἀποστείλῃ πρὸς Ἑλλήνας ὠρισμένας παρατηρήσεις καὶ τροποποιητικὰς προτάσεις, αἱ ὁποῖαι, λαμβανόμεναι ὑπ' ὅψιν εἰς προσεχὴ ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος τῆς Ἑπιδαύρου, θὰ συνέβαλλον εἰς τὴν σταθεροποίησιν δημοκρατικῆς πολιτικῆς καταστάσεως εἰς Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν βάσει τῶν ὠφελιμιστικῶν ἀρχῶν τοῦ διὰ καταλλήλου νομοθεσίας πληρεστέραν εὐδαιμονίαν τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ὁ Bentham συνέταξε μακρὸν ὑπόμνημα, εἰς τὸ ὁποῖον περιέλαβεν ἀπάσας τὰς παρατηρήσεις του περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου καὶ τὰς προτάσεις περὶ τῶν ἐπενεκτέων τροποποιήσεων¹. Τὸ

1. Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Bentham πρὸς τὸν Μαυροκορδᾶτον (βλ. κατωτ.) ὀνομάζεται «σχέδιον πολιτειακοῦ κώδικος» (projet de Code Constitutif). Πάντως δὲν γνωρίζομεν τὸν ἀκριβῆ τίτλον τῆς σταλείσης περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑπιδαύρου συγγραφῆς τοῦ Bentham, ἀλλὰ καλοῦμεν αὐτὴν «ὑπόμνημα» ἐξ ἄρθρου δημοσιευθέντος εἰς τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά» τοῦ Μεσολογγίου τῆς 3 Ἰανουαρίου 1824, εἰς τὸ ὁποῖον περιλαμβάνονται τὰ κάτωθι: «Νομίζομεν μεγίστην τῶν πατριωτῶν μας εὐτυχίαν τοῦ σοφοῦ Βενθάμου τὴν φιλίαν. Ἀπὸ τὴν πρώτῃν ἀρχὴν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος μας, ὁ ἔνδοξος οὗτος ἀνὴρ ἐνησχολήθη μεγάλως εἰς ὅσα εὐκόλυναν τὴν εὐτυχὴ αὐτοῦ ἔκβασιν. Συνέγραψε καὶ ὑπόμνημα ὑπὲρ τοῦ πολιτικοῦ ἡμῶν Συντάγματος, τὸ ὁποῖον εἶναι τόσοον πλέον λαμπρόν, διὰ τοῦ σοφοῦ Βενθάμου τὸν χαρακτῆρα,

ὑπόμνημα τοῦτο ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν μέσῳ τοῦ Λουριώτου, ἐπιστρέφοντος ἐκ Λονδίνου, ὅπου εἶχε μεταβῆ πρὸς σύναψιν δανείου. Δυστυχῶς τὸ χειρόγραφον τοῦ Bentham δὲν ἀνευρέθη μέχρι σήμερον, φαίνεται δὲ καὶ ἀντίγραφον τούτου οὐδὲν διεσώθη. Οὕτω δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς ποίᾳς ὁ μέγας Ἀγγλος νομοδιδάσκαλος καὶ φιλόσοφος ἔκαμεν εἰσηγήσεις πρὸς καθιέρωσιν συμφώνου πρὸς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἰδέας του πολιτειακοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι. Ἡ ἀνεπανόρθωτος ἀπώλεια αὐτῇ φαίνεται ἔτι μᾶλλον παράδοξος, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ὑπόμνημα τοῦ Bentham καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Βουλὴν ἀνεγνώσθη καὶ ἐσχολιάσθη, καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἀγωνισταὶ ἔλαβον προσωπικῶς γνῶσιν τούτου, φαίνεται δὲ ὅτι ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει καὶ εἰς ἀντίγραφα ἐκυκλοφόρησε. Ἐκ δὲ τῶν πληροφοριῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνάγεται ὅτι, ἐκτὸς τῶν πολιτειακῶν θεωριῶν, τὸ ὑπόμνημα περιελάμβανε καὶ πρακτικὰς καθοδηγήσεις περὶ τῆς ἐνδεδειγμένης πορείας τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος¹.

Διασωθεῖσα ἐπιστολὴ τοῦ Bentham πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον, χρονολογίας 7 Μαρτίου 1824, παρέχει εὐτυχῶς εἰς ἡμᾶς ἱκανὰς ἐνδείξεις περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀπολεσθέντος ὑπομνήματος ἢ σχεδίου πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Bentham ἀναφέρεται εἰς τὸ σταλὲν σχέδιον, βάσει τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς τῆς Δημοκρατίας θὰ ἦτο αὐτὸς ὁ Πρωθυπουργὸς « ὑποτεταγμένος καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὸ Νομοθετικὸν σῶμα, καθὼς τοῦτο εἰς τὸν Λαὸν ἐν τῇ ἰδιότητί του ὡς συντακτικὸν σῶματος ». Ὁ Πρωθυπουργὸς « ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὅλους τοὺς κατόπιν ἐκείνου ὑπουργούς, ἐν τοῖς ὑπουργείοις τῶν ὁποίων, λαμβανομένων ὡς σύνολον, περιλαμβάνεται ἅπανα ἡ διο-

καθ' ὅσον ὁ σεβάσιμος συνήγορός μας εἶναι ὁ μέγιστος τῶν νομοδιδασκάλων τοῦ αἰῶνος τούτου, ἴσως καὶ τῶν παρελθόντων, καὶ κατὰ χρέος τὸν δοξάζει ὁ κόσμος ὡς κοινὸν εὐεργέτην ». Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ἐκδότης τῶν « Ἑλλ. Χρονικῶν » φιλέλλην Ed. Meyer ἦτο θαυμαστὴς τοῦ Bentham καὶ ὁπαδὸς τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν του, εἶχε δὲ θέσει εἰς ἐπικεφαλίδά τῆς ἐφημερίδος του τὸ πλάκισμα καὶ ὑπὸ τούτου διατυπωθὲν ἀξίωμα « τὰ πλείψ ὀφέλῃ τοῖς πλείοσι ». Ἐπίσης ὁ συνταγματάρχης Stanhope, ὁ ὁποῖος μετέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ μέρους τοῦ ἀγγλικοῦ φιλελληνικοῦ κομιτάτου τὰ τυπογραφεῖα καὶ εἶχε τοποθετήσει εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν « Ἑλληνικῶν Χρονικῶν » τὸν ὁμοῖδέα τῆν Meyer, ἦτο φανατικὸς ὁπαδὸς τῶν ἀρχῶν τοῦ Bentham.

1. Τὴν 4 Μαΐου 1824 ὁ συνταγματάρχης Stanhope ἔγραψε πρὸς τὸν Bentham : « Τὸ πολῦτιμον χειρόγραφόν σας ἐνεχείρισα εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐλαβον τοῦτο μὲ τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας ἐγνωμοσύνης καὶ ὑπεσχέθησαν ὅτι θὰ τὸ συμβουλευώνται ὡς σοφώτατον μαντεῖον, συμφώνως δὲ πρὸς τοῦτο θὰ πολιτεύονται » (L. Stanhope, Lettres, No 196). Ἐξ ἄλλης ἐπιστολῆς τοῦ Stanhope πρὸς τὸν Bentham (ἑ.ἀ., No 319) πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Νέγρης ἐπεδίωξε δι' ἐπιστολῆς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ σοφοῦ, ὑποσχόμενος ὅτι θὰ ἐφήρμοξε τὰς πολιτειακὰς ἀρχὰς τούτου καὶ θὰ ἠκολούθει τὰς συμβουλὰς του κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς νέας νομοθεσίας.

κητικῇ ἐξουσίᾳ. Εἰς αὐτὸν οὕτω ἀνήκει ὁ διορισμὸς καὶ ἡ ἀντικατάστασις των χωρὶς νὰ δεσμεύεται, ὥς ὁ Πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὑπὸ Γερουσίας, ἥτις ἀπαλλάσσει μὲν τοῦτον πολλῶν εὐθυνῶν, συγχρόνως ὅμως ἀφαιρεῖ καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ διορισμοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐξηρημένων ὑπαλλήλων ». Ὁ Bentham εἶχε πληροφορηθῇ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο ὁ ἱκανώτερος πολιτικὸς ἀνὴρ ἐν τῇ ἀγωνιζομένῃ Ἑλλάδι καὶ ὅτι ἀπελάμβανε μεγάλης δημοτικότητος, λαμβάνων δὲ ὑπ' ὄψιν τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν σημειουμένην ἔντασιν τῶν πολιτικῶν παθῶν ἐπεθύμει τοῦτον ἀνώτατον καὶ ἰσχυρὸν ἄρχοντα, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἐπιβολὴν τάξεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὥς ἐγγύησιν τῶν δοκιμαζομένων δημοκρατικῶν θεσμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν καθησυχάζει ὅτι τὸ προτεινόμενον πολιτειακὸν σύστημα τῆς διὰ τοῦ λαοῦ ἀνωτάτης ἐξουσίας κατ' οὐδὲν θὰ βλάβῃ τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους ἢ τὰ ἴδια συμφέροντα. « Ἄν ἔχῃτε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἀπολαύητε δημοτικότητος μέχρις ὅλου ἐκείνου τοῦ βαθμοῦ περὶ τοῦ ὁποίου ἀκούω, τότε πράγματι οὐδὲν θὰ πάθῃτε. Διότι ὁλοκλήρου λαοῦ θέλοντος, δὲν δύναμαι νὰ φαντασθῶ πῶς εἰς ἄνθρωπος ὅστις ὑφισταμένης μορφῆς τινος προσωρινῆς Κυβερνήσεως θὰ ἐτύγχανεν αὐτὸς νὰ εἶναι πράγματι ἀρχηγὸς τοῦ Κράτους, πῶς λέγω θὰ ἠδύνατο νὰ ἀξιωθῇ καλλίτερον τῆς ἀρχῆς, ἢ τοποθετούμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, διὰ μέσου τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς νομοθετικῆς, ἥτις ἄνεν αὐτῆς τῆς ὑπαγωγῆς θὰ εἶχε κατὰ τὸν κώδικά μου τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, καθ' ὅτι δὲν θὰ περιορίζεται ὑπ' οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐξουσίας συντεταγμένης, οὔτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς πολιτικοῦ σώματος, οὔτε ἐξ ἀρνησικυρίας (veto) ἀσκουμένης ὑφ' οἰουδήποτε προσώπου ». Κατὰ ταῦτα, ἐφ' ὅσον ὁ Μαυροκορδάτος θὰ εἶχε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ λαοῦ, ἐκδηλουμένην διὰ συντακτικοῦ σώματος, θὰ διετήρει τὴν ἐξουσίαν ἰσοβίως. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἀπεφάσιζε νὰ τὸν ἀπολύσῃ, ὁ λαὸς διὰ τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας του θὰ ἀπέλυε τὰ μέλη ἐκεῖνα τοῦ νομοθετικοῦ σώματος. Βεβαίως ὑπῆρχε κίνδυνος δημαγωγικῶν, ἀλλ' οὗτοι ἐξουδετεροῦντο, διότι κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ κώδικος δὲν ἠδύναντο νὰ προσπορισθοῦν ὀφέλη. Οὐδὲν καὶ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως μέλος θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι πρὸς κομματισμὸν, διότι ἀπαιτεῖτο πάντοτε ἡ ἀπόφασις τῆς πλειοψηφίας¹.

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν ὅτι τὸ ὑπόμνημα ἢ τὸ σχέδιον τοῦ πολιτειακοῦ κώδικος προέβλεπε συντακτικὸν καὶ νομοθετικὸν σῶμα, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Δημοκρατίας καὶ

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν Bentham ἀνευρέθη εἰς τὸ ἀρχεῖον Μαυροκορδάτου καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Δ. Πετρακάκου (ἐ.ἀ., σ. 361 κ.ε.) τόσον εἰς τὸ πρωτότυπον γαλλιστὶ συντεταγμένον, ὅσον καὶ ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει. Ἡδὴ δημοσιεύεται καὶ εἰς τὸ ὑπὸ Μ. Πρωτοψάλτη ἐκδιδόμενον Ἀρχεῖον τοῦ Μαυροκορδάτου.

Πρωθυπουργόν, συγκεντροῦντα εἰς χεῖράς του ἀπάσας τὰ διοικητικὰς ἐξουσίας. Εἶναι πιθανόν ὅτι δι' ἐπιστολῆς του ἢ διὰ παρατηρήσεων διαβιβασθεισῶν μέσῳ ἄλλων προσώπων, ὁ Μαυροκορδάτος ἐξέφρασεν ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματος τούτου, ἐξ οὗ καὶ ἡ καθησυχαστικὴ, συγχρόνως δὲ ἐρμηνευτικὴ τοῦ σχεδίου του ἐπιστολὴ αὐτῆ τοῦ Bentham.

Τὸ ὑπόμνημα αὐτό, κομισθὲν ὑπὸ τοῦ Λουριώτου, παρεδόθη εἰς τὸ Βουλευτικόν. Τοῦτο ἀφίερωσεν εἰδικῶς συγκληθεῖσαν συνεδρίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνεγνώσθη εἰς ἑλληνικὴν μετάφρασιν ὑπὸ ἀγγλομαθοῦς μέλους. Φαίνεται ὅτι ἐν ἀρχῇ ἡ σύνταξις εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς ἀνετέθη εἰς τὸν χρηματίσαντα ἔφορον ἐπὶ τῆς Παιδείας Γρηγ. Κωνσταντιᾶν, εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη σχέδιον ταύτης ἀπὸ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1823 συντεταγμένον εἰς ἀρχαῖζουσαν ἑλληνικὴν. Ἐκ τούτου πληροφοροῦμεθα ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ καταστατικοῦ αὐτοῦ χάρτου μετὰ τῶν διαφορῶν ἐρμηνευτικῶν παρατηρήσεων ἐθαυμάσθη καὶ κατεχειροκροτήθη, ἐλήφθη δὲ ἀπόφασις ὅπως, μεταφραζόμενον εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, δημοσιευθῇ, ἵνα λάβουν γνῶσιν τούτου πάντες οἱ Ἕλληνες¹.

Παρά ταῦτα, οὐδεμία περαιτέρω ἐνέργεια ἐγένετο πρὸς διαφώτισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ μεταφράσεως καὶ δημοσιεύσεως τοῦ σχεδίου τοῦ Bentham, καθ' ὅλας δὲ τὰς ἐνδείξεις ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κωνσταντᾶ παρέμεινεν ἐν σχεδίῳ, οὐδέποτε σταλεῖσα. Οὕτω διέρρευσε χρονικὸν διάστημα πέραν τοῦ ἔτους χωρὶς νὰ σταλῇ κἄν εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπιφανῆ Ἀγγλον φιλέλληνα, ἕως ὅτου ὁ Blaquier, ὁ ὁποῖος εἶχε μετάσχει τῆς ἑλληνι-

1. Ἡ πρὸς τὸν Bentham ἐπιστολὴ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τὸ σχέδιον τοιαύτης ἐκ μέρους τοῦ Βουλευτικοῦ, συνταχθὲν ὑπὸ Γρ. Κωνσταντᾶ, ἀνευρέθησαν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Κ. Τριανταφυλλοπούλου καὶ ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον ἀνακοινώσεως αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν. Τὸ κείμενον ταύτης ἐδημοσιεύθη εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1962, σ. 80 κ.έ., ἐνθα καὶ πολλὰ ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑπόμνημα τοῦ Bentham. Τὸ παρῶν τὰς πληροφορίας περὶ τῆς σχετικῆς συνεδρίας τοῦ Βουλευτικοῦ κείμενον τοῦ σχεδίου ἐπιστολῆς τοῦ Κωνσταντᾶ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ὁ χρηστός ἡμῶν πολίτης Λουριώτης ἐπέδωκε φέρων ἡμῖν τὰς εἰς τὸ πολιτικὸν ἡμῶν σύνταγμα σοφάς σου ἐπιστάσεις καὶ κρίσεις, τῶν ἐκ τῆς ἀποδημίας αὐτοῦ ἀγωγίμων τὸ τιμαλφέστατον. Ἀς περ λαβὼν τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα, συνήγαγεν ἐπίτηδες ἐκκλησίαν, ἐν ἣ δι' εἰδοτός τὴν ἀγγλικὴν φωνήν, ὡς οἶον τ' ἦν ἐρμηνευθεῖσας, ἐθαύμασαν πάντες ὅσοι συνεδριάζοντες ἔτυχον καὶ χεῖρας χροτοῦντες ἀπήτησαν ἐξελληνισθεῖσας ἀμέσως κοινωθῆναι παντὶ τῷ ἑλληνικῷ. Ταῦτας μὲν οὖν ἀποδεξάμενον οὕτω τὸ Βουλευτικὸν ἐπέταξεν ἀνδράσιν εἰδήμοσι τῆς τε ἀγγλικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης μεθερμηνεῦσαι εἰς τὴν νῦν λαλουμένην ἡμῖν διάλεκτον καὶ ἐξελληνισθεῖσας συγκαταλέξαι τοῖς κλασσικοῖς τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν προγόνων συγγράμμασι καὶ ἅμα δημοσιεῦσαι διὰ τοῦ τύπου τοῖς Ἕλλησιν ἵν' ὥσι λήγους τοῖς ποσὶ καὶ φῶς τοῖς τριβόις αὐτῶν, ποδηγετοῦν καὶ ἄγον αὐτοὺς εἰς τὴν εὐδαίμονίαν φέρουσιν»!

κῆς οἰκονομικῆς ἀποστολῆς εἰς Λονδῖνον, ὑπενθύμισεν εἰς τὸ Βουλευτικὸν τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην¹. Καὶ πράγματι, τὴν 11 Αὐγούστου 1824 τὸ Βουλευτικὸν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Bentham ἐπιστολὴν συντεταγμένην μετὰ μεγάλης πολιτικότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζεται μὲν ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὸ ἐνδιαφέρον χάριν τῆς ἀναγεννήσεώς του, παρέχεται ἡ διαβεβαίωσις ὅτι τὰ σοφὰ πονήματά του καὶ οἱ ἐπιστημονικοὶ του κανόνες συντελοῦν εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ πολιτειακοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' οὐδὲν λέγεται περὶ τοῦ σταλέντος τούτου πολιτειακοῦ κώδικος καὶ ἀποσιωποῦνται τελείως τὰ περὶ δημοσιεύσεως τούτου εἰς ἑλληνικὴν πρὸς διαφώτισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ².

Ἡ ἐπὶ ἔν ἔτος καθυστέρησις ἀπαντήσεως δι' εὐχαριστηρίου ἐπιστολῆς ἔν τινι μέτρῳ αἰτιολογεῖται ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο λίαν ἀνωμάλου καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλ' ἡ ματαιώσις ἀποστολῆς τῆς κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κωνσταντῆ ἐπιστολῆς καὶ ἡ πλήρης κήρυξις εἰς ἄγνοιαν τῶν ληφθεисῶν ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ ἀποφάσεων περὶ δημοσιεύσεως τοῦ ὑπομνήματος τοῦ Bentham καὶ χρησιμοποίησεως τούτου ὥς γνώμονος διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τροποποιήσεων εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου ὀφείλονται εἰς ἄλλα βαθύτερα αἷτια. Οἱ πλείστοι πολιτικοὶ ἡγέται τοῦ ἀγωνιζομένου Ἑλληνισμοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος, ἀποβλέποντες εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο δύουσα, ἐφοβοῦντο ὅτι πρόσκομμα διὰ τὴν βοήθειαν αὐτὴν ἀπετέλει τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν δεινῶν περιστάσεων καὶ κατόπιν γνωμοδοτήσεως εἰδικῶς συσταθείσης ἐπιτροπῆς τὸ Βουλευτικὸν ἀπέκλινεν ὑπὲρ τῆς γνώμης μεταβολῆς τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος πρὸς καθιέρωσιν συνταγματικῆς βασιλείας. Τοῦτο θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀναζήτησιν συνταγματικοῦ ἡγεμόνος ἐκ τῶν ἰσχυρῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων καὶ ἰδιαίτερος τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐπεδείκνυν ἐνεργὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν συγκρότησιν Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ὅθεν τὰ σχέδια καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Bentham περὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐφαίνοντο πλέον ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου.

1. Εἰς τὰ Πρακτικὰ συνεδρίας τοῦ Βουλευτικοῦ τῆς 2 Αὐγούστου 1824 ἀναγράφεται: «ἐπαρρησιάσθη ὁ κ. Βλακίερος καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπρόβαλεν, ὅτι νὰ γένη εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Βενθάμ, διὰ τὰς παρατηρήσεις του εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα καὶ ἐνεκρίθη τὸ πρόβλημά του».

2. Βλ. Δ. Πετρακάκου, ἑ.ἀ., σ. 360. — Μ. Τριανταφυλλοπούλου, ἑ.ἀ., σ. 82 κ.ἑ.

9. ΑΙ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΚΟΡΑΗ

Οἱ ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἑλληνικοῖ κύκλοι, μακρὰν τῶν ἐπιδράσεων προσώπων καὶ περιστάσεων τοῦ Ἀγῶνος, συνεζήτησαν καὶ ἐσχολίασαν τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου μετὰ μεγάλης ἐλευθεριότητος. Ἰδιαίτεράν σημασίαν ἔχουν αἱ κρίσεις τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐγράφη ἄνωτέρω, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἔπαυε νὰ ἐξορκίζει τοὺς Ἕλληνας νὰ συγκροτήσουν ἑνιαῖον κράτος καὶ νὰ συνέλθουν εἰς ἔθνηκὴν συνέλευσιν πρὸς ψήφισιν πολιτεύματος, βάσει τοῦ ὁποίου θὰ ἐσχηματίζετο κεντρικὴ διοίκησις. Ἦσκει δὲ ὁ Κοραῆς μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀγωνιστῶν, τῶν ἡγετικῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ὅχι μόνον διὰ τῶν Προλεγομένων τῶν φιλολογικῶν του ἐκδόσεων καὶ τῶν δημοσιευμάτων του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνέδειξαν πρόδρομον καὶ πρόμαχον τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν συρρευσάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυπληθῶν λογίων καὶ ἄλλων μορφωμένων νέων, οἱ ὅποιοι εἶχον τραφῇ εἰς τὰς πολιτικοκοινωνικὰς καὶ φιλολογικὰς ἰδέας του. Πάντως, αὐτοὶ ἀνέμενον τὰς κρίσεις τοῦ Κοραῆ ὡς πρὸς τὸ ψηφισθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ¹.

Ἄλλ' ὁ Κοραῆς εἶχε γαλουχηθῇ εἰς τὰς ἰδέας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς ὁποίας εἶχε παρακολουθήσει ὡς αὐτόπτης μάρτυς. Ἡ μετέπειτα πολιτικὴ ἐξέλιξις τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅχι μόνον δὲν ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δημοκρατικῶν ἰδεῶν, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸν ταυτισμὸν των πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἦτο ἡ ἀμείλικτος διώκτρια παντὸς φιλελευθέρου κινήματος, εἰς δὲ τὴν σκέψιν τοῦ Κοραῆ ὁ δεσποτισμὸς τῶν μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς προέβαλλον ἀπροκαλύπτως ἀλληλέγγυοι πρὸς τὸν δυνάστην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Σουλτάνον, ἦτο τι τὸ ὅλως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν προσπάθειαν τῆς δημιουργίας ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Τρέφων ἄσπον-

1. Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος συνέταξε καὶ ὁ ἕτερος ἐν Παρισίοις ἐπιφανὴς Ἕλλην λόγιος, δεινὸς ἀντίπαλος τοῦ Κοραῆ, Παναγιώτης Κοδρικᾶς. Ἄλλ' ὁ Κοδρικᾶς, χρηματίσας ἄλλοτε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τελῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ἐνεφεορεῖτο ὑπὸ λίαν συντηρητικῶν ἀρχῶν, αἱ δὲ παρατηρήσεις του ἀπέβλεπον εἰς συγκέντρωσιν τῆς ἐξουσίας εἰς τὴν ἰθύνουσαν τάξιν καὶ εἰς ὀργάνωσιν διοικήσεως κατὰ τὰ τότε ἱσχύοντα ἐν Εὐρώπῃ συντηρητικὰ πολιτεύματα. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Κοδρικᾶ ἐστάλησαν εἰς τὸν Ἀ. Πατρινόν, διαβιβάσαντα ταύτας εἰς τὸν Ἀλ. Μαυροκορδάτον, εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ὁποίου τὸ χειρόγραφον ἀνευρέθη (Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τ. Γ', σ. 21 κ.ε.). Περιετὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος οὐδεμίαν ἔκαμε χρῆσιν τούτου, ἡγνοήθη δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὸ τῶν ἀγωνιστῶν.

δον μῖσος πρὸς τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἀριστοκράτας, τοὺς τιτλούχους καὶ τοὺς ὀλιγαρχικούς, τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ συγκεντρώσουν εἰς χεῖράς των τὴν ἐξουσίαν βάσει τῆς προνομιακῆς θέσεως τῆς τάξεώς των, ὡς οἱ κοτζαμπάσηδες, δὲν ἐνόει ἐλευθέραν Ἑλλάδα εἰ μὴ κυβερνωμένην δημοκρατικῶς καὶ βάσει τῶν ἀκράτων ἀρχῶν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας. Ἐμόχθησε δὲ διὰ τῶν ἐπιστολῶν του καὶ τῶν δημοσιευμάτων του νὰ στρέψῃ τὴν σκέψιν τῶν ἀγωνιστῶν πρὸς τὴν κατεϋθύνειν αὐτὴν ἥδη ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὅτε ἐπὶ τέλους ἔφθασεν εἰς χεῖράς του τὸ κείμενον τοῦ Πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, ὁ Κοραῆς ἡσθάνθη κατ' ἀρχὴν μεγάλην ἱκανοποίησιν, διότι ἐθεώρησε τοῦτο, ἔστω καὶ μετὰ τῶν πολλῶν ἐλλείψεών του, ὡς τὸν πρῶτον τεθέντα λίθον ὑπὸ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένου Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τὴν θεμελίωσιν μιᾶς ἐλευθέρως δημοκρατικῆς Ἑλλάδος. Ἐσπευσε νὰ διαδώσῃ τοῦτο ἀνὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀμερικὴν, ὡς δὲ ἐγράφη ἀνωτέρω, μετέφρασε καὶ ὁ ἴδιος τὸ κείμενόν του εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν διὰ νὰ ἀναγνωσθῇ εὐχερέστερον ὑπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ καλύτερον μέσον πρὸς ὑποκίνησιν συμπαθειῶν διὰ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Παρὰ ταῦτα, ὁ Κοραῆς δὲν ἐφάνη ἀπολύτως ἱκανοποιημένος ἐκ τοῦ καθιερουμένου ἐν Ἑλλάδι πολιτικοῦ καθεστῶτος διὰ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ ὁποίου πολλὰς διατάξεις εὗρισκεν ἐπηρεασμένας ἐκ πνεύματος συντηρητισμοῦ ἢ ἐκ παραδόσεων κληρονομηθεισῶν ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἢ τέλος ἐκ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἰσχυρότων, ὅπως ἀσυμβιβάστων πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἐδέχθη τὸ πολίτευμα τοῦτο ὡς «*προσωρινὸν*» ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι θὰ ἔχρησίμευεν ὡς βάσις πρὸς βαθμιαίαν ἀποκάθαρσιν ἐκ παντὸς λειψάνου δεσποτικοῦ παρελθόντος ἢ παρεισάκτου στοιχείου τῶν εὐρωπαϊκῶν δεσποτισμῶν καὶ πρὸς μελλοντικὴν καθιέρωσιν τῶν ἀκράτων δημοκρατικῶν θεσμῶν. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἡμέρας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβε γνῶσιν τοῦ κειμένου τοῦ πολιτεύματος, ἤρχισε νὰ ἐκπέμπῃ πρὸς τοὺς Ἑλλήνας νουθεσίας καὶ παρορμήσεις πρὸς ἀπάλειψιν ἢ τροποποίησιν διαφόρων διατάξεων, πολλὰ δὲ τῶν νουθεσιῶν αὐτῶν εἶχον ἀληθῆ χαρακτῆρα πολιτικῆς διαπαιδαγωγήσεως. Μὴ ἀρχούμενος ὁμως εἰς ταῦτα, ἐπεχείρησεν ἐπεξεργασίαν τοῦ κειμένου τοῦ πολιτεύματος, ἄρθρον κατ' ἄρθρον, προσθέτων παρατηρήσεις καὶ παρεισάγων σκέψεις διὰ νὰ διαφωτίσῃ τοὺς συμπατριώτας του περὶ τῶν ἀληθῶν ἐννοιῶν, ἐπικρίνων ἐν συνεχείᾳ τὰ κακῶς θεσπισθέντα καὶ ὑποδεικνύων τὰς ἐπενεκτέας διορθώσεις. Τὸ ἔργον του αὐτὸ μὲ τὸν τίτλον «*Σημειώσεις εἰς τὸ προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος*» εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ δημοσιεύσῃ ὡς δῆθεν γραφὴν ὑπὸ φίλου του. Τὰ ἐπακολούθησαντα γεγονότα ἐν Ἑλλάδι κατέστησαν ἄκαιρον ἢ μὴ σκόπιμον τὴν δημοσίευσιν καὶ τὸ χειρόγραφον

τοῦτο τοῦ Κοραῆ παρέμεινεν ἀνέκδοτον, δημοσιευθὲν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους¹.

Θὰ παρὰσχωμεν κατωτέρω, ἐν εἵδει ἐπιλόγου τῆς ἀνὰ χεῖρας μελέτης, βραχεῖαν ἐπισκόπησιν τῶν ἄρθρων πρὸς ἄρθρον παρατηρήσεων τοῦ Κοραῆ περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐπιδαύρου μετὰ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐρμηνευτικοῦ τῶν λέξεων πίνακος, χωρὶς νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὰ ἀρχαῖα χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ πλεῖστον στηρίζει τοὺς συλλογισμούς του. Ἀρχεται ἀπὸ τοῦ προοιμίου, ἐκφράζων πῶς τὴν δυσφορίαν του, διότι ἡ διακήρυξις τῆς ἐλευθερίας γίνεται «ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος». Διότι εὗρισκε τοῦτο ὡς ληφθὲν ἐκ τῶν συνηθειῶν τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, αἱ μεταξὺ τῶν ὁποίων συνηθῆκαί ἀρχίζουν «*Au nom de la très-Sainte et indivisible Trinité*». Ἄλλ' οἱ ὅρκοι αὐτοῦ τοῦ ἔδους οὐδέποτε ἐτηρηθήσαν ὑπὸ τῶν δεσποτικῶν ἡγεμόνων!

Τὸ περὶ ἐπικρατούσης Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνοχῆς τῶν ἄλλων θρησκειῶν ἄρθρον α' τοῦ Συντάγματος ὁ Κοραῆς εὕρισκε ἀνελεύθερον. Ὑπενθυμίζει τὰς μεσαιωνικὰς διώξεις τῶν ἀλλοδόξων, μετὰ τὰς ὁποίας ἀπλῶς κατέστησαν ἀνεκτοὶ οἱ μὴ ἀνήκοντες εἰς τὴν ἐπίσημον καὶ ἐπικρατεστέρα! Πάντες οἱ πολῖται πρέπει νὰ εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν ἀνευ ἐξαιρέσεως ἴσων δικαιωμάτων χωρὶς νὰ κατανεμῶνται εἰς «ἐπισήμους», «ἐπικρατεστέρας» καὶ «ἀνεκτὰς θρησκείας». Εἶναι καὶ τοῦτο ἀπαύασμα τοῦ δημοκρατικοῦ πνεύματος τοῦ Κοραῆ, διαπλασθέντος εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ τοῦ πνεύματος τούτου κατευθυνόμενος, διαφωνεῖ καὶ ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν τοῦ β' ἁρθρου, τὸ ὁποῖον περιορίζει τὴν ἀπόλαυσιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων μόνον εἰς τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας αὐτόχθονας. Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ἀποκλειόμενοι πρὸς τὸ παρὸν λόγῳ τῶν περιστάσεων, πρέπει μελλοντικῶς νὰ τύχουν πολιτικῶν δικαιωμάτων ρυθμιζομένων δι' εἰδικοῦ νόμου. Μόνον οἱ Μοναχοὶ πρέπει νὰ ἀποκλεισθῶν ὀριστικῶς παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος!

Τὸ ἄρθρον γ', ὁμιλοῦν περὶ ἰσότητος τῶν Ἑλλήνων ἀνευ ἐξαιρέσεως,

1. Τὸ παρὰμείναν ἀνέκδοτον χειρόγραφον τῶν «Σημειώσεων εἰς τὸ Προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1822 ἔτους», ἀνευρεθὲν εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Κοραῆ, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μάμουκα μετ' ἄλλων ἀνεκδότων, ἀλλ' ὁ μὴ περικοπθεὶς ἐκεῖνος τόμος οὐδέποτε ἐκυκλοφόρησε, τὰ ἡμιτελῆ ἐντυπα, ριφθέντα εἰς ὑπόγειον ἀχρήστων, κατεστράφησαν, ἀπωλέσθη δὲ καὶ τὸ πρωτότυπον χειρόγραφον. Εὐτυχῶς, πρὸ τινων ἐτῶν ἀνευρέθη ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ Μάμουκα σειρὰ τυπογραφικῶν φύλλων, τὰ ὁποῖα μετὰξὺ ἄλλων περιελάμβανον καὶ τὸ κείμενον μετὰ τῶν σημειώσεων τοῦ «Προσωρινοῦ Πολιτεύματος». Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Θεμ. Βολίδου, Ἀδμαντίου Κοραῆ σημειώσεις εἰς τὸ Προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1822 (εἰσαγωγή Γ. Φιλαρέτου), Ἀθ. 1933, Βλ. ἐκτενέστερον περὶ τοῦ θέματος τούτου, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐν γένει πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ Κοραῆ εἰς τὸ ἔργον μας «Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων», σ. 397 κ. ἑ.

θὰ προετίμα νὰ εἶχε διατυπωθῇ οὕτω : « Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ὁποιονδήποτε βαθμὸν ἢ τάξιν ἔχωσιν εἰς τὴν πολιτείαν, εἶναι ἴσοι ἔμπροσθεν τοῦ νόμου καὶ ὅταν κολάζῃ καὶ ὅταν ἀνταμείβῃ ». Προτιμότερον ὅμως θὰ ἦτο νὰ καταργηθῇ ρητῶς πᾶς τίτλος εὐγενείας καὶ πᾶν προνόμιον ὥς εἶχε πράξει ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις τῆς Γαλλίας καὶ ὥς ἐφηροδόσθη ἐν Ἀμερικῇ. Διὰ τοῦτο θὰ ἐπεθύμει νὰ προστεθῇ « ἡ Πολιτεία μας δὲν θέλει γνωρίζειν ἢ δεχθῇ ποτὲ προνόμια διαδοχικά, στηριγμένα εἰς πατραγαθίας· καθενὸς πολίτου ἢ τιμὴ κρέμαται ἀπὸ τὰς προσωπικὰς του ἀρετὰς ». Ὡς πρὸς τὰ ἄρθρα δ' καὶ ε' περὶ ἐλευθέρως διαμονῆς τῶν ξένων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς δυνατότητος πολιτογραφήσεως τῶν συμφώνως πρὸς τοὺς νόμους, ἔχει ὀρισμένως ἐπιφυλάξεις. Ἐλευθέρως ἐγκατάστασις ξένου νὰ ἐπιτρέπεται μόνον « ἐὰν ἔχῃ ἢ ἐμπορῇ νὰ κερδαίνει μὲ τοὺς κόπους του τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἂν φυλάσῃ τοὺς νόμους τῆς πολιτείας, ἂν φέρῃ καμμίαν ἐπιστήμην, τέχνην ἢ τέχνης μέθοδον νέαν, ὠφέλιμον εἰς τὴν πολιτείαν, ἂν ἀπέχῃ νὰ ἐνοχλῇ καθ' ὁποιονδήποτε τρόπον τὴν θρησκείαν μας ». Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ὑπονοεῖ τοὺς μοναχοὺς τῶν καθολικῶν ταγμάτων, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἀπαγορευθῇ ἡ εἴσοδος εἰς τὴν Ἑλλάδα !

Ἐπικροτεῖ τὸ ἄρθρον ζ' περὶ ἴσων δικαιωμάτων εἰς ἀνάληψιν ἀξιομάτων καὶ τιμῶν κατὰ τὰς ἱκανότητας ἐκάστου, τὸ ὅποion, ἄλλωστε, εἶναι σχεδὸν ἀντιγραφὴ τῶν ἀντιστοιχῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Θὰ ἤθελεν ὅμως νὰ καθιερωθῇ ὅρκος τῶν πολιτῶν περὶ τηρήσεως τῶν νόμων καὶ διαφυλάξεως τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος, νὰ ἐπιβληθῇ δὲ καὶ ἀπώλεια τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου διὰ πάντα καταδικαζόμενον δι' ἀτιμωτικὰς πράξεις ἢ πολιτογραφούμενον εἰς ξένον κράτος ἢ διακρινόμενον τῶν ἄλλων μὲ παράσημα ἢ τίτλους ἢ μὴ ζῶντα ἐκ τῶν κόπων του ἢ μισθωτὸν ὑπηρετήν ἢ κληρικόν. Ἐπιδιοκιμᾷ ἐπίσης τὸ θέτον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων τὴν ἰδιοκτησίαν, τιμὴν καὶ ἀσφάλειαν τῶν πολιτῶν ἄρθρον ζ', θὰ ἤθελεν ὅμως νὰ διασφαλίζονται σιφότερον αἱ προσωπικαὶ ἐλευθερίαι ἀπὸ αὐθαίρεσας τῶν ἀρχόντων.

Τὸ τελευταῖον, ἀναφερόμενον εἰς τὰ προσωπικὰ καὶ πολιτικὰ δικαιώματα, ἄρθρον η', περὶ ἴσης, κατὰ τὰς διατάξεις προεκδοθέντος νόμου, κατανομῆς τῶν φόρων, παρέχει ἐπίσης εἰς τὸν Κοραῖν ἀφορμὴν πρὸς διατύπωσιν εὐρυτέρων σκέψεων. Ἰδιον τῶν τυράννων καὶ τῶν ἀπολυταρχικῶν ἡγεμόνων ἦτο νὰ ἀπομυζοῦν τοὺς πολίτας διὰ νὰ ἱκανοποιοῦν τὰς ἀσωτείας των καὶ τὰς μεγαλομανίας των. Εἰς τὰς εὐνομουμένας καὶ φιλελευθέρως πολιτείας οἱ φόροι εἶναι μόνον ἀναγκαῖον κακὸν διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐθνικῆς ἀσφαλείας καὶ τὴν συντήρησιν τῶν δικαστῶν, δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀστυνομικῶν καὶ ἄλλων ἀπαραιτήτων ὁργάνων τῆς πολιτείας. Πρέπει ὅμως νὰ ἐπιβάλλωνται δικαίως εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν κατὰ τὰς οἰκονομικὰς δυνατότητας ἐκάστου, νὰ ἐπιβάλλωνται δὲ μόνον διὰ νόμου, προβαλ-

λομένον καὶ ψηφίζομένον ὑπὸ τῆς ἀντιπροσωπευοῦσης τὸν λαὸν Βουλῆς. Καὶ ὁ ἐλάχιστος φόρος πρέπει νὰ αἰτιολογῇται διὰ δημοσίας ἀνάγκας ἀποδεδειγμένας. Οὔτε ὀβολὸς διὰ νὰ τρέφονται ὀκνηροί, νὰ ἀσωτεύουν δεσπότη καὶ νὰ παχύνονται μοναχοί!

Γενικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι αἱ περὶ προσωπικῶν δικαιωμάτων διατάξεις τοῦ συντάγματος τῆς Ἐπιδαύρου δὲν ἱκανοποιοῦν τὸν Κοραῖν, ὥς, ἄλλωστε, εἶναι φυσικόν, ἀφοῦ εἶχε τραφῇ μὲ τὰς ἀρχάς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, πολλὰ τῶν ὁποίων ἑλλείπουν ἢ εἶναι ἀτελῶς διατετυπωμένοι. Παρηγορεῖται ὅμως μὲ τὴν προσωρινότητα τοῦ πολιτεύματος τούτου καὶ ἐλπίζει πολλὰ διὰ τὸ μέλλον! Αἱ λοιπαὶ παρατηρήσεις ἀναφέρονται εἰς τὸ κείμενον τοῦ καθ' αὐτὸ πολιτεύματος, ἀποδεικνύουν δὲ τὸν Κοραῖν βαθύτατον γνώστην πολυπλόκων πολιτειακῶν θεμάτων, ἐγκύψαντα εἰς μελέτας συγγραμμάτων τῶν ἐγκριτωτέρων Εὐρωπαίων πολιτειολόγων τῆς ἐποχῆς του, ἵνα οὕτω συμβάλῃ περισσότερον εἰς τὴν καθιέρωσιν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν ἐν τῇ ἀναγεννωμένῃ Ἑλλάδι. Ἄλλαι τῶν παρατηρήσεων του εἶναι οὐσίας, ἀναφερόμεναι εἰς ἐπενεκτέας μεταβολὰς εἰς τὸ ψηφισθὲν ἐν Ἐπιδαύρῳ πολίτευμα, ἄλλαι θεωρητικῆς φύσεως, πηγάζουσαι ἐκ τῆς τεραστίας γνώσεως τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλεῖ πληθὺς χωρίων, καὶ ἄλλαι ἔχουν διδακτικὸν καὶ κατηχητικὸν τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων σκοπόν. Εἰς τὰς παρατηρήσεις του ἐπὶ τῶν ἐπενεκτέων τροποποιήσεων καὶ προσθηκῶν ἔχει ἰδίως ὥς ὑποδείγματα τὰ πολιτεύματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔτι περισσότερον τὸ πολίτευμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τὸ ὁποῖον ἐκθειάζει καὶ δὲν παύει νὰ προβάλλῃ ὥς τὸ πλεόν ἀρμόζον διὰ τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα¹.

1. Ὁ Κοραῖς ἐτρεφεν ἀπεριόριστον ἐκτίμησιν πρὸς τοὺς « Ἀγγλοαμερικανούς », ὡς ἀπεκάλει τοὺς πολίτας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει κληρονόμους καὶ πρωτοπόρους τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος. Εἰς τὰ συγγράμματά του πολλάκις ἀφιέρωσεν ὕμνους εἰς τὸ « ἀγγλοαμερικανικόν » πολίτευμα, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἀντλεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον ἰδέας διὰ τὴν συγκρότησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως εὐρίσκειτο ἐν ἐπαφῇ μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν Ἀμερικανῶν, ἰδιαιτέρως δὲ μετὰ τοῦ διασώζοντος πρόφῃν προέδρου τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν τῶν Ἀμερικανῶν Θωμᾷ Τζέφφερσον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐξήτει γνώμας καὶ συμβουλὰς περὶ τῆς πολιτικῆς συγκροτήσεως τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος. Ὁ Τζέφφερσον ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς τὸν Κοραῖν μακρὰν ἀνάλυσιν τοῦ Ἀμερικανικοῦ συντάγματος μετὰ πολλῶν παρατηρήσεων περὶ τῶν ἐνδεδειγμένων διὰ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν. Ὁ Κοραῖς πολυτάκως εἰς τὰ Προλεγόμενα τῶν ἔργων του καὶ εἰς τὰς πρὸς ἐπιφανεῖς Ἑλλήνας ἀγωνιστὰς ἐπιστολάς του ἀναφέρεται εἰς τὰς γνώμας καὶ συμβουλὰς τοῦ Τζέφφερσον, χρησιμοποιοῦν δὲ ταύτας καὶ εἰς τὰς ὡς ἄνω. « σημειώσεις εἰς τὸ Προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος ». Βλ. ἐκτενέστερον διὰ τὴν μετὰ τοῦ Τζέφφερσον ἀλληλογραφίαν τοῦ Κοραῖ εἰς τὸ ἔργον μας « Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων », σ. 484 κ. ἐ.

Περιοριζόμεθα εἰς ὀλίγα τινά, ἀναφερόμενα εἰς οὐσιαστικὰς κρίσεις καὶ ἀποδείξεις ἐπὶ τοῦ ψηφισθέντος πολιτεύματος. Ἡ Ἑλληνικὴ πολιτεία πρέπει νὰ παραμείνῃ ἀβασίλευτος, ὥς ἡ τῶν Ἀγγλαμερικανῶν. Ἡ Ἐκτελεστικὴ ἢ Νομοτελεστικὴ ἐξουσία ἔπρεπε νὰ εἶχεν ἀνατεθῇ εἰς ἓνα ἄνδρα καὶ ὄχι εἰς πενταμελὲς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον, ὥς ἄλλωστε ἐγένετο ἐν συνεχείᾳ, ἡδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς διχογνωμίας καὶ παράλυσιν τῆς διοικήσεως. Προτιμότερα θὰ ἦτο ἡ σύστασις δύο Βουλῶν, Ἀντιπροσώπων καὶ Γερόντων (Γερουσιαστών) κατὰ τὸ ἀμερικανικὸν σύστημα. Ὁρθῶς ὁ νόμος θέλει τὸν ἀντιπρόσωπον εἰς τὸ Νομοθετικὸν Ἑλληνα πολίτην καὶ τριακονταετῆ. Θὰ ἔπρεπε συγχρόνως νὰ ἀπαιτῇ γνῶσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ μιᾶς ξένης γλώσσης, κατοικίαν σταθερὰν εἰς τὴν ἐκλέγουσαν αὐτὸν ἐπαρχίαν, νὰ εἶναι δὲ γαιοκτῆμων ἢ κάτοχος ἐμπορίου καὶ νὰ ἀποκλείεται πᾶς ὑπάλληλος τῆς Κυβερνήσεως ὅπωςδήποτε λαμβάνων μισθὸν παρὰ τοῦ κράτους. Οἱ βουλευταὶ ἔπρεπε νὰ λαμβάνουν μισθὸν καὶ οὐδεὶς θὰ ἐδικαιούτο νὰ παραιτηθῇ τούτου. Οἱ ἀπουσιάζοντες ἐκ τῶν συνεδριῶν ἔπρεπε νὰ τιμωρῶνται διὰ προστίμου! Ἡ ἐκλογή τῶν μελῶν τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ἔπρεπε νὰ γίνεται διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας, ὥστε νὰ ἀποφεύγονται αἱ δωροδοκίαι. Οἱ βουλευταὶ δὲν πρέπει νὰ ὑπόκεινται εἰς εὐθύνην τινὰ διὰ τὰς ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ πράξεις καὶ λόγους των, νὰ αποφασίζῃ δὲ ἡ Βουλὴ διὰ πᾶσαν ποινικὴν καταδίωξιν μέλους τῆς.

Ὁ Κοραῖς ἐκφράζει ἐντόνως τὴν ἀγανάκτησίν του, διότι καθιεροῦται συμβούλιον ἐξ ὁκτὼ ὑπουργῶν μετὰ τοῦ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἐπικρατείας. «Ὁκτὼ ὑπουργοὶ εἰς τὴν ἐρημωμένην Ἑλλάδα! ἥτις ἔχει χρεῖαν ἀπὸ γεωργοὺς πλεόν παρὰ ἀπὸ πολιτικοὺς ὑπουργούς». Τέσσαρες θὰ ἤρκουν! Καὶ ὁ πλεόν ἀπαραίτητος θὰ ἦτο ὁ ἀγνοούμενος ὑπὸ τοῦ πολιτεύματος λειτουργὸς τῆς Δημοσίου Παιδείας. Καὶ ὁ Κοραῖς ἐκτείνεται ἀσυμμέτρως πὺς πρὸς ὑπόδειξιν τῶν ἐπιχειρημάτων κινδύνων σπατάλης τοῦ δημοσίου χρημάτων καὶ καταχρήσεως τῆς ἐξουσίας ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὑπουργῶν, ὡς καὶ περὶ τῆς ὀφειλιμότητος καὶ τῶν δικαιοδοσιῶν ἐνὸς Ὑπουργοῦ Παιδείας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐν κακὸν ὀδηγεῖ εἰς ἄλλο, εἰς ἕκαστον ὑπουργεῖον συνιστῶνται ἐπιτροπαὶ καὶ οὕτω πολλαπλασιάζονται αἱ σπατάλαι καὶ οἱ κίνδυνοι τῶν καταχρήσεων!

Τὸ Βουλευτικὸν δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ διαλύεται κατ' ἔτος ὁλόκληρον, ἀλλὰ νὰ ἀποχωρῇ ἐν τμήμα κατ' ἔτος διὰ κλήρου καὶ νὰ γίνωνται μόνον ἐκλογαὶ πρὸς πλήρωσιν τῶν κενῶν. Εἰς περίπτωσιν ἰσοψηφίας δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κρίνῃ ἡ ψῆφος τοῦ προέδρου, ἀλλὰ νὰ ἐπανέρχεται τὸ θέμα πρὸς νέαν συζήτησιν. Ὁ βουλευτὴς κακῶς χαρακτηρίζεται ἐκπρόσωπος τῆς ἐπαρχίας του, εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ ἔθνους. Αἱ συνεδριάσεις νὰ εἶναι δημόσιοι καὶ νὰ δίδεται διὰ τοῦ Τύπου εὐρεῖα δημοσιότης τούτων. Ἐπικρίνει αὐστηρῶς τὴν καθιέρωσιν τοῦ ἀπολύτου βέτο εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς, ὡς ἀντικειμένου εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας, μὴ ἰσχύοντος δὲ ἤδη εἰς καμ-

μίαν φιλελευθέραν πολιτείαν τοῦ κόσμου. Ἐπαινεῖ ἰδιαιτέρως τὰ ἄρθρα, διὰ τῶν ὁποίων ἀπαγορεύεται ἡ σύναψις συνθήκης ἄνευ συγκαταθέσεως τοῦ Κοινοβουλίου καὶ θεσπίζεται βαρεῖα εὐθύνη τοῦ Προέδρου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ εἰς περίπτωσιν ἐνεργείας τινὸς τεινούσης εἰς κατάργησιν τῆς πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ὑπάρξεως. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐνιαυσίου ἀρχῆς τῶν τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ θὰ ὀφείλουν νὰ μὴ συναναστρέφονται ἀντιπροσώπους ἢ πράκτορας ξένων κρατῶν, μετὰ δὲ τὸ πέρας ταύτης νὰ παραμένουν ἐν τῇ χώρᾳ ὑποχρεωτικῶς ἐπὶ dietίαν. Τὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ δὲν πρέπει νὰ συνδέωνται διὰ στενῆς συγγενείας μεταξὺ τῶν, οὔτε μετὰ τῶν Ὑπουργῶν, οὔτε μετὰ τῶν διοριζομένων πρέσβων εἰς ξένας χώρας. Οὕτω θὰ ἀπεσοβοῦντο αἱ καταχρήσεις τοῦ νεποτισμοῦ, συνήθους εἰς ἀπολυταρχικά κράτη!

Τὸ ἄρθρον οὐδ' «περὶ συστάσεως παρασῆμων τιμῆς, εἰς ἀμοιβὴν τῶν πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεων» στενοχωρεῖ ἰδιαιτέρως τὸν Κοραῖν, ἄσπονδον ἐχθρὸν τίτλων καὶ παρασῆμων. Αὐτὰ τὰ εἰσήγαγον οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἡγεμόνες διὰ νὰ δημιουργήσουν περὶ ἑαυτοὺς αὐτὴν δορυφόρον καὶ κολάκων! Εἰς δημοκρατικὴν πολιτείαν οἱ πολῖται εἶναι πάντες στρατιωτικῆς πατρίδος καὶ πάντες χρεωστοῦν νὰ μάχωνται διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Ἐπανερχεται δοριμύτερον ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ εἰς τὸ ἄρθρον οὐδ' περὶ χρωμάτων καὶ τάξεων τῶν παρασῆμων. «Ταλαίπωρε Ἑλλάς, καὶ χρώματα καὶ τάξεις! Καὶ ταῦτα εἰς τὴν δεκάτην ἐνάτην ἑκατονταετηρίδα!» Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχον τίτλους καὶ παράσημα, ἡ γαλλικὴ ἐθνοσυνέλευσις τὰ κατήργησε καὶ οἱ Ἀγγλοαμερικανοὶ τὰ ἀπηγόρευσαν. Τὰ ἄρθρα πα' καὶ πβ' προκαλοῦν ἐπίσης ἀνησυχίας. Αἱ στρατιωτικαὶ στολαὶ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ ἀπλάτ, χωρὶς πολυτελεῖ καὶ ἀλαζονικά στολίσματα. Εἰς τὸν πόλεμον τῆς ἐλευθερίας οἱ μαχηταὶ δὲν λαμβάνουν μισθοὺς, ἀλλὰ συντηροῦνται οἱ ἄποροι καὶ λαμβάνεται πρόνοια διὰ τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά.

Εἰς τὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἁρθρῶν πζ' καὶ ἐξῆς ἐπικροτεῖ μὲν τὸν χωρισμὸν τῆς Δικαστικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν Ἐκτελεστικὴν καὶ Βουλευτικὴν, δὲν ἐγκρίνει ὅμως τὸν διορισμὸν τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου ὑπὸ τῆς Διοικήσεως. Πρέπει εἶναι νὰ ἐκλέγωνται οἱ ἀνώτατοι δικασταὶ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ βουλευταί! Ἐπίσης δὲν συμφωνεῖ νὰ δοθῇ εἰς τὸ ἀνώτατον δικαστήριον τὸ ὄνομα Ἀρειος Πάγος, διότι ἄλλας ἐξουσίας εἶχεν ὁ Ἀρειος Πάγος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἐν τούτοις, τὸ ὄνομα αὐτὸ καθιερώθη ἔκτοτε.

Τὸ ἄρθρον ιζ' περὶ διορισμοῦ ἐπιτροπῆς «ἀπὸ τὰ ἐκλεκτότερα καὶ σφώτερα μέλη τῆς Ἑλλάδος», πρὸς σύνταξιν ἀστικοῦ, ποινικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ κώδικος, δικαίως προκαλεῖ ἀντιρρήσεις. Εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη τοιαῦτα κατὰλληλα πρόσωπα καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ κληθοῦν νομοθεταὶ «ἀπὸ τὰ φωτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης», νὰ σταλοῦν δὲ πρὸς εἰδικὰς σπουδὰς εἰς εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια πολλοὶ Ἕλληνες νέοι.

Ἰδιαιτέρως προκαλεῖ εἰς αὐτὸν δυσφορίαν τὸ ἄρθρον ἤη', διὰ τοῦ ὁποῖου τίθενται εἰς προσωρινὴν ἰσχὺν «οἱ νόμοι τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν Αὐτοκρατόρων». Ὁ Κοραῆς κατέχεται ὑπὸ σφοδρᾶς ἀντιπαθείας κατὰ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, τοὺς ὁποίους ἀνὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν χαρακτηρίζει τυράννους τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ αἰτίους τῶν συμφορῶν τοῦ ἔθνους. Οἱ ρωμαῖκοὶ νόμοι οὐδέποτε ἦσαν ὀρθοί, ἀλλὰ τοὺς ἐστρέβλωσαν περισσότερο οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες, διὰ νὰ τοὺς καταστήσουν ὄργανα τῆς τυραννίας τῶν! Τέλος τὰ ἄρθρα ἤθ' - ρ' περὶ ἀπαγορεύσεως δημεύσεων καὶ βασάνων καὶ περὶ ἐκδόσεως ἐντάλματος συλλήψεως τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου πρὸ πάσης προφυλακίσεως, πλὴν τῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ, θεωρεῖ περιττά, διότι τοιαῦται πράξεις τῆς διοικήσεως ἀνάγονται εἰς ἐποχὰς τυραννικῶν καθεστώτων καὶ εἶναι ὅλως ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὰς ἀρχὰς δημοκρατουμένης πολιτείας. Λογικὸν μόνον θὰ ἦτο νὰ διακηρύσσωνται ἐμφανεστερον αἱ πάσης φύσεως ἀτομικαὶ ἐλευθερίαι εἰς τὰς περὶ δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου γενικὰς διατάξεις.

Καὶ εἰς τὰ τελευταῖα ἄρθρα περὶ σφραγίδος τῆς Διοικήσεως, χρωμάτων τῶν ἑθνικῶν συμβόλων καὶ σημαίας, ὁ Κοραῆς φέρει πολλὰς παρατηρήσεις. Ἀντὶ τῆς Ἀθηνᾶς, θὰ ἐπεθύμει εἰς τὴν σφραγίδα τὴν Θέμιδα, ὡς σύμβολον δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος εἰς τὸ νεοσύστατον Ἑλληνικὸν κράτος. Τὴν σημαίαν θὰ ἤθελε λευκὴν μὲ τὴν εἰκόνα τῆς Δικαιοσύνης, κρατούσης εἰς τὴν μίαν χειροπλάστιγγα καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἐπὶ ἀνοικτῆς παλάμης ἀναγεγραμμένα μὲ μεγάλα γράμματα «Ἰσότης, Φιλότης». Εἰς ταῦτα εἶναι προφανὴς ἡ ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Τὰς παρατηρήσεις τοῦ Κοραῆ ἀκολουθεῖ λεξιλόγιον, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐρμηνεύονται μόνον ἀπὸ νομικῆς καὶ οὐσιαστικῆς πλευρᾶς πολλὰ ἐμπεριχόμενα εἰς τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου λέξεις, ἀλλὰ καὶ παρατίθενται διάφοροι ἄλλαι, τὰς ὁποίας θεωρεῖ περισσότερο ἐνδεδειγμένας, ὡς ἀποδιδούσας ἀκριβέστερον τὸ νόημα. Ἀλλ' ὁ ἀπλοὺς αὐτὸς λεξικογραφικὸς πῖναξ καθίσταται πραγματικὴ πραγματεία φιλολογικὴ καὶ νομικὴ διὰ τῆς παραθέσεως πλήθους χωρίων ἀρχαίων Ἑλλήνων, Λατίνων καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων, συγχρόνων δὲ γνωμῶν καὶ παρατηρήσεων ἐπιφανῶν Εὐρωπαίων πολιτειολόγων τῆς ἐποχῆς του.

Ἄνευ ἀμφιβολίας, αἱ προτεινόμεναι ὑπὸ τοῦ Κοραῆ μεταβολαὶ καὶ προσθῆκαι εἰς τὸ Πολίτευμα τῆς Ἐπιδαύρου, λίαν ριζοσπαστικαὶ ὡς ἀπαύγασμα τῶν δημοκρατικῶν ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαπλάσθῃ τὸ πνεῦμά του ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ καλλιιεργῆσει ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὴν Δημοκρατίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἦσαν λίαν παρακεκινδυνευμένοι διὰ τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἀνεφάρμοστοι λόγῳ τῶν περιστάσεων. Ἐν τούτοις, καὶ ὡς πολιτικὴ πραγματεία καὶ ὡς δημοκρατικὴ κατήχησις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔχουν ὅλως

ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος, ὡς ἐγράφη ἀνωτέρω, δὲν ἐδημοσιεύθησαν δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν λόγῳ τῶν ἀντιξοοτήτων ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι. Μέγα καὶ οὐσιῶδες ὅμως μέρος τούτων παρενετέθη ὑπὸ τοῦ Κοραΐ εἰς τὰ Προλεγόμενα τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δημοσιευθέντων ἔργων του εἰς διαλόγους καὶ φυλλάδια, ἀκόμη καὶ εἰς πρὸς ἀγωνιστὰς ἐπιστολάς του. Οὕτω δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἤσκησαν ἐπίδρασιν διὰ τὰς ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον ἐπενεχθείσας μεταβολὰς εἰς τὰ μετέπειτα πολιτεύματα καὶ τὰς ἐν γένει διακηρυχθείσας ἰδέας εἰς τὰς ἐθνοσυνελεύσεις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ